

معیار سداد

اثر خامهٔ احمد جودت

[illegible] لقدن مکاتب ابتدائیه‌ده تدریس اوقنق اوزره تألیف اولنمش
[illegible] رساله‌در فقط قالین حروف ایله طبع اولنان محلری متن
مقامنده اوله‌رق مکاتب رشدیه‌ده [illegible] اوقوتدیریله‌بیلور

طابع وصاحبلری اقرداش وقصبار

[illegible] ارف نظارت جلیله‌سنك فی ۱۷ ذی القعده سنه ۳۰۲ تاریخ
و ۵۳۰ نومرولی رخصتنامه‌سیله
ایکنجی دفعه اوله‌رق طبع اولنمشدر

استانبول

[illegible] مطبعه‌سی - باب عالی جاده‌سنده نومرو ۲۵

۱۳۰۳

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدمه

معنایه موضوع اولان لفظك دلالتی اوچ درلو اولور که مطابقت . تضمن . التزام‌در .

چونکه لفظك موضوع لهی اولان معنانك تمامنه دلالتی مطابقت و جزئنه دلالتی تضمن‌در

مثلا اوطه لفظنك درت دیوار ایله طاوانك مجموعنه دلالتی مطابقت و بونلردن یالکز برینه دلالتی تضمن‌در

کذلك انسان لفظی حیوان ناطق یعنی ذی روح و صاحب نطق معناسنه موضوع اولدیغندن حیوان ایله ناطقك مجموعنه دلالتی مطابقت و ایکیسندن [illegible] ز برینه دلالتی تضمن‌در

لفظك معناسنه ذهنده لازم کلان خارج برشیئه دلالتی التزامدر . نته‌کم ضرب لفظی التزاما ضارب و مضروبه [illegible]ت ایلر زیرا ضرب برآدمك دیکرینی اورمسی دیمك اولدیغندن ضربك معناسی تصور اولندقده بهمه حال ضارب و مضروب دخی خاطره کلور

بر لفظك جزئیله معنای مطابقنك جزئنه دلالت قصد اولنماز ایسه مفرد دنیلور و قصد اولنور سه مرکب دنیلور مثلا انسان مفرددر زیرا بو لفظك مجموعی بالمطابقه حیوان ناطقه دلالت ایدر یوخسه مثلا الفیله حیوانه و دیکر برحرفیله ناطقه دلالت ایتمز

و قاطع الشجر مرکبدر که اغاج کسن دیمك اولوب حالبوکه قاطع کسن و شجر اغاج معناسنه دلالت ایلر

و عبدالرحمن برشخصه علم اولدیغی صورتده مجموعنك انجق اول شخصه دلالتی مراد اولمغله مفرددر اما رحمانك قولی معناسی مراد اولورسه اول حالده مرکب اولور.

مفردك معناسی تشخص ایدرسه جزئی دنیلور و اکر تشخص ایتمیوبده افراد کثیره‌یه صادق و شامل اولورسه کلی دنیلور

[illegible]کیم علملر یعنی زید و عمرو و موسی و بکر و استانبول

وادرنه کبی برشخصك یاخود برشهرك نامی اولان اسملر هپ جزئیدر

اسم اشارتلر دخی بو قبیلدندر نته‌کیم شو آدمه باق بو کتابی کتور دینلدکده شو و بو لفظلری کبی

اما انسان کلیدر زیرا ذی روح وناطق اولان هرفرده انسان اطلاق اولنور وانسان مفهومی اول فردلر بیننده مشترك اولور

کذلك شهر لفظی دخی کلیدر که استانبول وادرنه ومصر کبی بیوك بلده‌لره هپ شهر دنیلور

بوراسنی برمرتبه دها ایضاح ایده‌لم شویله‌که سن برشیئی بیلدیکك وقت ذهنکده اول شیئك صورتی حاصل اولور ایشته اول صورت سنك ذهنکده بولندیغی جهتله علمدر وبوجهتدن قطع نظرله معلوم ومفهومدر ومفهومك مجرد ذاتنه نظر ایله یعنی خارجدن بتون بتون قطع نظر ایله عقل آنك خارجده افراد کثیره‌یه صدق وشمولنی یعنی افراد کثیره‌نك آنده اشتراکنی تجویز ایتمز ایسه جزئیدر وتجویز ایدر ایسه کلیدر

مثلا زید جزئی وانسان کلیدر زیرا زید نامنده کوروب بیلدیکمز برشخصك ذهنمزده حاصل اولان صورتی خارجده انجق اول شخصه منطبق اولوب ذهنمز اول صورتده دیکر اشخاصك اشتراکنی تجویز ایتمز اما انسان مفهومنی تصور ایتدیکمزده ذهنمز خارجده افراد کثیره‌نك اول مفهومده اشتراکنی تجویز ایلر

بالاده مذکور اولان ایضاحاتدن اکلاشلدیغی اوزره هر مفهوم

کلینك افراد ذهنیه‌سی غیرمعدود وغیرمحصور اولوب خارجده دخی افراد غیر معدوده‌سی بولنور

اما بعضیسنك خارجده افرادی معدود ومحصور اولور وبعضیسی برفرده منحصر اولوب بشقه افرادی بولنماز یاخود بولنه‌ماز وبعضیسنك خارجده هیچ برفردی بولنماز ویاخود بولنه‌ماز

مثلا انسانك خارجده افرادی غیر معدود وغیر محصور اولوب هر برینه انسان دنیلور

سیاره ایسه انسان کبی کلی اولدیغی حالده خارجده موجود اولان افرادی معدود ومحصوردر شویله‌که فلاسفهٔ متقدمینه کوره یدی‌یه منحصر اولوب سبعهٔ سیاره دینلور وفلاسفهٔ متأخرین صکره‌دن دها زیاده سیاره‌لر کشف ایتدیلر ایسه‌ده ینه جمله‌سی معدود ومحصوردر

شمس دخی کوکب مضی دیو تصور اولنوب افراد کثیره‌سنك وجودی ممکن ایکن خارجده یالکز برفردی بولنور

واجب الوجود مفهومی دخی کلی ایسه‌ده الله تعالی حضرتلرندن بشقه برفردینك وجودی ممکن اولمدیغی برهان توحید ایله ثابت اولور

وعنقابی یوزی انسان یوزینه بکزر بربیوك قوش دیو تصور ایتدیکمزده افراد کثیره‌سنك وجودی ممکن ایکن خارجده برفردی بولنماز

وشریك الباری مفهومنی تصور ایدرکن بونك ایچون ذهنده افراد کثیره فرض اولنوب حالبوکه بو افراد فرضیه‌دن هیچ برینك خارجده وجودی ممکن دکلدر

مفهوم کلی افرادنده متفاوت اولور ایسه کلی مشکك دینلور .

قرمزی کبی‌که افرادینك بعضیسی چوق قرمزی اولوب یکدیکره نسبتله قیرمزیلقده سیان اولمزلر

واكر مفهوم كلى افرادنده متفاوت اولمز ايسه كلئ متواطئ ديلور . انسان كبى كه افرادينك كافه سى حيوان ناطق مفهومنده سيادرلر .

جزئى بعضاً اخص معناسنده قوللانيلوركه اعمك تحتنده مندرج ديمك اولور وبوكا جزئى اضافى ديلور

نته كيم انسان مفهومى جزئى حقيقى اولان فردلرينه نسبتله كلى اولديغى حالده حيوانه نسبتله جزئى اولور حيوان دخى ذاتا كلى اولديغى حالده جسم نامى يه نسبتله جزئى اولور

هر لفظده ايكى احتمال واردر برى لفظى مراد اولمقدر نته كيم كلدى فعل ماضيدر ديديكمزده مراد انجق كلدى لفظيدر .

ديكرى لفظك معناسى مراد اولمقدر وجزئى ايسه معناسى مدلولى اولان شخصدن عبارتدر

اما كلى ايسه آنده ايكى احتمال واردر . شويله كه يامفهومى مراد اولور نته كيم انسان كليدر ديديكمزده مراد انجق حيوان ناطق مفهوميدر .

وياخود مفهومك ماصدق عليهى اولان افرادى مراد اولور . نته كيم انسان يرايجر ديديكمزده انسانك افراد خارجيه سى مراد اولور .

لفظلرك معنالرى بيننده نسب اربعه يعنى مساوات . مباينت . عموم وخصوص مطلق . عموم وخصوص من وجه ارانور

وهر ايكى مفهوم كلى بيننده بحسب الصدق والحمل يعنى مفهوملرك ماصدق عليهلرى اعتباريله بو نسب اربعه دن برى بولنور .

شويله كه ايكى كلينك هر برى ديكرك جميع افرادينه صادق وشامل اولورسه يكديكره مساوى اولورلر .

ناطق ايله ضاحك كبى كه ايكيسى دخى انسانك اوصاف مخصوصه سندن اولوب هر ناطق ضاحكدر وهر ضاحك ناطقدر ديلور .

واكر ايكى كلينك هيچ بريسى ديكرك هيچ بر فردينه صادق وشامل اولماز ايسه يكديكره مباين اولورلر .

انسان ايله آت كبى كه هيچ بر انسان ات دكلدر وهيچ بر ات انسان دكلدر

واكر ايكى كلينك يالكز برى ديكرك جميع افرادينه صادق وشامل اولورسه بينلرنده عموم وخصوص مطلق بولنور . يعنى برى مطلقا اعم وديكرى مطلقا اخص اولور .

مثلا حيوان يعنى ذى روح مفهومى انسانه نسبتله مطلقا اعم وانسان اكا نسبتله مطلقا اخصدر زيرا هر انسان حيواندر . اما هر حيوان انسان اولميوب بلكه بعضيسى انسان وبعضيسى آت واينك وقوش كبى انسانك غيرى اولان حيوانلردر .

واكر ايكى كليدن هر برى ديكرك يالكز بعض افرادينه صادق وشامل اولورسه هر برى ديكرينه نسبتله من وجه اعم ومن وجه اخص اولور وشو حاله كوره بر ماده ده متصادق وايكى ماده ده متفارق اولملرى لازم كلور .

انسان ايله بياض كبى كه انسانلرك بعضيسى بياضدر وبياضلرك بعضيسى انساندر وبياض انسانده ايكيسى دخى متصادق اولورلر وزنجى ايله لكلكده متفارق اولورلركه زنجى انساندر لكن بياض دكلدر ولكلك بياضدر لكن انسان دكلدر

جزئى ايله اكا شامل اولان كلى بيننده عموم وخصوص مطلق بولنور

وهر جزئى كندويه شامل اولميان كلى يه مباين اولور

وجزئيلر دائما بربرينه مبايندر زيرا هيچ برشى كنديدن بشقه برشى اوله ماز

وبعضاً مفهوملر بيننده بو نسب اربعه ماصدق عليه اعتباريله اولميوب انجق بحسب التحقق يعنى ازمان واحواله كوره تحققلرى اعتباريله ارانور .

شويله كه ايكى مفهوم هر وقت وحالده بر برندن آيرلمازلر ايسه يكديكره مساوى اولور

طلوع شمس ايله وجود نهار كبى كه هرنه وقت كونش طوغارسه
كوندوز اولور وهرنه وقت كوندوز اولورسه كونش طوغمش
بولنور . واكر ايكى مفهوم هيچ بروقت وحانده برابر بولنمازلر
ايسه يكديكره مباين اولورلر

طلوع شمس ايله وجود ليل كبى كه هرنه‌وقت كونش طوغارسه كيجه
بولنه‌ماز وهرنه‌وقت كيجه اولورسه ميدانده كونش بولنماز

واكر ايكى مفهومدن يالكز برى هروقت وحانده ديكرندن آيرلميوب
اما اوبرى‌اندن بعض‌اوقات واحوالده آيريلور ايسه بينلرنده عموم
وخصوص مطلق‌بولنور

خانه‌نك آيدنلغى ايله طلوع شمس كبى كه كونش طوغدقده خانه‌دخى
آيدنلق اولور اما هرنه وقت خانه ايدنلق اولسه كونش طوغمش
اولمق لازم كلمز زيرا كيجه قنديل ايله دخى خانه‌ده ايدنلق اوله‌بيلور

واكر ايكى مفهومدن هرقنغيسى بولنديغى حانده ديكرى بعضاً
بولنور وبعضاً بولنماز اولور ايسه بينلرنده عموم وخصوص من‌وجه
بولنور.

كونشك طوغمسى ايله روزكارك اسمسى كبى كه بعضاً كونش طوغاركن
روزكار دخى اسر وبعضاً كونش طوغار ايكن روزكار اسمز وبعضاً
كيجه‌لين روزكار اسر .

مفهوم كلى افراد ذهنيه سنه نسبتله ماهيت تسميه اولنور وافراد
خارجيه‌سنك ضمننده بولنديغى جهتله حقيقت تسميه قلنور وماهيت
هر مفهومه شامل اولور كرك خارجده افرادى بولنسون وكرك
بولنمسون اما حقيقت انجق خارجده افرادى بولنان مفهوملره
مخصوص اولور وحقيقت انسان دينلديكى كبى ماهيت انسان دخى
دينلور اما ماهيت عنقا دينلديكى كبى حقيقت عنقا دينلمز

بناء على ذلك ماهيت ايله حقيقت بيننده عموم وخصوص مطلق بولنور.

بالاده مبسوط اولان مقدماتدن اكلاشلدى كه هر حقيقت كندى
افراد خارجيه‌سى ضمننده بولنوب هربرينه محمول اولور

مثلا حقيقت انسان خارجده موجود اولان افراد انسانيه ضمننده
بولنوب بونلرك هربرى انساندر انجق تشخصاله يعنى اوزونلق
قيصه‌لق بياضلق قاره‌لق اسمرلك كبى عوارض مشخصه ايله يكديكردن
متميز اولورلر

ايشته بوكا يعنى مع التشخص حقيقته هويت دينلور

ابحاث سابقه مفردلره دائر اولوب شمدى مركبلرك احوال مخصو-
صه‌سنه كله‌لم

مركب بعضاً نسبت‌ناقصه افاده‌ايدرشويله كه انك اوزرينه
متكلمك سكوتى صحيح اولميوب مخاطب بشقه سوزه
منتظر اولور

نته‌كيم مهارتلى كاتب وكاتبك مهارتى دينلدكده سوزتمام
اولميوب مخاطب الت طرفده نه‌دينله‌جك ديو منتظر اولور.
وبعضاً نسبت تامه افاده ايدرك بركلام اولوب متكلمك
سكوتى صحيح اولور انجق بودخى ايكى قسمدر

قسم اول كلام انشائيدركه نفس الامره تطبيق ايله
طوغريدر ياخود يلاندر ديمكه محل اولماز

فلان ايشى بويله ياپ ديو بركمسنه‌يه امر ياخود فلان
شى بويله‌ميدر ديو استفسار وياخود كاشكى بويله اوليدى
ديو تمنى ايلمك كبى

قسم ثانى كلام اخباريدركه نسبت تامهٔ خبريه‌يى مفيد اولان كلامدركه نته كيم فلان شى بويله‌در ياخود بويله دكلدر دينلديكى كبى

مفردك معناسنى بيلمك تصوردن عبارت اولديغى كبى نسبت ناقصه‌يى و نسبت تامهٔ انشائيه‌يى بيلمك دخى تصور قبيلندندر اما نسبت تامهٔ خبريه‌يى على وجه الاذعان بيلمك مثلا عالم حادثدر وعالم قديم دكلدر ديو حكم ايتمك تصديقدر

الحاصل علم يا تصور وياخود تصديقدر وهر برى يا بديهى وياخود نظريدر · بديهى نظر يعنى فكر ايله اكتسابه موقوف اولميان علملردر صيجاقلغى وصوغوقلغى تصور وكون ايله كيجه برلشمز ديو تصديق كبى · نظرى نظر وفكر ايله اكتسابه موقوف اولان علملردر · —— روح وملك وجنى تصور وعالم حادثدر ديو تصديق كبى

فكر مجهوله توصل ايچون امور معلومه‌يى ترتيب ايلمكدر

فكر ايله انسان معلومات تصوريه‌دن مجهولات تصوريه‌يى ومعلومات تصديقيه‌دن مجهولات تصديقيه‌يى كسب ايدر فقط بوخصوصده بعضاً خطا ايلر

ايشته ذهنى بويله افكارده خطادن حفظ ايدن علم منطقدركه معلومات تصوريه وتصديقيه‌دن بحث ايدر.

هر علم برچوق مسائلى مشتملدر وبويله برچوق مسائلك سائر علوم وفنوندن آيرلوبده برعلم مستقل اتخاذ اولنمسى جهت وحدتلرى اعتباريله‌در

جهت وحدت ايكيدر برى جهت وحدت ذاتيه وديكرى جهت وحدت عرضيه‌در

جهت وحدت ذاتيه علمك موضوعى وجهت وحدت عرضيه علمك غايتيدر

برعلمك موضوعى اول علمده احوال ذاتيه‌سندن بحث اولنان شيدر وغايتى فائدهٔ مترتبه‌سيدر

مثلا علم حسابك موضوعى عدددر وغايتى معلومات مخصوصه‌دن مجهولات عدديه‌يى استخراج ايتمكدر

وعلم منطقك موضوعى معلوماتدر غايتى دخى فكرك صحيح وفاسدينى تمييز ايتمكدر

هر علم ايكى وجهله يعنى يا موضوعى وياخود غايتى اعتباريله تعريف اولنور علم منطق دخى موضوعى اعتباريله تعريف ايده‌جك اولديغمزده معلوماتدن مجهولاته موصل اولديغى جهتله بحث ايدر برعلمدر ديرز وغايتى اعتباريله تعريف ايده‌جك اولديغمزده برعلمدركه آنكله فكرك صحيح وفاسدى بيلنور ديرز

علم منطقك موضوعى معلومات تصوريه ومعلومات تصديقيه‌يه منقسم اولديغندن علم منطق دخى ايكى قسمه تقسيم اولنور قسم اول تصورات وقسم ثانى تصديقاتدر

بناء على ذلك بز دخى بورساله‌يى ايكى مقاله اوزرينه ترتيب ايلدك مقالهٔ اولى تصورات حقنده ومقالهٔ ثانيه تصديقات حقنده‌در

→››››○○‹‹‹‹←

مقالهٔ اولى

(تصورات بياننده اولوب ايكى بابى مشتملدر)

باب اول

ايساغوجى يعنى تصوراتك مبادئيى اولان كليات
خمس مباحثى اولوب اوچ فصلى حاويدر

فصل اول

كلينك تقسيمى واقسامنك تعريفى حقنده‌در

كلى بشدركه نوع جنس فصل خاصه عرض عام در زيرا ماهيتلر ايكيشر جزدن تركب ايدر وبر ماهيتك ايكى جزئندن برى اول ماهيتدن اعم يعنى آنكله ديگر ماهيتلر بيننده مشترك اولور وديگرى اول ماهيته مساوى اوله‌رق آنى سائرلرندن تمييز ايلر يعنى آنى سائر ماهيتلردن آييروب بر مستقل ماهيت قيلار.

ايشته اول ماهيته نوع وجزء اعمنه جنس وجزء مساويسنه فصل دينلور وفصل جنسى مقسم ونوعى مقوم اولور.

مثلا انسان ماهيتى حيوان ايله ناطقدن مركبدر وحيوان جزء اعم اولوب انسانلره وسائر حيوانلره شامل اولور ناطق ايسه انسانه مساوى اولوب آنى سائر حيوانلردن تمييز وحيوانى تقسيم ايلر وانكله انسان ماهيتى متقوم اولور يعنى آت وقوش كبى سائر حيوان ماهيتلرينه مباين ومستقل بر ماهيت اولور شو حاله كوره انسان بر نوع اولوب حيوان دخى آنك جنسى وناطق فصليدر.

كذلك مثلث قائم الزاويه ماهيتى مثلثك برنوعى اعتبار اولنمغله مثلث آنك جنسى وقائم الزاويه فصلى اولور.

الحاصل جنس وفصلك برلشمسيله بر ماهيت تحصل ايدركه نوعدر ايشته اكا بر طاقم صفتلر عارض اولور وبو صفتلر اكر بر نوعه مخصوص اولورسه خاصه دينلور واكر بر نوعه مخصوص اولميوبده ديگر نوعلرده دخى بولنورسه عرض عام دينلور.

نته‌كيم ضاحك انسانك خاصه‌سى ومتنفس عرض عاميدر زيرا ضاحك نوع انسانه مخصوصدر سائر انواع حيواناتده ضحك طبيعى بولنماز متنفس ايسه انسانه مخصوص اولميوب حيواناتك ديگر نوعلرينه دخى عام وشامل اولور.

كذلك زاويهٔ قائمه‌يى موتر اولان ضلعك مربعى اول زاويه‌يى محيط

اولان ایکی ضلعك مربعلری مجموعنه مساوی اولمق کیفیتی شکل مثلثدن قائم الزاویه نوعنك خاصه‌سیدر زیرا مثلثك دیکر نوعلرنده بولنماز اما مثلثك اوچ زاویه‌سی ایکی قائمه‌یه مساوی اولمق کیفیتی مثلث قائم‌الزاویه نوعنه کوره عرض عامدر زیرا بو کیفیت قائم الزاویه‌یه مخصوص اولمیوب مثلثك دیکر نوعلرنده دخی بولنور

ایشته علم منطقده مذکور ومشهور اولان کلیات خمس بونلر اولوب اوچ اولکیسی یعنی نوع وجنس وفصل کلیٔ ذاتی وخاصه ایله عرض عام کلیٔ عرضیدر

زیرا کلی اول امرده ایکی قسمه تقسیم اولنور شویله که برکلی دیکر برشی اوزرینه محمول اولدقده اول شی کرك جزئی اولسون وکرك کلی اولسون محمول اولان کلی اکر اول شیئك ذاتندن وحقیقتندن خارج دکل ایسه ذاتی وخارج ایسه عرضی دینلور

وذاتی یا اول شیئك حقیقتنك عینی یاخود جزء اعمی ویاخود جزء مساویسی اولور

عرضی دخی یا بر حقیقته مخصوص ویاخود حقایق مختلفه‌یه عام وشامل اولور

مثلا زید نام شخص انساندر دیدیکمزده انسان اول شخصك ذاتندن خارج اولمیوب بلکه حقیقتنك عینیدر زیرا هر شخصك حقیقتی نوعنك عینی اولوب یکدیکرندن انجق عوارض مشخصه ایله متمیز اولورلر بناء علی ذلك انسان ماصدق علیهی اولان فردلرینك ذاتیسیدر نته‌کیم انسان حیوان ناطقدر دیدیکمزده حیوان ناطق مفهومی انسانك حقیقتندن خارج اولمیوب بلکه آنك عینی اولمغله اودخی کلی ذاتیسیدر

کذلك انسان حیوان ناطقدر دیدیکمزده حیوان وناطق انسانك

حقیقتندن خارج اولمیوب بلکه حیوان آنك جزء اعمی وناطق جزء مساویسی اولمغله ایکیسی دخی ذاتیدر

اما ضاحك انسانه مخصوص ومتنفس اندن اعم اولهرق انسانك حقیقتندن خارج اولملریله ایکیسی دخی عرضیدرلر

وکذلك بر مثلث قائم الزاویه‌نك حقیقتی قائم الزاویه نوعنك عینیدر وجنسی اولان مثلث آنك جزء اعمی وفصلی اولان قائم الزاویه جزء مساویسیدر. بناء علی ذلك اوچی دخی اول حقیقتدن خارج اولمدقلری جهتله ذاتیدرلر

اما وتر قائمه‌نك مربعی دیکر ایکی ضلعك مربعلری مجموعنه مساوی اولمق کیفیتی که خاصه‌در واوچ زاویه‌سنك مجموعی ایکی قائمه‌یه مساوی اولمق کیفیتی که عرض عامدر مثلث قائم الزاویه‌نك حقیقتندن خارج اولملریله ایکیسیده عرضیدرلر

شمدی تحقیقات سابقه‌یه کوره کلیات خمسی بشقه بشقه تعریف و تحدید ایده‌لم

نوع	برحقیقتك عینی اولان کلی ذاتیدر
جنس	حقایق مختلفه‌نك ذاتیسی اولان کلیدر
فصل	یالکز بر حقیقتك ذاتیسی اولان کلیدر
خاصه	بر حقیقته مخصوص اولان عرضیدر
عرض عام	حقایق مختلفه‌یه شامل اولان عرضیدر

ایشته شو تفصیلاتدن کرکی کبی اکلاشلدی که نوع وجنس وفصل ذاتی وخاصه ایله عرض عام عرضیدر ونوعلر جنسك جزئیاتی اولوب نوعك جزئیاتی ایسه حقیقتلری بر و انجق عوارض مشخصه ایله متغایر اولان شخصلردر وخاصه بر حقیقته مخصوصدر عرض عام ایسه برحقیقته مخصوص اولمیوب حقایق مختلفه‌یه شامل اولور.

بناء على ذلك نوع هم بحسب الشركه وهمده بحسب الخصوصیه نه‌در دیو واقع اولان سؤاله جواب اولور

مثلا عمر عثمان علی نام کیمسه‌لر نه‌در دیو سؤال اولندقده انساندر دیو جواب ویرلدیکی کبی یالکز برندن سؤال اولنوب مثلا عمر نام کیمسه نه‌در دینلسه کذلك انساندر دیو جواب ویریلور زیرا بالاده بیان اولندیغی اوزره هپسنك تمام حقیقتی انساندر

جنس ایسه انجق بحسب الشرکه نه‌در دیو اولنان سؤاله جواب اولور مثلا انسان آت وقوش نه‌در دیو سؤال اولندقده حیواندر دیو جواب ویریلور اما انسان نه‌در دیو سؤال اولنسه حیواندر دیو جواب ویریله‌مز زیرا سائلك مرادی انسانك تمام حقیقتی اولوب حیوان ایسه انك بر جزئیدر.

اما بر حقیقتدن یاخود بر هویتدن ذاتنده قنغی شیدر دیو سؤال اولندقده ذاتیسی حسبیله قنغی شیدر یعنی جنسك قنغی قسم ذاتیسیدر دیمك اولاسیله سائلك مطلوبی تمیز ذاتی اولدیغندن بو سؤاله جوابا اول حقیقتك فصلی سویلنور.

مثلا انسان یاخود بکر نام شخص ذاتنده قنغی شیدر دینلدکده ناطقدر دیو جواب ویریلور

واکر بحسب العرض قنغی شیدر دینلورسه مطلوب انجق تمیز عرضی اولدیغندن اکا جواب اوله‌رق خاصه سویلنور.

مثلا انسان بحسب العرض قنغی شیدر دینلدکده ضاحکدر دیو جواب ویریلور اما عرض عام ذاتی اولمدیغی جهتله نه‌در سؤالنه جواب اوله‌مدیغی کبی بر حقیقتی دیکر حقیقتلردن تمییز ایتمدیکی جهتله قنغی شیدر سؤالنه دخی جواب اولماز.

شمدی شو ایضاحاته کوره دخی کلیات خمسی تعریف ایله بر مرتبه‌دها ایضاح ایده‌لم

نوع بر کلیدر که حقیقتلری بر وانجق عوارض مشخصه ایله متغایر اولان جزئیات کثیره‌دن یاخود بو جزئیاتك یالکز برندن انلر نه‌در یاخود او نه‌در دیو سؤال اولندقده سویلنور.

جنس بر کلیدر که حقیقتلری مختلف اولان جزئیلردن انلر نه‌در دیو سؤال اولندقده سویلنور اما بو جزئیلرك یالکز برندن او نه‌در دیو سؤال اولندقده جواب اوله‌رق سویلنمز.

فصل بر کلیدر که بر شیدن ذاتنده قنغی شیدر دیو سؤال اولندقده سویلنور.

خاصه بر کلیدر که بر شیدن بحسب العرض قنغی شیدر دیو سؤال اولندقده سویلنور.

عرض عام بر کلیدر که حقایق مختلفه‌نك ماصدق علیهی اولان افرادینه وصف عرضی اوله‌رق صادق وشامل اولور.

ایشته بو وجهله کلیات خمس کما ینبغی معلوم و بربرندن متمیز اولور فقط بعضا اعتبارات مختلفه ایله برشیده متصادق اولورلر مثلا ماشی یعنی یورویجی مفهومنده خاصه ایله عرض عام متصادق اولور زیرا ماشی حیوانه نسبتله خاصه وانسانه نسبتله عرض عامدر وبر شی هم نوع وهم جنس وهم فصل وهم خاصه وهم عرض عام اوله بیلور.

نته‌کیم ملون یعنی رنکلی مکیفك نوعی ویشیلك جنسی وکثیفك
فصلی وجسمك خاصه‌سی وحیوانك عرض عامیدر

زیرا مکیف بر کیفیت ایله متصف دیمك اوله‌رق رنکلی و آجی
وطاتلی کبی نیجه مفهوملره شامل اولدیغندن ملون انك بر نوعیدر
ویشیل وقاره وقیرمزی کبی رنکلی شیلره هپ ملون دینلدیکندن
ملون بونلرك جنسیدر وکثیف مفهومی جسم ملون دیو تعریف
اولنوب جسم لطیفدن انجق رنك ایله تمیز اولدیغنه مبنی اکا
نسبتله فصلدر وجسم اولمیان شیلرده رنك اولمدیغنه نظرا جسمه
نسبتله دخی ملون خاصه اولور

ورنك کرك ذی‌روح اولان وکرك ذی روح اولمیان جسملرده
بولندیغندن حیوانه نسبتله دخی ملون مفهومی عرض عام اولور

والحاصل کلی برجنس اولوب نوع وجنس وفصل و خاصه و عرض
عام انك انواعیدر.

فقط بونلر ماهیات اعتباریه اولوب معتبرك اعتباریله یکدیکردن
متمیز اولورلر وبروجه بالا اعتبارات مختلفه ایله بر ماده‌ده مجتمع اوله
بیلورلر بوراسنی بر مرتبه دها ایضاح ایچون ماهیت حقیقیه ایله
ماهیت اعتباریه‌یی بروجه‌اتی بیان ایده‌لم

ماهیت حقیقیه انسان وآت کبی خارجده موجود اولان ماهیتدر که
بزم اعتباریمزك مدخلی اولمقسزین نفس الامرده کندوسندن خارج
اولمیان شی انك ذاتیسی وخارج اولان عرضیسیدر

ماهیت حقیقیه‌نك ذاتیات وعرضیاتنی تمییز وتعیین ایسه اشیانك کنه
وحقیقتنه واقف اولمغه موقوفدر بناء علی ذلك ماهیات حقیقیه‌نك
ذاتیات وعرضیاتنی تمییز ایتمك بعض حکما عندنده متعسر وبعضیلری
عندنده متعذردر

اما ماهیات اعتباریه بزم اعتبارمزله ذهنده موجود ومتمیز
اولدیغندن ذاتیسنی عرضیسندن تمییز ایتمك امر سهلدر

مثلا علم صرف ونحوده بر شخصه یاخود دیکر بر شیئه دلالت ایدن
کلمه‌یه اسم دینه‌رك اسم بر نوع اعتبار اولنمش اولمسیله کلمه انك
جنسی واول وجهله دلالتی انك فصلی دیمك اولدیغندن اخری ساکن
یا متحرك اولمق ودیکر کلمه‌یه مضاف اولوب اولمامق کیفیتلری اسمك
عرضیاتندن اولور

کذلك علم هندسه‌ده اوچ ضلع ایله محاط اولان شکله مثلث دینله‌رك
مثلث بر ماهیت اعتباریه اولوب شکل انك جنسی واوچ ضلع ایله
محاط اولمق فصلی اعتبار اولنمش اولمسیله بونلرك خارجنده اوله‌رق
مثلثه عارض اولان حاللر هپ عرضی اولور

ایشته کلیات خمس دخی اولوجهله برر ماهیت اعتباریه اولوب
ذاتیات و عرضیاتی اهل منطقك اعتبارینه کوره بالسهوله تمییز اولنور
مثلا جنس بروجه بالا حقایق مختلفه‌نك ذاتیسی اولان کلیدن عبارت
اولمسیله کلی انك جنسی وحقایق مختلفه انك ذاتیسی اولق فصلی
اعتبار اولنمش اولدیغنه مبنی حقایق مختلفه‌دن ندر دیو اولنان
سؤاله جواب اولمق کیفیتی انك خاصه‌سی و علی الاطلاق سؤاله
جواب اولمق انك عرض عامی اولور

تکمله

سؤال

یوقاروده ناطق انسانه مساویدر دینلدی حالبوکه طوطی دینلان
قوش دخی نطق ایدر بناء علیه ناطق انساندن اعم اولمق لازمکلور

جواب

نطقك ایکی معناسی واردر بری سویلمك ودیکری کلیاتی ادراك ایتمکدر
واولکیسی نطق ظاهری وایکنجیسی نطق باطنیدر ونطق ظاهری

اکرچه طوطیده دخی بولنور ایسه‌ده انڭ نطقی طبیعی اولمیوب انجق تعلیم ایله‌در انسان ایسه بالطبع ناطقدر اما نطق باطنی انسانه مخصوص بر کیفیتدر زیرا انسان کبی سائر حیوانلر دخی جزئیاتی مدرك ایسه‌لرده کلیاتی انجق انسان ادراك ایدر وبالطبع ناطق اولمسنڭ منشائی دخی بودر

شویله که انسان علم صرف ونحوده بیان اولنان قواعد کلیه اوزرینه بر طاقم موادی تصریف وکلمه‌لری یکدیکریله ترکیب ایدرك مافی الضمیرینی افاده ایده‌جك عباره‌لر ترتیب ایلر طوطی ایسه کندوسنه نه درلو سوزلر تعلیم اولنور ایسه انجق انلری سویلر وکلیاتی مدرك اولمدیغندن اول سوزلره قیاساً بشقه عباره‌لر ترتیب ایده‌مز بناء علی ذلك ناطق اکر ایکنجی معنایه حمل اولنور ایسه سؤال وارد اولماز واکر اولکی معنایه حمل اولنور ایسه مرادمز نطق طبیعیدر دیو جواب ویررز

سؤال

کرك نطق ظاهری وکرك نطق باطنی ضحك کبی انسانه انجق وجودندن صکره لاحق اولان وصفلردر بناء علی ذلك ناطق ایله ضاحکڭ انسانه نسبتی بردر شو حاله کوره ناطقی فصل وضاحکی خاصه عد ایلمك ترجیح بلامرجحدر

جواب

ناطق ومتعجب وضاحك هپ انسانه مساوی وصفلردر فقط ضحکڭ منشائی تعجب اولوب تعجب دخی امور غریبه‌یی ادراك دیمك اولدیغندن کلیاتی ادراك معناسنه اولان نطق باطنی انلردن اقدم اولور بو بابده قاعده ایسه بر نوعه مخصوص اولان اوصاف مرتبه‌نڭ اقدمی ذاتی ودیکرلری عرضی عد اولنمقدر

سؤال

بو جواب اکر ماهیات حقیقیه‌نڭ ذاتیات ویا عرضیاتنی تمییز ایلمك متعسردر دینلره کوره تسلیم اولنسه دخی متعذردر دینلره کوره مسلم اوله‌ماز

جواب

فی الواقع ماهیات حقیقیه‌نڭ ذاتیات وعرضیاتنی تمییز ایلمك متعذردر دینلره کوره ناطق فصل وضاحك خاصه‌در دیو حکم اولنه‌ماز فقط علوم مدونه‌ده قواعد کلیه‌نڭ تفهیمی متعلم مبتدیلره تسهیل ایچون جزئیات ایله تمثیل اولنه کلدیکندن اهل منطق دخی بر طاقم امثله‌ء مرتبه وضعنه محتاج اولملریله جوهر وجسم نامی وحیوانی هپ ذاتیانه مثال اوله‌رق وضع ایتدکلری صره‌ده ناطقی دخی بروجه بالا انسانه مخصوص اولان اوصافڭ اقدمی اولدیغی جهتله فصل اعتبار وانسانی حیوان ناطق دیو تعریف ایلدیلر بوندن غرض انجق تمثیلدر تمثیل ایچون دخی اهل فنڭ وضع واعتباری کافیدر اما بونلرڭ نفس الامرده ذاتی اولدقلرینی اثبات ایلمك صددمزڭ خارجنده‌در

لاحقه

ماهیت	یا جوهر ویاخود عرض اولور
جوهر	ذاتیله قائم اولان شیدر
عرض	غیریله قائم اولان شیدر

مثلا طاش جوهر وانڭ رنکی وقاتیلغی عرضدر زیرا طاش کندو کندویه قائم اولور رنك وقاتیلق ایسه کندو کندویه قائم اولمیوب بهرحال بر جسم ایله قائم اولور

کذلك نفس ناطقهٔ انسانیه جوهر وانك ادراکی عرضدر زیرا نفس ناطقه ذاتیله قائم اولوب ادراك ایسه انکله قائم اولور

جوهر یا مادی ویاخود مجرد اولور

جوهر مادی جسمدرکه ابعاد ثلثه‌یی یعنی طول وعرض وعمقی قابل اولان جوهردر

جوهر مجرد ایسه ابعاد ثلثه‌یی قابل اولماز نفس ناطقهٔ انسانیه کبی

جسم یا نشو ونمو ایله حصوله کلوب جسم نامی تسمیه اولنور ویاخود طاش کبی جامد اولور

جسم نامی دخی یا حیوان اولور ویاخود اغاج واوت کبی حیواندن بشقه ذی‌نمو اولان جسملر اولور

حیوانی بونلردن تمییز ایدن حس ایله حرکت ارادیه اولدیغندن جسم نامی حیوان ماهیتنك جنسی وحس ایله حرکت ارادیه‌دن بری انك فصلی اوق لازمکلور حالبوکه ایکیسیده حیوانه مساوی اولوب قنغیسی فصل اولدیغنده تردد اولنمغله حیوانك تعریفنده ایکیسی دخی برابر انور وحیوان (حساس متحرك بالاراده اولان جسم نامیدر) دیو تعریف اولنور

فصل ثانی

(ذاتیاتك اقسامی بیاننده‌در)

نوع ایکی قسمدر قسم اول نوع حقیقی وقسم ثانی نوع اضافیدر ·

نوع حقیقی بالاده بیان اولنان نوعدرکه جزئیاتی هوینلر یعنی

نوع ایله عوارض مشخصه‌دن مرکب اولان شخصلردر · بوکا نوع حقیقی و نوع الانواع دینلور و تحتنده بولنان کلی‌یه صنف تسمیه قلنور ·

شویله‌که نوع حقیقی عوارض کلیه ایله مقید اوله‌رق صنفلره منقسم اولور ·

صنف ایسه نوع ایله عوارض کلیه‌دن مرکب اولدیغنه مبنی سلسلهٔ ذاتیاتدن خارج قالور و نوعك خاصه‌سی قبیلندن اولور ·

الحاصل نوع حقیقینك تحتنده بشقه نوع بولنماز ·

نوع اضافی بر ماهیتدرکه انکله دیکر بر ماهیتدن انلر ندر دیو سؤال اولندقده بر جنس اکا جواب اولور یعنی بر کلیٔ ذاتیدرکه فوقنده بر جنس بولنور

مثلا جوهره نسبتله جسم و جسمه نسبتله جسم نامی و جسم نامی‌یه نسبتله حیوان و حیوانه نسبتله انسان نوع اضافیدر زیرا جسم ایله نفس ناطقه‌دن انلر نه‌در دیو سؤال اولندقده جوهردر دیو جواب و یریلور و جسم نامی ایله طاش ندر دینلدکده جسمدر دیو جواب و یریلور و حیوان ایله اغاج ندر دینلدکده جسم نامیدر دینلور و انسان ایله آت ندر دینلدکده حیواندر دینلور ·

ایشته بو درت مرتبه نوعلر هپ نوع اضافیدر اما نوع حقیقی بونلرك انجق دردنجیسنه اطلاق اولنور بوجهتله نوع اضافی نوع حقیقیدن اعم اولور ·

وجنس دخی قریب وبعید دیو ایکی قسمه منقسم اولور .
شویله که فصل اولده بیان ایتدیکمز وجهله جنس بر ماهیتك جزء اعمیدر یعنی اول ماهیت ایله دیکر ماهیت بیننده مشترك بر جزءدر اعم ایسه اخصده مندرج اوله‌رق اعمك جزئی اخصك دخی جزئی اولور بو جهتله بر ماهیتده متعدد جزلر بولنه‌بیلور وجزء اخص دیکرلرینی جامع اوله‌رق اول ماهیتك تمام جزء مشترکی اولور ایشته اکا جنس قریب وانك جزئی اولان دیکر جزء مشترکلره جنس بعید دینلور .
مثلا حیوان انسان ماهیتنك جزء مشترکی اولدیغی کبی حیوانك جزء مشترکی اولان جسم نامی وانك جزء مشترکی اولان جسم وانك جزء مشترکی اولان جوهر دخی بالواسطه انسانك جزء مشترکی اولور . فقط اوچی دخی حیوانده مندرج اولمغله حیوان انسانك تمام جزء مشترکیدر بناءعلی ذلك انسانه نسبتله حیوان جنس قریب وجسم نامی وجسم وجوهر جنس بعیددر وحیوانه نسبتله جسم نامی جنس قریب وجسم ایله جوهر جنس بعید وجسم نامی‌یه نسبتله جسم جنس قریب وجوهر جنس بعیددر .
وایکی مختلف حقیقتدن انلر ندر دیو سؤال اولندقده سائلك مطلوبی انلرك بیننده‌کی تمام جزء مشترك اولدیغندن جنس قریبك تحتنده مندرج بر ماهیت ایله دیکر مشارکلرینك هر قنغی برندن بو ایکی شی ندر دیو سؤال اولندقده جواباً هپ اول جنس سویلنور .
اما جنس بعیدك مندرجاتنده جواب هپ بویله بر اولمیوب دکیشور مثلا انسان ایله آت ندر دینلدکده حیواندر دیو جواب ویرلدیکی کبی قیون وایناك وقوش وسائر انواع حیوانلاندن هر قنغی بریسی انسان ایله برابر انلوبده بو ایکیسی ندر دینلدکده هپ حیواندر دیو جواب ویریلور زیرا جمله‌سنك بیننده تمام جزء مشترك حیواندر اما انسان ایله اغاج ندر دینلدکده جسم نامیدر دیو جواب

ویریلور وانسان ایله طاش نه‌در دینلدکده جسمدر دینلور ایکن انسان ایله آت ندر دینلدکده جسمدر یاخود جسم نامیدر دیو جواب ویریله‌مز زیرا هیچ بریسی انسان ایله آت بیننده تمام جزء مشترك اولمیوب بلکه تمام جزء مشترك حیواندرکه جسم نامی بالذات وجسم بالواسطه انك جزلریدر
الحاصل بر ماهیت ایله جنسده مشارکلرینك هر قنغی برندن بو ایکی شی ندر دیو سؤال اولندقده جواباً هپ اول جنس سویلنور ایسه جنس قریبدر واکر بعضیلرنده اول جنس سویلنوبده دیکر بعضیلرنده جواب بشقه اولورسه جنس بعیددر .
بر وجه بالا نوعك درت مرتبه‌سی اولدیغی کبی جنسك دخی درت مرتبه‌سی اولوب انجق نوعك مراتبی یوقاریدن اشاغی اعتبار اولنه‌رق نوع سافله نوع الانواع ونوع حقیقی دینلور جنسك درجاتی ایسه اشاغیدن یوقارو اعتبار اولنه‌رق الك یوقاروده بولنان جنسه جنس الاجناس وجنس عالی دینلور وجنس عالی ایله جنس سافل ارەسنده‌کی جنس بعیدلره جنس متوسط دینلور
مثلا انسانه نسبتله حیوان جنس سافل وجسم نامی ایله جسم جنس متوسط وجوهر جنس عالیدر
ونوع حقیقی‌یه جنس دینله‌مدیکی کبی جنس عالی‌یه دخی نوع دینله‌مز بناء علیه جنس ایله نوع اضافی بیننده عموم وخصوص من وجه بولنور
فصل دخی یا فصل قریب یاخود فصل بعید اولور

شویله که اکر ماهیتی جنس قریبنده کی مشارکارینک جمله‌سندن تمییز ایدرسه فصل قریبدر واکر یالکز جنس بعیده‌ده کی مشارکارندن تمییز ایلرسه فصل بعیددر

نته کیم ناطق انسانک فصل قریبیدر زیرا انی سائر حیواندن تمییز ایلر

اما حساس یاخود متحرک بالاراده حیوانک فصل قریبی وانسانک فصل بعیدیدر زیرا حیوانی جسم نامیده‌کی مشارکارینک جمله‌سندن تمییز ایلر وانسانی انجق جسم نامیده مشارکی اولان نباتاتدن تمییز ایدوب آت وسائر انواع حیواناتدن تمییز ایلمز

کذلک قابل ابعاد ثلثه جسمک فصل قریبی وانسان وحیوان وجسم نامینک فصل بعیدیدر زیرا جسمی جوهرده مشارکی اولان جمیع مجرداتدن تمییز ایدر اما سائرلرینی جمیع مشارکاتدن تمییز ایلیوب انجق بعض مشارکاتدن تمییز ایلر

استطراد

بالاده ایراد اولنان امثله هپ جسم وجوهر سلسله‌سندن اولان کلیاتک مثاللریدر

حالبوکه جوهره مقابل اولان عرضک تحتنده دخی اجناس وانواع مرتبه واردر

مثلا بیاضلق وقیرمزیلق برر ماهیت حقیقیه اولوب بونلرک فوقنده رنک وانک فوقنده کیف واردر

بناء علی ذلک بو مقامده عرضک اقسامی بیان اولنمق مناسب کورلمشدر

عرض طقوز قسمدرکه . کم . کیف . این . متی . وضع . ملک . اضافت . فعل . انفعال . در

بونلره مقولات تسعه دینلور وجوهرله برابر اون اولوب جمله‌سنه مقولات عشره دینلور

ایشته بونلر اجناس عالیه اولوب اجسامک کافه‌سی جوهره منتهی اولدیغی کبی عرضلر دخی باقی مقولات تسعه‌دن برینه منتهی اولور وکم ایله کیف عرض غیر نسبی اولوب باقی یدیسی اعراض نسبیه‌در

کم ذاتاً انقسامی قابل اولان عرضدر وایکی قسمه منقسمدر قسم اول کم منفصل وقسم ثانی کم متصلدر

کم منفصل عدددرکه تقسیم اولندیغی تقدیرده ایکی قسمک اره‌سنده بر حد مشترک بولنماز مثلا اون عددی تنصیف اولندقده بش برنجی قسمده وانی ایکنجی قسمده قالوب بو ایکی قسمک اره‌سنده بر حد مشترک بولنماز

کم متصل ایکی قسمدر قسم اول قارالذات وقسم ثانی غیر قارالذات در قارالذات اجزاسی مجتمع دیمکدر بو دخی مقداردن عبارتدر که خط . سطح . جسم تعلیمیدر

خط یالکز طولا وسطح هم طولا وهم عرضا قابل انقسامدر وجسم تعلیمی که جسم طبیعینک طول وعرض وعمقی دیمکدر هم طولا وهم عرضا وهمده عمقا انقسامی قابلدر

وبونلر تقسیم اولندقلری تقدیرده قسملر بیننده متلاقی اولدقلری بر حد مشترک بولنور

مثلا بر خط تنصیف اولندقده ایکی قسمک متلاقی اولدقلری نقطه ایکیسی بیننده مشترک اولوب یالکز برینه مختص دکلدر

كم متصل غير قارالذات زماندر وحال تسميه اولنان آن زمان ماضى ايله زمان مستقبل ارهسنده حد مشتركدر

بناء على ذلك زمان كم متصلدر فقط غير قارالذاتدر زيرا اجزاسى مستقر ومجتمع دكلدر بلكه صو كبى اقوب كيدر بر عرض سيالدر شويله كه اجزاسى اولان انلردن برى كچر وديكرى كلوب او دخى كيدر هيچ برى استقرار بولماز وديكريله مجتمع اولماز

كم منفصل علم آرتماتيقانك ومقداردن عبارت اولان كم متصل قارالذات علم هندسهنك موضوعيدر

ومقدارك بر قسمى اولان خط مستقيم وغير مستقيم وخطوط متوازيه وغير متوازيه كبى قسملره منقسم اولور وخط مستقيم بر ماهيت اولوب خط انك جنسى ومستقيم فصليدر وبونك جنس عاليسى مقولهٔ كمدر سائرلرى دخى بوكا قياس اولنه

نقطه ووحدت اصلا قابل انقسام اولمدقلرى جهتله مقولهٔ كيفده داخل اولور

كيف بر عرضدركه ذاتا يعنى ماهيتى حسبيله نه كم كبى انقسامى قبول ايدر ونهده اعراض نسبيه كبى نسبتى اقتضا ايلر

سياهلق وبياضلق واجيلق وطاتليلق كبىكه بونلر ذاتا قابل انقسام دكلمردر فقط معروضلرينك انقساميله تبعا انلر دخى منقسم اولورلر مثلا بياض كاغد ايكىيه تقسيم اولندقده بياضلق دخى بو ايكى پارچهيه تبعيتله منقسم اولور

وجله عرضلر غيريله قائم اولدقلرى جهتله نسبتى اقتضا ايدرسهده زيرده بيان اولنهجغى وجهله اعراض نسبيهنك ماهيتلرنده نسبت واردر كم ايله كيف ايسه من حيث الماهيه نسبتى اقتضا ايتمزلر

اشبو مقولهٔ كيف درت قسمه تقسيم اولنور قسم اول رنكلر وآجيلق وطاتليلق كبى حواس خمس ظاهره ايله حس اولنان كيفيتلردر

قسم ثانى كم متصل ومنفصله عارض اولان كيفيتلردر استقامت واستداره كبى

قسم ثالث كيفيات استعداديهدر قابليلق وعدم شافلق كبى

قسم رابع كيفيات نفسانيهدر بو دخى اكر محلنده راسخ ومستحكم اولورسه ملكه والا حال تسميه اولنور

نتهكيم كتابت ابتداى امرده حال قبيلندندر لكن كثرت ممارسه وتكرر عمليات ايله راسخ ومستحكم اولنجق اهلنه ملكه اولور وبر علمى اوكرنوبده اول علمك اهل وارباب اولمق اول علمده كسب ملكه ايتمك ديمكدر مثلا فلان افندى علم هندسه بيلور ديديكمزده انك هندسهده ملكهسى واردر ديمك اولور يوخسه اشكال هندسهيى بركره كوزدن كچورمكله علم هندسه اربابندن اولمق لازم كلمزكه ملم

اعراض نسبيه

اين بر شيئه بر مكانده بولنمسيله عارض اولان حالتدر بر كيسهنك اوطهده ياخود عربهده وياخود قايقده بولنمسى كبى

متى بر شيئه بر زمانده بولنمسيله عارض اولان حالتدر فلان كون كونش طوتلمق كبى

وضع بر شيئه بعض اجزاسنك ديكر بعض اجزاسنه وكندوسندن خارج شيلره نسبتى ايله عارض اولان هيئتدر اياقده طورمق وصندالیه اوزرنده اوطورمق ومندر اوزرنده ياصلانمق وياصديغه طيانمق وبر اوزرنده اوتوروب ديزچوكمك وياخود مربع نشين اولمق كبى

ملك بر شيئه كاملا كندوسنى ياخود بعض اجزاسنى محيط وانك انتقاليله منتقل اولان شيلر سببيله عارض اولان هيئتدر جبه يا سترى كيمك وصارق صارنمق ويوزك طاقمق كبى

اضافت بر حالت نسبيهٔ متكررهدر يعنى بر نسبتدر قياس ايله بر شيئه عارض اولان ديكر نسبتدر اوغوللق بابالق كبىكه اوغله نسبتله بابايه بابالق عارض اولديغى كبى بابايه نسبتله دخى اوغلنه اوغوللق عارض اولور

فعل بر مؤثرك ديكر شيئه تأثير ايديشيدر نته‌كيم بر كيمسه‌يه قلمی كسر وشيشه‌يی قيرار ايكن عارض اولان حالت كبی

انفعال برشيئك ديكر شيدن متأثر اولشيدر نته‌كيم قلمه كسيلوركن وشيشه‌يه قيريلوركن عارض اولان حالت كبی

فصل ثالث

(عرضياتك اقسامی بيانده‌در)

خاصه يا ماهيتك جميع افرادينه شامل يعنی اكا مساوی اولور

مركز دائره‌دن محيطه چيقان خطوط مستقيمه‌نك تساويسی كبی كه بو تساوی كيفيتی اول خطلرك كافه‌سنه شامل اولور

وياخود ماهيتك جميع افرادينه شامل اولميوب اندن اخص اولور

انسانه نسبتله طبيب ومهندس كبی كه هر طبيب ومهندس انساندر لكن هر انسان طبيب ومهندس دكلدر

وضاحكدن بالقوه ضاحك معناسی مراد اولور ايسه انسانك هر فردينه شامل اولمغله قسم اولدن اولور

واكر بالفعل ضاحك مراد اولور ايسه انسانك هر فردينه شامل اولديغنه مبنی قسم ثانيدن اولور

وخاصه يا نوعك خاصه‌سيدر بالاده ذكر اولنان مثاللر كبی وياخود جنسك خاصه‌سيدر حيوانه نسبتله متنفس وجسمه نسبتله متحيز كبی

برجنسك خاصه‌سی تحتنده‌كی نوعك عرض عامی اولور انسانه نسبتله متنفس ومتحيز كبی

كرك خاصه وكرك عرض عام يا عرض مفارق وياخود عرض لازم اولور.

عرض مفارق ماهيتدن انفكاكی ممكن اولان عرضدر.

كرك بالفعل وسرعت وياخود بطائت ايله مفارقت ايلسون وكرك اصلا مفارقت ايلمسون.

نته‌كيم وجه انسانك اوتانمغله قيزارمسی وقورقمغله صارارمسی بالفعل وچابوق مفارقت ايلر عرضلردر وكنجلك بالفعل وفقط بطائت ايله انساندن مفارقت ايدن عرضدر وبالفعل زنكين اولمسی ممكن اولان كمسنه‌يه عارض اولا فقر دائم هر نقدر اندن بالفعل مفارقت ايتمسه‌دخی انفكاكی ممكن اولمغله ينه عرض مفارق قبيلندندر.

عرض لازم ماهيتدن انفكاكی ممتنع اولان عرضدر بو دخی اوچ قسمدر.

شويله كه اكر يالكز وجود خارجيده لازم اولور ايسه لازم وجود خارجی دينلور حرارتك آتشه لزومی كبی

واكر يالكز وجود ذهنيده لازم اولور ايسه لازم وجود ذهنی دينلور كلينك عنقايه لزومی كبی

واكر هم وجود خارجيده وهم‌ده وجود ذهنيده لازم اولور ايسه لازم الماهيه دينلور زوجيتك درده لزومی كبی.

وبو لزومی ذهنك جزم ايتمسی اكر دليله محتاج ايسه لزوم غير بين

دينلور اوج زاويه‌سى ايكى قائمه‌يه مساوى اولمق كيفيتنك مثلثه لزومى كبى كه برقضيهٔ نظريه اوله‌رق برهان هندسى ايله اثباته محتاج اولور. وذهن اكر لازم وملزومى تصور ايتدكده بينلرنده‌كى لزومى جزم ايديويرسه لزوم بين دينلور.

ايكى قسم متساوى‌يه منقسم اولمق كيفيتنك درده لزومى كبى كه ذهن بو انقسام ايله دردى تصور ايتدكده برداييه محتاج اولمقسزين اولوجهله انقسامك درده لزومنى يعنى دردك قسمين متساويينه انقسامنى جزم ايلر.
بوكا لزوم بين بالمعنى الاعم دينلور برده لزوم بين بالمعنى الاخص واردر كه ملزومك تصورى لازمك تصورينى موجب اولمق ديمكدر نته‌كيم جهلك تصورى علمك تصورينى موجب اولور ايشته علوم عقليه اصحابنه كوره دلالت التزاميه‌ده معتبر اولان لزوم اشبو لزوم بين بالمعنى الاخصدر.

اماعلوم عربيه اصحابى عندنده معتبر اولان لزوم فى الجمله لزوم ذهنيدر ولوكه اعانهٔ قرائن ايله اولسون بناءعليه جميع معانئ مجازيه‌يى مدلولات التزاميه‌يه درج وادخال ايلديلر.

باب ثانى

(قول شارح يعنى تعريف بيانده‌در)

تعريف ياحد ياخود رسم اولور وبونلرك هربرى ياتام وياخود ناقص اولور.

حد تام برشيئك جنس قريبى ايله فصل قريبندن تركب ايدر انسانى حيوان ناطق ايله تعريف كبى.

حد ناقص برشيئك جنس بعيدى ايله فصل قريبندن تركب ايدر انسانى جسم ناطق ايله تعريف كبى.
يالكز فصل قريب ايله تعريف دخى حد ناقص قبيلندندر انسانى ناطق ايله تعريف كبى.
رسم تام برشيئك جنس قريبى ايله خاصه‌سندن تركب ايدر انسانى حيوان ضاحك ايله تعريف كبى.
واكر برشيئك جنس قريبى وفصل قريبى ايله خاصه‌سى دخى برلكده ايراد اولنور ايسه بودخى رسم تامدر فقط بوكا حد تامدن اكمل رسم تام دنيلور انسانى حيوان ناطق ضاحك ايله تعريف كبى.
الحاصل تعريف اكر يالكز ذاتياتدن تركب ايدرسه حد اولور فقط ذاتياتك كافه‌سنى حاوى اولورسه حد تام دينلور بو دخى جنس قريب ايله فصل قريبدن تركب ايتمكه توقف ايدر اما جنس قريبك يرينه جنس بعيد قونلدقده ياخود يالكز فصل قريب ايله تعريف اولندقده ذاتياتك بعضيسى ناقص اولور.
مثلا حيوان يرينه جسم دينلدكده نامى وحساس انسانك ذاتياتندن اولدقلرى حالده تعريف انلرى حاوى اولماز كذلك يالكز ناطق ايله تعريف اولندقده تمام جزء مشترك اولان حيوان خارج قالور بناء على ذلك بونلره حد ناقص دينلور.
وتعريف يالكز ذاتيات ايله اولميوبده ذاتى وعرضيلردن مركب ياخود يالكز عرضيلردن عبارت اولورايسه رسم ناقص دنيلور مثلا انسانى جسم ضاحك ياخود ناطق ضاحك وياخود متنفس ضاحك ديو تعريف ايلسك رسم ناقص اولور.
كذلك يالكز خاصه ايله تعريف دخى رسم ناقص قبيلندندر انسانى ضاحك ايله تعريف كبى

وكذلك انسانك تعريفنده ايكی آياقلری اوزره يورر طرناقلری كنش دريسی تويسز مستقيم القامه ضاحك بالطبع دنيلسه رسم ناقص اولور. برشيئی تقسيم وتمثيل ايله ايضاح دخی رسم ناقص قبيلندندر

نته‌كيم مقداری تعريف وايضاح مقامنده مقدار ياخط ياخود سطح وياخود جسم تعليمیدر ديو تقسيم اولنور وجنس حيوان كبی ونوع انسان كبی ديو تمثيل ايله تفهيم وايضاح قيلنور ومطلقا تعريف يا حقيقی وياخود اسمی اولور تعريف حقيقی خارجده وجودی معلوم اولان بر ماهيتی تعريفدر بروجه بالا انسانی حد تام ويا ناقص وياخود رسم تام ويا ناقص ايله تعريف كبی

تعريف اسمی بر اسمدن فهم اولنان معنايی وجود خارجيسندن قطع نظر ايله كشف وايضاح ايتمكدر عنقا مفهومنی تعريف كبی

علوم مدونه‌ده موضوع اولان اصطلاحاتك تعريفاتی دخی بو قبيلدندر بالاده بيان اولنديغی اوزره صنفلر عوارض مخصوصهٔ كليه ايله مقيد نوعلر ديمك اولوب ايروجه بر حقيقت دكللردر بناء علی ذلك بونلر دخی ماهيات اعتباريه قبيلندن اولدقلری جهتله بونلرك تعريفی دخی تعريف اسمی قبيلندن اولور ونوع حقيقی انلرك تعريفلرنده جنس اعتباری اوله‌رق بولنور نته‌كيم رومی انسان ابيض وزنجی انسان اسود ديو تعريف اولنور

تعريفلرده اطراد وانعكاس شرطدر

اطراد تعريفك اغيارينی مانع اولمسی يعنی معرفك افرادندن اولميان برشيئك تعريفنده داخل اولمامسی ديمكدر

انعكاس تعريفك افرادينی جامع اولمسی يعنی افراد معرفدن اولان بر شيئك تعريفدن خارج قالمامسی ديمكدر

فقط بعضيلر حد ناقصده اعم ايله ورسم ناقصده هم اعم وهمده اخص ايله تعريفی تجويز ايتمشلردر

وهر حالده تعريف معرفدن دها واضح وجلی كركدر

بناء عليه برشيئی كندوسندن دها خفی اولان لفظ ايله تعريف ايتمك صحيح دكلدر

نته‌كيم آتشی لطافتده روحه بكزر برشيدر ديو تعريف كبی

كذلك برشيئی وضوح وخفاده كندوسنه مساوی اولان لفظ ايله تعريف دخی صحيح اولماز

نته‌كيم روحی موجب حس وحركت اولان شيدر ديو تعريف كبی.

برشيئ بيلنمسی بالذات ياخود بالواسطه كندوسنه موقوف اولان شيله تعريفدن دخی احتراز اولنمليدر

نته‌كيم كيفيتی مدار مشابهت اولان شيدر ديو تعريف ايتدكدنصكره مشابهتی دخی كيفيتده اتفاقدر ديو تعريف كبی كه كيفيتی بيلمك مشابهتی بيلمكه ومشابهتی بيلمك كيفيتی بيلمكه توقف ايديور بو ايسه دور باطلدر ونته‌كيم ايكی برنجی چفتدر ديو تعريف اولندقدنصكره چفت دخی قسمين متساوينه منقسم اولان شيدر ديو تعريف اولنوب بعده اول متساويلر شول ايكی شيدركه يكديكردن فضله‌سی اولمازديو تعريف اولندقدنصكره اول ايكی شی ايكيدر دنيلسه ايكيبی بيلمك چفتی بيلمكه وآنی بيلمك متساوينی بيلمكه وانلری بيلمك يكديكردن فضله‌سی اولميان ايكی شيئی بيلمكه وانلری بيلمك ايكيبی بيلمكه والحاصل دونوب طوله‌شه‌رق ايكيبی بيلمك ايكيبی بيلمكه توقف ايدر بو دخی دور باطلدر

وبرده تعريفلرده الفاظ غريبه ومعناسی قولايلقله اكلاشلميه‌جق تعبيرات مبهمه استعمالی جائز دكلدر

تفصيلات سابقه‌دن اكلاشلديكه تعريفدن غرض برعلم جديد حاصل ايتمكدر اودخی معرفی حدلرده اولديغی اوزره كنه حقيقتيله ورسملرده اولديغی اوزره سائرندن متميز اوله‌جق وجهله موضح اوله‌رق تصوردن عبارتدر

فقط بعضاً تعریفدن اویله برتصور جدید حاصل ایتمك مراد اولمیوب بلکه مخاطبك خزانهٔ ذهننده مخزون ومحفوظ اولان صورتی حا- طرینه کتورمك مقصود اولور ایشته بوکا تعریف تنبیهی دنیلور تعریف لفظی دخی بو قبیلدندر

تعریف لفظی برلفظ مبهمی دلالتده اندن دها واضح اولان برلفظ ایله تفسیر ایتمکدر خیمه‌یی چادر واستری قاطر ایله تفسیر ایتمك کبی

تذنیب

حدلر بعضاً اجزاء خارجیه‌دن ترکب ایدر

نته‌کیم اوطه‌یی درت دیوار ایله برسقفدن عبارتدر دیو تعریف ایتدیکمزده حد تام اولور

فقط اهل منطقك نظری کلیاته منحصر اولدیغنه مبنی انلرك بحثلری اجزاء ذهنیه‌دن مرکب اولان تعریفلره منحصردر

مقالهٔ ثانیه

(تصدیقات بیاننده اولوب درت بابی مشتملدر)

باب اول

(قضایای مطلقه بیاننده اولوب درت فصلی مشتملدر)

فصل اول

قضیه‌نك تعریف وتقسیمی بیاننده‌در

مقدمه‌نك آخرنده بیان اولندیغی اوزره نسبت تامهٔ خبریه‌یی مفید اولان کلامه کلام اخباری دنیلور که واقعدن یعنی نفس الامردن حاکی اولان جملهٔ خبریه‌در • وبو نسبت خبریه‌یی علی وجه الاذعان بیلمك تصدیق دیمك اولمسیله کلام اخباری تصدیقی متضمن اولور •

ایشته علم منطقده بو کلام اخباری‌یه قضیه دنیلور وقضیه (برسوزدرکه آنی سویلینه بو سوزنده صادقدر یاخود کاذبدر یعنی بو سوزی واقعه مطابقدر یاخود دکلدر دینلمك صحیح اولور) دیو تعریف اولنور

بو تعریفده (سوز) جنس و (دینلمك صحیح اولور) جمله‌سی فصل اولور

اجزاء قضيه اوچدر محكوم عليه ومحكوم به ورابطه‌در شويله‌كه
قضيه‌نك اولكی جزئنه محكوم عليه وايكنجی جزئنه محكوم به
وايكيسنك بيننده‌كی نسبت تامه‌يه دلالت ايدن شيئه رابطه دنيلور
مثلا هوا آچقدر ديديكمزده هوايه آچيق ديو حكم ايتمش اولديغمزدن
هوا محكوم عليه وآچيق محكوم به و (در) لفظی رابطه‌در

وفعللر هم اوچ زماندن برينه دلالت ايلر وهمده رابطه اولور
نته‌كيم هوا اچيلدی . هوا آچيلور . هوا آچيليور . هوا آچيله‌جق .
ديديكمزده هوا محكوم عليه وآچيلدی . آچيلور . آچيليور .
آچيله‌جق فعللری هم محكوم به وهمده رابطه اولور .

قضيه‌نك متضمن اولديغی تصديقدن اول اوچ شيئك
تصوری لازم كلور شويله‌كه اولا محكوم عليه وثانيا
محكوم به وثالثا بينلرنده‌كی نسبت تصور وبعده تصديق
يعنی حكم اولنور

ونسبتك وقوعيله حكم اولنور ايسه قضيهٔ موجبه ولاوقوعيله
حكم اولنور ايسه سالبه اولور .

قضيهٔ موجبه‌نك مثاللری شمدی بالاده سبقت ايلدی بومثاللرك
منفيلری دخی قضيهٔ سالبه‌يه مثال اولور نته‌كيم هوا آچيق دكلدر
وهوا آچيله‌جق دكلدر دنيلور

قضيه ياحمليه وياخود شرطيه اولور شويله‌كه اكر محكوم به
محكوم عليه‌در ياخود دكلدر ديو حكم اولنور ايسه قضيهٔ
حمليه دنيلور كه طرفينی مفرده منحل اولور يعنی رابطه
آتيلور ايسه طرفينی مفرد قالور وبونك محكوم عليهنه
موضوع ومحكوم بهنه محمول دنيلور

نته‌كيم هوا آچقدر هوا آچيق دكلدر قضيه‌لری حمليه
و (در) رابطهٔ ايجابيه و (دكلدر) رابطهٔ سلبيه‌در وبو
رابطه‌لرطی اولندقده هوا وآچيق لفظلری قالوركه ايكيسی
دخی مفرددر وايكی صورتده دخی هوا موضوع وآچيق
محمولدر

واكر رابطه طی اولندقده طرفين بر قضيه‌يه منحل
اولور ايسه قضيهٔ شرطيه دنيلور ومحكوم عليه مقدم
ومحكوم به تالی ديو تسميه اولنور

شرطيه دخی يامتصله وياخود منفصله اولور .

زيرا شرطيه‌ده محكوم به اولان مضمون قضيه‌نك محكوم عليه اولان
مضمون قضيه‌يه اتصاليله يعنی موجبه‌سنده بو اتصالك وقوعی وسا-
لبه‌سنده لاوقوعی ايله حكم اولنور ايسه متصله دنيلور

واكر ايكی مضمون قضيه‌نك يكديكرندن انفصاليله يعنی موجبه‌سنده
بوانفصالك وقوعی وسالبه‌سنده لاوقوعی ايله حكم اولنور ايسه
منفصله دنيلور .

نته‌كيم (هر نه زمان كونش طوغار ايسه كوندوز اولور)
ديديكمزده (كونش طوغار) مضمونته (كوندوز اولور)
مضموننك وقوع اتصالی ايله حكم ايتمش اولديغمزدن شر-
طيهٔ متصله‌نك موجبه‌سی اولور و (كونش طوغار ايسه
اخشام اولور دكلدر) ديديكمزده (كونش طوغار)
مضمونته (اخشام اولور) مضموننك لاوقوع اتصالی ايله

حكم ايتمش اولديغمزدن شرطيهٔ متصله‌نك سالبه‌سی اولور وايكيسنده دخی (كونش طوغار) جمله‌سی مقدم واولكيسنده (كوندوز اولور) وايكنجيسنده (اخشام اولور دكلدر) جمله‌لری تاليدر

وننه‌كيم (يا كوندوز اولور ياخود كونش باتمش بولنور) ديديكمزده كوندوز اولمق ايله كونش باتمق مضمونلرينك يكديكردن وقوع انفصالنه يعنی ايكيسی بر وقتده بولنمدقلرينه حكم ايتمش اولديغمزدن شرطيهٔ منفصله‌نك موجبه‌سی اولور و (يا كوندوز اولور ياخود آی كورينور دكلدر) ديديكمزده كوندوز اولمق ايله آی كورنمك مضمونلرينك يكديكردن لاوقوع انفصالنه يعنی كوندوزين دخی آی كورنه‌بيله‌جكی جهتله بونلرك بيننده انفصال ومباينت اولماديغنه حكم ايتمش اولديغمزدن شرطيهٔ منفصله‌نك سالبه‌سی اولور ايكيسنده دخی (كوندوز اولور) جمله‌سی مقدم واولكيسنده (كونش باتمش بولنور) وايكنجيسنده (آی كورينور دكلدر) جمله‌لری تالی‌در

ايكی اولكی مثاللرده رابطهٔ اتصال اولان (ايسه) وايكی صكره‌كی مثاللرده رابطهٔ انفصال اولان (يا) ايله (ياخود) طی اولندقده مقدم وتالی بر بر قضيهٔ حمليه اوله‌رق قالور.

بعضا قضيهٔ حمليه‌نك محمولی ادات ترديد ايله تعدد ايدوب بوكا حمليهٔ مرددة المحمول دينوركه منفصله‌يه شبيه بر قضيهٔ حمليه‌در ننه‌كه (يا عدد چفت اولور ياخود عدد تك اولور) ديديكمزده شرطيهٔ منفصله اولور اما (عدد يا چفت ياخود تكدر) ديديكمزده قضيهٔ حمليهٔ مرددة المحمول اولور

واكر حكم قصد اولنميوبده مجرد عددك مفهومی تفهيم وايضاح اولنمق مراد اولورسه عددی تقسيم ديمك اوله‌رق اصلا قضيه اولميوب بلكه تصورات قبيلندن اولور

زيرا مقالهٔ اولانك باب ثانيسنده بيان اولنديغنه كوره تقسيملر تعريفات قبيلندندر تعريف ايسه هرنقدر برقضيه صورتنده ايسه‌ده حكمی حاوی اولمديغی جهتله حقيقةً قضيه اولميوب تصورات قبيلندندر .

چونكه تعاريف معرفك عينی اولوب فقط اجمال وتفصيل جهتيله بينلرنده فرق واردركه معرف مجمل اولوب تعريف انك تفصيليدر قضيه‌نك معناسی ايسه موضوعك محمولده اندراجی ومحمولك موضوعه شمولی ايله حكم ايتمكدن عبارتدر بوجهتله معرفك يرينه تعريف وانك يرينه معرف اقامه اولنسه مقصده خلل كلمز مثلا (انسان ديديكمز حيوان ناطقدر) دنيله‌جك يرده (حيوان ناطق ديديكمز انساندن عبارتدر) دنيله‌بيلور اما (انسان حيواندر) دنيله‌جك يرده (حيوان انساندر) دنيله‌مز

وبرده تصورجه معرف هرنقدر من وجه معلوم ايسه‌ده من وجه مجهول ديمك اولديغی جهتله اكا تعريف ايله علم تفصيلی حاصل ايديلور قضيه‌ده ايسه موضوع ومحمول من حيث التصور معلوم ديمك اوله‌رق بينلرنده‌كی نسبتك وقوعی ياخود لاوقوعی ايله حكم اولنور

الحاصل كرڭ تعريف وكرڭ تقسيم تصورات قبيلندن اوله‌رق ایکیسی دخی قضیه دکلمردر

بناء على ذلك ايكيسنه دخی ذاتا اعتراض اولنه‌ماز يعنی نيچون بويله تعريف وتقسيم ايديورسين دينله‌مز فقط (بوتعريف معرفك عينيدر افرادينی جامع واغيارينی مانعدر وبولفظك معناسی بودر وبوتقسيم اقسامنی حاصردر يعنی خارجده برقسم قالمامشدر ومقسمدن خارج اولان برشی تقسيمه داخل اولمامشدر واقسامك هيچ بريسی مقسمك قسمی دكلدر تماميله اصولنه موافقدر) كبی دعوالری متضمن اولورلر ايشته بودعاویٔ ضمنيه‌يه اعتراض اولنه‌بيلور

نته‌كه برمصور كاغد اوزرنده رسم ياپاركن ايستديكی وجهله تصوير ايدر نيچون بوراسنی بويله ياپيورسين دينله‌مز فقط مثلا بركيمنك رسمنی الدقده بورسم فلان كيمنك كورونشنه موافقدر فن مناظر قاعده‌لرينه مطابقدر ديو ضمنا دعوی ايتمش اوله‌جغندن بو خطی زياده اوزاتمشسين شوراسنی بويله ياپمشسين نسبتندن چيقمش اوكيمنك كورونشنه موافق دكلدر ديو اعتراض اولنه‌بيلور .

فصل ثانی

(قضیهٔ حمليه بياننده‌در)

موضوع قضيه‌نك مفهومنه موضوع ذكری واصل محكوم عليهه موضوع حقيقی دينلور

وموضوع اكر جزئی ايسه مفهومی هم موضوع ذكری وهمده موضوع حقيقی اولور

نته‌كه (موسی افنـدی كاتبدر) ديديكمزده موسی لفظنك مفهومی موسی نام ذاتدركه كاتبدر ديو محكوم عليه اولان دخی اودر

وموضوع اكر كلی اولوبده نفس ماهيت اوزرينه حكم اولنور ايسـه كذلك موضوع ذكری ايله موضوع حقيقی برلشور

نته‌كه (حيوان جنسـدر ديديكمزده جنسيت ايله حيوان لفظنك مفهومی اولان نفس ماهيت اوزينه حكم ايتمش اولورز بناء عليه حيوان مفهومی هم موضوع ذكری وهم موضوع حقيقی اولور

فقط كلينك بو وجهله استعمالی انجـق بعض علوم مدونه اصطلاحاتنـه دائر اولان قضيه‌لرده‌در يوخسـه قضايای سائره‌ده كلينك مفهومی هپ مرأت ملاحظه اولوب اصل محكوم عليه انك ماصدق عليهی اولان افراددر بوصورتده ايسه موضوع ذكری بشقه وموضوع حقيقی بشقه اولور شويله‌كه اول كلينك مفهومی موضوع ذكری اولوب اكا وصف موضوع وعنوان موضوع دينور وافرادی موضوع حقيقی اولوب اكا دخی ذات موضوع دينلور

نته‌كه حيوان يرايچر ديديكمزده حيوان مفهومی عنوان موضوع وحيوانك افرادی ذات موضوع اولور .

الحاصل قضيه‌نك موضوعی کلی اولدیغی حالده مفهومی اکثریا عنوان موضوع اولوب ماصدق علیهی دخی موضوع حقیقی یعنی ذات موضوع اولور

قضیه‌نك محمولی ایسه ذات موضوعك وصفی اولمق اوزره محکوم به اولمسیله محمولدن دائما مفهوم مراد اولور

وذات موضوعك عنوان موضوع ایله اتصافنه عقد وضع ومحمول ایله اتصافنه عقد حمل دینلور

مثلا انسان غافلدر دینلدکده انسانك ماصدق علیهی اولان افرادك انسانیت ایله اتصافی عقد وضع وغفلت ایله اتصافلری عقد حمل در

قضیهٔ حملیه‌نك موضوع ذکریسی جزئی حقیقی ایسه قضیهٔ شخصیه وقضیهٔ مخصوصه تسمیه اولنور بکر افندی کاتبدر بکر افندی مهندس دکلدر دینلدیکی کبی

وموضوع ذکریسی کلی اولوبده حکم اکر ذات موضوعه سرایتی قصد اولنمقسزین مجرد عنوان موضوع اوزرینه اولور ایسه قضیهٔ طبیعیه دینلور انسان کلیدر انسان حیوان ناطقدر دینلدیکی کبی .

وموضوع کلی اوزرینه حکم اکر افرادینه سرایت قصدیله اولوبده افرادك هر بری یاخود بعضیسی دیو کمیتی بیان اولنماز ایسه قضیهٔ مهمله دینلور انسان غافلدر انسان آکاه دکلدر دینلدیکی کبی

واکر افرادك کمیتی بیان اولنور ایسه قضیهٔ محصوره

ومسوره تسمیه اولنور وکمیته دلالت ایدن لفظه دخی سور دینلور .

بو دخی ایکی وجهله اولور شویله‌که یا هر فرد اوزرینه حکم اولنوب قضیهٔ کلیه دینلور ویاخود بعض افراد اوزرینه حکم اولنوب قضیهٔ جزئیه دینلور .

الحاصل قضیهٔ محصوره کمیت افراد اعتباریله کلیه وجزئیه دیو ایکی قسمه منقسم اولور وبونلرك هر بری کیفیت یعنی ایجاب وسلب اعتباریله دخی ایکیشر قسمه تقسیم اولنور وبو جهتله محصورات درت اولور .

وجزئیته نسبتله کلیتده وسابه نسبتله ایجابده شرف بولندیغندن محصورات اربعه‌نك اشرفی موجبهٔ کلیه وایکنجی درجه‌سی سالبهٔ کلیه واوچنجی درجه‌سی موجبهٔ جزئیه والك اشاغیسی سالبهٔ جزئیه‌در .

وموجبهٔ کلیه انجق محمولك موضوع ذکری‌یه مساوی ویاخود اندن اعم اولدیغی صورتده صادق اولور .

نته‌کیم هر انسان ناطقدر هر انسان حیواندر دینلدیکی کبی

وسالبهٔ کلیه انجق محمول ایله موضوع ذکری بیننده بحسب الحمل مباینت اولدیغی صورتده صادق اولور .

نته‌کیم انسانك هیچ بریسی آت دکلدر آتك هیچ بریسی انسان دکلدر دینلور وموجبهٔ جزئیه محمول ایله موضوع ذکری بیننده بو وجهله مباینت اولمیان یرلرده صادق اولور

نته‌کیم بعض حیوان انساندر بیاضلرك بعضیسی انساندر دینلور

وسالبهٔ جزئیه محمولك موضوعه مساوی یاخود اندن مطلقا اعم اولمدیغی صورتلرده صادق اولور

نته‌کیم بعض حیوان انساندر بعض حیوان بیاض دکلدر دینلور

سالبهٔ جزئیه‌نك سوری بو وجهله (بعض وکل) لفظلری اولوب انجق بك چوق دفعه سالبهٔ جزئیه سوری اولمق اوزره رفع ایجاب کلی تعبیری قوللانیلورکه (هر بری دکل) لفظلریدر

نته‌کیم بعض حیوان انسان دکلدر بعض حیوان بیاض دکلدر مقامنده هر حیوان انسان دکلدر هرحیوان بیاض دکلدر دینلور

تفصیلات سابقه‌دن مستفاد اولورکه بحسب التحقق موجبهٔ کلیه ایله سالبهٔ کلیه وسالبهٔ جزئیه بینلرنده مباینت اولوب موجبهٔ کلیه‌نك صادق اولدیغی یرده سالبه‌لر وانلرك صادق اولدقلری یرلرده موجبهٔ کلیه صادق اولماز

کذلك موجبهٔ جزئیه ایله سالبهٔ کلیه بیننده مباینت اولوب برینك صادق اولدیغی یرده دیکری صادق اولماز

وموجبهٔ کلیه موجبهٔ جزئیه‌دن مطلقا اخصدر زیرا کلیتك صادق اولدیغی یرده جزئیت دخی صادق اولور اما جزئیتك هر صادق اولدیغی یرده کلیتك صدق لازم کلمز

بناء علی ذلك (هر انسان حیواندر) قضیه‌سی صادق اولیجق (بعض انسان حیواندر) قضیه‌سی دخی صادق اولور اما (بعض حیوان انساندر) قضیه‌سی صادق اولدیغی حالده (هر حیوان انساندر) قضیه‌سی صادق اولماز

بناء علی ذلك سالبهٔ کلیه دخی سالبهٔ جزئیه‌دن مطلقا اخصدر

نته‌کیم (هیچ بر انسان آت دکلدر) قضیه‌سی صادق اولدیغی کبی (بعض انسان آت دکلدر) قضیه‌سی دخی صادق اولور اما (بعض

حیوان انسان دکلدر) قضیه‌سی صادق اولدیغی حالده (هیچ بر حیوان انسان دکلدر) قضیه‌سی صادق اولماز

وموجبهٔ جزئیه ایله سالبهٔ جزئیه بیننده عموم وخصوص من وجه بولنور

نته‌کیم (بعض حیوان انساندر) قضیه‌سی صادق اولدیغی کبی (بعض حیوان انسان دکلدر) قضیه‌سی دخی صادق اولور و (بعض انسان حیواندر) قضیه‌سی صادق اولدیغی حالده (بعض انسان حیوان دکلدر) قضیه‌سی صادق اولماز کذلك (بعض انسان آت دکلدر) قضیه‌سی صادق اولدیغی حالده (بعض انسان آتدر) قضیه‌سی صادق اولماز

قضیهٔ مهمله قضیهٔ جزئیه حکمنده‌در یعنی برینك صادق اولدیغی یرده دیکری دخی صادق اولور وعلوم وفنونده قضیهٔ مهمله قضیهٔ جزئیه مقامنده قوللانیلور

فقط محاورات وادبیاتده بعضا مهمله‌نك قضیهٔ کلیه مقامنده قوللانلدیغی واردر

نته‌کیم اوروپا اهالیسی چالشقاندر دینلور وکافهٔ اهالیٔ اوروپا مراد اولنور وبو مثللو قضایای ادبیه‌نك کلیتی عرف وعادته مستنددر یوخسه مسائل حکمیه کبی براهین عقلیه ایله مثبت دکلدر

قضیهٔ شخصیه قضیهٔ کلیه حکمنده‌در زیرا زیرده بیان اولنه‌جغی وجهله قضیهٔ شخصیه بعضا قضیهٔ کلیه مقامنده قوللانیلور

قضیهٔ طبیعیه اعیان موجوداتدن بحث ایدن علوم حکمیه‌ده استعمال اولنماز

قضایای محصوره‌ده حکم اکر موضوعك خارجده وجودی اعتباریله اولور ایسه قضیهٔ خارجیه دینلور

واکر موضوعك خارجده وجودینی فرض وتقدیر ایله اولور ایسه قضیهٔ حقیقیه دینلور

مثلا (هر آتش صیجاقدر) دینلدکده اکر (خارجده بولنمش یاخود بولنه‌جق اولان هر آتش صیجاقدر) معناسی قصد اولنور ایسه قضیهٔ خارجیه اولور وصیجاقلقله انجق مقدما یاخود شمدی خارجده بولنمش ویاخود بوندن صکره خارجده بولنه‌جق اولان آتشلر اوزرینه حکم ایدلمش اولور

واکر (هرشی‌که خارجده بولنسه آتش اوله اول شی خارجده بولندیغی تقدیرده صیجاقدر) معناسی قصد اولنور ایسه قضیهٔ حقیقیه اولور وحکم مذکور آتشك خارجده بولنمش ویاخود بولنه‌جق اولان آتشلره منحصر قالمیوب بلکه هم بونلره وهم ده اتشك خارجده وجودی مفروض اولان افراد ممکنه‌سنه شامل اولور

شو حاله کوره قضیه‌نك موضوعی خارجده هیچ بر فردی بولنمیان کلی اولور ایسه قضیهٔ خارجیه اوله‌میوب انجق قضیهٔ حقیقیه اولور

نته‌کیم (عنقا اوچار) دینلدکده قضیهٔ خارجیه اولمق احتمالی اولمیوب انجق قضیهٔ حقیقیه اولور زیرا خارجده هیچ بر وقت بر فردی بولنمدیغندن معنای اوله حمل اولنه‌میوب انجق (هر شی که خارجده بولنسه عنقا اوله اول شی خارجده بولندیغی تقدیرده اوچار) دیمك اولور

واکر قضیه‌نك موضوعی انجق ذهنده موجود اولان شیلردن ایسه قضیهٔ ذهنیه دینلورکه حکم انجق افراد ذهنیه اوزرینه اولور

نته‌کیم کلیات خمس تکدر وجنس کلیٔ ذاتیدر وعرض عام کلیٔ عرضیدر دینلدیکی کبی

وقضیهٔ ذهنیه‌نك موضوعی ممتنع اولوبده انجق فرض ایله ذهنده موجود اولور ایسه ذهنیهٔ فرضیه دینلور

نته‌کیم اجتماع نقیضین محالدر دینلدکده ذهنده وجودی فرض اولنان اجتماع نقیضین اوزرینه محالیت یعنی امکانسزلق ایله حکم ایدلمش اولور

قضیه‌نك کرك موضوعنه وکرك محمولنه سلب ونفی قارشمیوبده ایکیسی دخی وجودی ایسه محصله تسمیه اولنور (انسان حیواندر) و (انسان آت دکلدر) کبی لکن اکثریا محصله تعبیری موجبه‌یه تخصیص اولنه‌رق سالبه‌سنه دخی بسیطه دینلور

واکر قضیه‌نك یالکز موضوعی عدمی اولور ایسه معدولة الموضوع واکر یالکز محمولی عدمی اولور ایسه معدولة المحمول واکر ایکیسی دخی عدمی اولور ایسه معدولة الطرفین تسمیه اولنور (دیری اولمیان جاددر) و (عقرب کوز-زدر) و (حدینی بیلمیان حقیقتبین اولمیاندر) قضیه‌لری کبی .

موجبهٔ معدولة المحمول ایله سالبهٔ بسیطه بیننده فرق بودرکه موجبهٔ معدولة المحمولده محمول عدمینك وقوع ثبوتی ایله حکم اولنور بو ایسه ربط السلب دیمکدر وسالبهٔ بسیطه محمول وجودینك لاوقوعیله حکم اولنوب بودخی سلب الربط دیمکدر .

وبرده علی العموم موجبه‌لرك صدقی موضوعك وجودینه توقف ایدر . زیرا برشیئی برشیئله اثبات ایلمك مثبت لهك ظرف ثبوتده یعنی خارجده اثبات اولنه‌جق ایسه خارجده وذهنده اثبات اولنه‌جق ایسه ذهنده موجود اولمسنك فرعیدر نته‌کم ثبت العرش ثم انقش دیرلر وبرشی معدوم اولدیغی حالده اکا بروصفك اثباتی ممکن اولماز سالبه‌لرك صدقی ایسه وجود موضوعه توقف ایتمز زیرا برشی معدوم اولیجق هروصف اندن سلب اولنه‌بیلور الحاصل موجبهٔ معدولة المحمول موضوعك وجودینی اقتضا ایدر سالبهٔ بسیطه ایسه موضوعك وجودینی اقتضا ایتمز .

بناء علی ذلك هر نرده موجبهٔ معدولة المحمول صادق اولور ایسه سالبهٔ بسیطه دخی صادق اولور .
اما سالبهٔ بسیطه‌نك صادق اولدیغی یرده موجبهٔ سالبة المحمولك صادق اولمسی لازم کلمز .
نته‌کم (شریك الباری بصیر دکلدر) قضیه‌سی بسیطه اوله‌رق صادق اولور اما موجبهٔ معدولة المحمول اولان (شریك الباری بی بصردر) قضیه‌سی صادق اولماز .

فصل ثالث

(قضایای شرطیه بیانینده‌در)

شرطیهٔ متصله یالزومیه ویاخود اتفاقیه اولور .
زیرا متصله‌نك مقدم وتالیسی بیننده علیت کبی بر علاقهٔ معلومه‌دن طولایی اتصالك وقوعی یاخود لاوقوعی ایله یعنی مقدمك تالی‌یی مستلزم اولمسی یاخود اولمامسی ایله حکم اولنور ایسه لزومیه تسمیهٔ اولنور .
نته‌کم هر نه وقت کونش طوغار ایسه کوندوز اولور یعنی کوندوز اولمق لازم کلور وهر نه وقت کوندوز اولور ایسه کونش طوغمش اولور یعنی کونش طوغمش اولمق لازم کلور وهر نه وقت کوندوز اولور ایسه عالم ضیادار اولور یعنی عالمك ضیادار اولمسی لازم کلور دینلدکده اشبو اوچ قضیه‌نك برنجیسنده مقدمك تالی‌یه وایکنجیسنده تالینك مقدمه علت اولمسندن واوچنجیسنده ایکیسی دخی بر علتك معلولی اولملرندن طولایی لزوم اتصالك وقوعیله یعنی مقدمك تالی‌یی مستلزم وتالینك مقدمه لازم اولمسیله حکم ایدلمش دیمك اولدیغندن اوچی دخی متصلهٔ لزومیه‌نك موجبه‌سی اولور .

متصله‌ده تضایف دخی علیت کبی بر علاقهٔ معتبره اولمغله مقدم وتالی متضایفین اولدقلری حالده انلردن مرکب اولان شرطیهٔ متصله دخی لزومیه‌در
نته‌کیم بکر افندی عبدالله اغانك باباسی ایسه عبدالله اغا بکر افندینك اوغلی اولور دینلدکده بکر افندی عبدالله اغانك باباسی اولیجق عبدالله اغا دخی انك اوغلی اولمسی لازم کلور دیمك اولمسیله بو شرطیهٔ متصله دخی لزومیهٔ موجبه اولور
وکونش طوغار ایسه یلدزلر کورینور دکلدر یعنی یلدزلر کورنمك لازم کلمز دینلدکده لزوم اتصالك لاوقوعیله یعنی مقدم بر سبب معلومدن طولایی تالی‌یی مستلزم دکلدر دیو حکم ایدلمش اولمسیله لزومیهٔ سالبه اولور
واکر متصله‌نك مقدم وتالیسی بیننده بر علاقهٔ معلومه اولمدیغی حالده اتفاقی یعنی تصادفی اوله‌رق تالینك مقدمه اتصالی یعنی مقدم نفس الامرده متحقق اولدیغی حالده تالینك دخی تحقق واقعدر یاخود واقع دکلدر دیو حکم اولنور ایسه متصلهٔ اتفاقیه تسمیه اولنور .
نته‌کیم هر نه‌وقت انسان ناطق اولور ایسه آت دخی صاهلدر دینلدکده انسان ناطق اولدقجه آت دخی صاهل اوله کلور دیمك اولمسیله اتفاقیهٔ موجبه اولور وانسان موجود اولور ایسه البته عنقا دخی موجود اولور دکلدر دینلدکده اتفاقیهٔ سالبه اولور
وبعضا متصلهٔ اتفاقیه‌ده مقدمك نفس الامرده تحقق التزام اولنمیوب تحققی فرض ایله اکتفا اولنور
نته‌کیم کللر اچلمسه بیله بلبللر اوتر دنیلور که بالفرض کللر هیچ اچلمسه دخی بلبللر ینه اوتر دیمك اولور

شرطيهٔ منفصله دخی یا عنادیه ویاخود اتفاقیه اولور .
زیرا منفصله نك مقدميله تالیسنك نقیضی بیننده یکدیکره علت یاخود ایکیسی بر علته معلول اولمق کبی بر علاقهٔ معلومه دن طولایی انفصالك وقوعی یاخود لا وقوعی ایله حکم اولنور ایسه عنادیه دینلور .

نته کیم (بهمه حال یا کونش طوغمشدر یاخود کیجه موجوددر) و (یا کوندوز موجوددر یاخود کونش باتمشدر) و (یا عالم ضیادار در یاخود کیجه موجوددر) دینلدکده اشبو اوچ قضیه نك برنجیسنده مقدم تالینك نقیضنه وایکنجیسنده تالینك نقیضی مقدمه علت واوچنجیسنده ایکیسی بر علته معلول اولدیغنه بناء انفصالك وقوعیله حکم ایدلمش اولدیغندن اوچی دخی عنادیهٔ موجبه اولور
و (بهمه حال یا کیجه اولور یاخود ییلدیزلر کورینور دکلدر) دینلدکده بر سبب معلومدن طولایی تالینك مقدمدن انفصالی واقع دکلدر یعنی بینلرنده عناد ومباینت یوقدر دیو حکم ایدلمش اولمسیله عنادیهٔ سالبه اولور

و منفصله نك مقدميله تالیسنك نقیضی بیننده بر علاقهٔ معلومه اولمدیغی حالده اتفاقی اوله رق تالینك مقدمدن انفصالی واقعدر یاخود واقع دکلدر دیو حکم اولنور ایسه منفصلهٔ اتفاقیه دینلور .

نته کیم (یا انسان موجود اولور یاخود عنقا موجود اولور) دینلدکده منفصلهٔ اتفاقیهٔ موجبه اولور و (یا انسان ناطق اولور یاخود حمار ناهق اولور دکلدر) دینلدکده منفصلهٔ اتفاقیهٔ سالبه اولور

مطلقا منفصله یا حقیقیه ویاخود مانعة الجمع ویاخود مانعة الخلو اولور .

زیرا منفصله نك ایکی جزئی بیننده صدقا وکذبا منافات بولنور ایسه حقیقیه دینلورکه هم مانعة الجمع وهمده مانعة الخلو اولوب ایکی جزئی برلکده صادق اولمدیغی کبی ایکیسی بردن کاذب دخی اولماز یعنی نه وجودده مجتمع اولورلر ونه ده ایکیسی بردن مرتفع اولورلر بهمه حال ایکیسندن بری بولنور

نته کیم عدد یا چفت اولور یاخود تك اولور دینلدکده هم مانعة الجمع وهمده مانعة الخلوا اولور زیرا عدد هم چفت وهم تك اولمدیغی کبی هم چفت وهم تك اولمامق دخی اولماز

واکر منفصله نك ایکی جزئی بیننده یالکز صدقا منافات بولنور یعنی اجتماعلری جائز اولمیوبده ارتفاعلری جائز اولور ایسه مانعة الجمع دینلور

نته کیم بر شی یا حجر اولور ویاخود شجر اولور دینلدکده مقدم وتالی بیننده یالکز صدقا منافات واردر دیو حکم ایدلمش اولور چونکه بر شی هم حجر هم شجر اوله ماز اما حجرده شجرده اولمیوبده حیوان اوله بیلور

واكر منفصله‌نك جزلرى بيننده يالكز كذبا منافات بولنور يعنى ارتفاعلرى جائز اولميوبده اجتماعلرى جائز اولور ايسه مانعة الخلو دنيلور

نته‌كيم بر شى يا لاحجر اولور وياخود لاشجر اولور دنيلدكده مقدم وتالى بيننده يالكز كذبا منافات واردر ديو حكم ايدلمش اولور چونكه نقيضك نقيضى اثباتدر بو جهتله لاحجرك منفيسى حجر ولاشجرك منفيسى شجر اولور ولاحجر ايله لاشجر ايكيسى بردن مرتفع اولسه‌لر بر شى هم حجر هم شجر اولمق لازمكلور بناء عليه ايكيسنك دخى ارتفاعلرى جائز اولماز اما ايكيسى برلكده بولنه بيلور نته‌كيم بالاده ذكر اولنديغى اوزره حيوان هم لاحجر وهم لاشجردر

بونلر هب اقسام ثلثهٔ منفصله‌نك موجبه‌لرى اولوب متضمن اولدقلرى نسبت انفصاليه رفع وسلب اولندقده سالبه اولورلر

نته‌كيم (يا كونش طوغار وياخود روزكار اسر دكلدر) دنيلدكده مقدم وتالى بيننده هم صدقا وهم كذبا انفصال ومنافاتك لاوقوعيله حكم ايدلمش اولديغندن منفصلهٔ حقيقيهٔ سالبه اولور

وهر قنغى مادده مانعة الجمعك موجبه‌سى صادق اولور ايسه انك سالبه‌سى كاذب ومانعة الخلوك سالبه‌سى صادق اولور

وهر قنغى مادده مانعة الخلوك موجبه‌سى صادق اولور ايسه انك سالبه‌سى كاذب ومانعة الجمعك سالبه‌سى صادق اولور

منفصله‌نك بو اقسام ثلثه‌سى حمليهٔ مرددة المحمول ايله تقسيملرده دخى جارى اولور

وبعضا منفصله‌نك اجزاسى ايكيدن زياده اولور

نته‌كيم علم آرتماتيقاده عدد يا زائد ياخود ناقص اولور وياخود مساوى اولور دنيلور

چونكه بر عددك مجموع كسور تسعه‌سى كندوسندن زياده اولور ايسه مساوى دنيلور

نته‌كيم اون ايكى عدد زائددر زيرا نصفى التى وثلثى درت وربعى اوچ وسدسى ايكى اولوب بونلرك مجموعى ايسه اون بشه بالغ اولمغله اون ايكيدن زائد اولور ودرت ناقصدر زيرا نصفى ايكى وربعى بردر بونلرك مجموعى ايسه اوچدركه درتدن ناقصدر والتى عدد مساويدر زيرا نصفى اوچ وثلثى ايكى وسدسى بردر بونلرك مجموعى ايسه التيدر

بوندن صكره معلوم اوله‌كه قضاياى شرطيه‌نك دخى محصوراتى واردر فقط حمليه‌لرك محصوراتى موضوعك افرادى اعتباريله اولوب شرطيه‌لرك محصوراتى ايسه زمان اعتباريله‌در

شويله‌كه شرطيه‌لرده‌كى حكم اكر جميع ازمان اوزرينه اولور ايسه شرطيهٔ كليه اولور

نته‌كيم هر قنغى وقت كونش طوغار ايسه كوندوز اولور دنيلدكده متصلهٔ كليهٔ موجبه اولور وهيچ بر وقت كونش طوغار ايسه كيجه اولور دكلدر دنيلدكده متصلهٔ كليهٔ سالبه اولور

منفصلهٔ كليه‌ده دخى البته ودائما وبهمه‌حال تعبيرلرى قوللانيلوب مثلا البته يا كونش طوغار ياخود كيجه موجود اولور دنيلدكده منفصلهٔ كليه اولور

وحكم اكر بعض ازمان اوزرينه اولور ايسه شرطيهٔ جزئيه اولور

نته‌كيم بعضا روزكار اسر ايسه ياغمور ياغار دنيلور

واكر بويله كليت وجزئيته تعرض اولنميوبده يالكز شويله اولور

ايسه ياخود شويله اولدقده بويله اولور وياخود يافلان شي شويله
ويا فلان شي بويله‌در دنيلدكده شرطيهٔ مهمله اولور
وحكم اكر مشخص ومعين بر وقت اوزرينه اولور ايسه شرطيهٔ
شخصيه اولور
نته‌كيم بوسنه كونش برج حملك برنجى درجه‌سنه حلول ايتدكده
نوروز سلطانى اولوب يكى تقويم اول اندن اعتباراً بدأ ايدر دنيلدكده
متصلهٔ شرطيهٔ شخصيه اولور
و (ياسنهٔ هجريهٔ شمسيه حسابنى شمسك هجرت نبويه سنه‌سنده برج
حملك برنجى درجه‌سنه حلول ايتديكى زماندن يورتملى ياخود شمسك
اوسنه ميزان برجنك برنجى درجه‌سنه حلول ايلديكى زمانى اشبو
سنهٔ هجريهٔ شمسيه‌نك مبدئى اعتبار ايتملى‌در) ديديكمزده منفصلهٔ
شخصيه اولور

فصل رابع

(احكام قضايا بياننده اولوب ايكى مبحثى مشتملدر)

مبحث اول

(تناقض بياننده‌در)

تناقض ايكى قضيه‌نك ايجاب وسلب ايله اويله براختلا -
فيدركه بو اختلاف بالذات اول ايكى قضيه‌دن برينك
صادق وديكرينك كاذب اولمسنى اقتضا ايدر
نته‌كيم بكر افندى كاتبدر بكر افندى كاتب دكلدر دنيلدكده

بو ايكى قضيه‌دن برينك صادق ديكرينك كاذب اولمسى
لازم كلور
بو وجهله اختلاف ايسه انجق ايكى قضيه‌نك محكوم عليه
ايله محكوم بهده وبونلرك هر درلو قيد وشرطلرنده اتحاد-
لرندن صكره تحقق ايلر وبونلردن برنده مختلف اولسه‌لر
تناقض بولنماز
مثلا بكر افندى كاتبدر قضيه‌سيله ولى اغا كاتب دكلدر
قضيه‌سى بيننده تناقض بولنمديغى كبى بكر افندى كاتبدر
قضيه‌سيله بكر افندى مهندس دكلدر قضيه‌سى بيننده دخى
تناقض يوقدر
كذلك بكر افندى صائمدر بكر افندى صائم دكلدر
(يعنى رمضانده صائمدر ايام سائره‌ده صائم دكلدر)
و بكر افندى قائمدر بكر افندى قائم دكلدر (يعنى جامعده
قائمدر زقاقده قائم دكلدر) وبكر افندى بابادر بكر افندى
بابا دكلدر (يعنى عبدالله افندينك باباسيدر ولى اغانك باباسى
دكلدر) قضيه‌لرى متناقض اولماز
وكذا كوبده‌كى شراب مسكردر كوبده‌كى شراب مسكر دكلدر (يعنى
بالقوه مسكردر بالفعل مسكر دكلدر) وقپلان بياضدر قپلان بياض
دكلدر (يعنى بعض محلى بياضدر بعض محلى بياض دكلدر) وروزكار
انسانى اوشودر روزكار انسانى اوشوتمز (يعنى صوغوق اولور ايسه
اوشودر صوغوق اولماز ايسه اوشوتمز) دنيلور ايسه تناقض بولنماز

زيرا بوقضيه‌لر موضوع ومحمولده متحد ايسه‌لرده زمانده مكانده
واضافتده وقوه وفعلده وجزء وكلده وشرطده متحد دكلدردر .
كذلك ولى اغا تفنك آثار قضيه‌سى ولى اغا طوب آتماز قضيه‌سنه
وبكرافندى عربجه بيلور قضيه‌سى بكرافندى فارسيجه بيلمز قضيه‌سنه
مناقض دكلدر .

الحاصل تناقضك تحققى ايكى قضيه‌نك محكوم عليه ايله
محكوم بهده وبونلرك كافهٔ قيود ملحوظه‌سنده اتحادلريله
مشروطدر

ومحصوراتده ايكى قضيه‌نك كميتجه اختلافلرى دخى
شرطدر يعنى برى كليه اولور ايسه ديكرى جزئيه اولمق
لازمدر زيرا بعضاً قضيهٔ كليه‌لرك ايكيسى دخى كاذب اولور
(هر انسان كاتبدر هيچ برانسان كاتب دكلدر) قضيه‌لرى
كبى وبعضا جزئيلرك ايكيسى دخى صادق اولور (بعض
انسان كاتبدر بعض انسان كاتب دكلدر) قضيه‌لرى كبى
بوجهتله ايجاب كلينك نقيضى سلب جزئى وسلب كلينك
نقيضى ايجاب جزئى اولور

بناء على ذلك موجبهٔ كليه‌نك نقيضى انجق سالبهٔ جزئيه
وسالبهٔ كليه‌نك نقيضى انجق موجبهٔ جزئيه‌در
نته‌كيم (هر انسان حيواندر) قضيه‌سنك نقيضى (بعض
انسان حيوان دكلدر) قضيه‌سيدر و(هيچ برانسان حيوان

دكلدر) قضيه‌سنك نقيضى (بعض انسان حيواندر)
قضيه‌سيدر .
ايكى مفهوم مفردك برى وجودى وديكرى عدمى اولمق حسبيله
اختلافلرينه دخى تناقض دنيلور
شويله‌كه ايكيسى برشيئه صادق اولمازلر وايكيسى دخى بر موجوددن
مرتفع اولمازلر انسان ايله لاانسان كبى‌كه هرقنغى شى اولور ايسه
اولسون يا انساندر ياخود لاانساندر
فقط معدومدن ايكيسى دخى مرتفع اولورلر زيرا معدوم نه انساندر
ونه‌ده لا انساندر
اما بروجه بالا متناقض اولان قضيه‌لر بر موضوعده مجتمع اولمدقلرى
كبى برموضوعدن مرتفع دخى اولمازلر بو موضوع كرك موجود
اولسون وكرك معدوم اولسون .
زيرا برشيئك برشيئه ثبوتى مثبت لهك وجودينه توقف ايدر سلب
ايسه وجود موضوع اقتضا ايتمز نته‌كيم قضيهٔ حمليه فصلنده مرور
ايلدى .
تناقض بروجه بالا حمليه‌لرده اولديغى كبى شرطيه‌لرده دخى اولور .
نته‌كيم (هر نه زمان كونش طوغار ايسه كوندوز اولور) قضيه‌سنك
نقيضى (بعضاً كونش طوغار ايسه كوندوز اولور دكلدر)
قضيه‌سيدر و(هيچ بروقت كونش طوغار ايسه كيجه اولوردكلدر)
قضيه‌سنك نقيضى (بعضاً كونش طوغار ايسه كيجه اولور)
قضيه‌سيدر .

مبحث ثانى

(عكوس قضايا بيانده‌در)

عكس ايكى قسمدركه عكس مستوى وعكس نقيضدر

عکس مستوی بر قضیه‌نك ایجاب و سلبی و صدق و کذبی حالی
اوزره قاله‌رق موضوعی محمول و محمولی موضوع قیلنمقدر

یعنی هر قنغی ماده‌ده اولورسه اولسون اصل قضیه موجبه ایسه
ینه موجبه وسالبه ایسه ینه سالبه اولمق وصادق ایسه ینه صادق
وکاذب ایسه ینه کاذب قالمق اوزره موضوعی محمول ومحمولی موضوع
قیلنمقدر .

ایشته اصل قضیه‌نك بویله تبدیل وتغییرینه عکس تعبیر اولندیغی
کبی بعضا بو تغییر ایله حاصل اولان قضیه‌یه دخی عکس دنیلور .

موجبهٔ کلیه عکس مستوی ایله موجبهٔ کلیه‌یه منعکس اولماز
زیرا هر انسان حیواندر قضیه‌سی صادق اولور حالبوکه
هر حیوان انساندر قضیه‌سی صادق اولماز

بناء علی ذلك موجبهٔ کلیه‌نك عکس مستویسی موجبهٔ
جزئیه اولور

نته‌کیم هر انسان حیواندر قضیه‌سنك عکس مستویسی
بعض حیوان انساندر قضیه‌سیدر

کذلك موجبهٔ جزئیه‌نك عکس مستویسی دخی موجبهٔ
جزئیه‌در

نته‌کیم بعض بیاض انساندر قضیه‌سی بعض انسان بیاضدر
قضیه‌سنه منعکس اولور

وبعض حیوان انساندر قضیه‌سی بعض انسان حیواندر
قضیه‌سنه منعکس اولور

سالبهٔ کلیه عکس مستوی ایله سالبهٔ کلیه‌یه منعکس اولور
نته‌کیم هیچ بر انسان حجر دکلدر قضیه‌سی صادق اولنجق
عکس مستویسی اولان هیچ بر حجر انسان دکلدر قضیه‌سی
دخی صادق اولور

وسالبهٔ جزئیه‌نك لزوما عکس مستویسی یوقدر

زیرا بعض مواده‌ده عکسی صادق اولور ایسه‌ده بعض مواده‌ده صادق
اولماز

نته‌کیم بعض انسان حجر دکلدر قضیه‌سی صادق اولدیغی کبی بعض
حجر انسان دکلدر قضیه‌سی دخی صادق اولور ایسه‌ده بعض حیوان
انسان دکلدر قضیه‌سی صادق اولدیغی حالده بعض انسان حیوان
دکلدر قضیه‌سی صادق اولماز .

اهل منطقك نظری ایسه کلیاته منحصر اولدیغندن اویله خصوص
ماده‌یه اعتبار ایتمیوب سالبهٔ جزئیه‌نك عکس مستویسی یوقدر دیرلر.

عکس نقیض بر قضیه‌نك ایجاب وسلبی وصدق وکذبی
کما کان باقی اوله‌رق موضوعنك نقیضی محمول ومحمولنك
نقیضی موضوع قیلنمقدر

عکس مستویده سالبه‌لرك حکمی نه ایسه عکس نقیضده
موجبه‌لرك حکمی اودر وانده موجبه‌لرك حکمی نه ایسه
بونده دخی سالبه‌لرك حکمی اودر

بناء علی ذلك موجبهٔ کلیه‌نك عکس نقیضی موجبهٔ
کلیه‌در . نته‌کیم هر انسان حیواندر قضیه‌سنك عکس

نقيضنده هر لا حيوان لا انساندر و بعبارة اخرى هر نه كه حيوان اولميه انسان دكلدر دنيلور

و موجبهٔ جزئيه نك لزوما عكس نقيضى يوقدر

و سالبهٔ كليه ايله سالبهٔ جزئيه نك عكس نقيضى سالبهٔ جزئيه اولور .

كرك عكس مستوى وكرك عكس نقيض بروجه بالا حمليه لرده جارى اولديغى كبى متصلهٔ لزوميه ده دخى جارى اولور

نته كيم هر نه زمان كونش طوغمش اولور ايسه كوندوز اولور قضيه سنك عكس مستويسى بعضاً كوندوز اولور ايسه كونش طوغمش اولور قضيه سى اولور عكس نقيضنده دخى هر نه زمان كوندوز اولمازسه كونش طوغمش اولماز دينلور

ديكر قضاياى شرطيه يه كلنجه متصلهٔ اتفاقيه نك مقدم و تاليسى بيننده رابطهٔ لزوم واستلزام اولمديغى جهتله بونلرك عكسنده فائده يوقدر .

قضاياى منفصله ده ايسه جزلرك يكديكرينه نسبتله امتيازى اولمديغندن بونلرك عكسنه اصلا اعتبار يوقدر .

باب ثانى

(صور اقيسه بياننده اولوب بش فصلى مشتملدر)

فصل اول

(قياسك تعريف و تقسيمى بياننده در)

انسان بر قضيه يى على وجه الاذعان بيلمك ايستدكده فكر ايله بو مقصدينى اكتساب ايلر

شويله كه اول قضيه يه مناسب و كندوسنجه معلوم و مصدق اولان قضيه لرى بولوب يكديكريله تركيب و ترتيب ايدرك بر دليل يپار و انكله اول قضيه يه علم تصديقى حاصل ايدر

مثلا سن اهو ديدكارى حيوانى هيچ كورمديكك حالده قيرده آنى كورسه ك طاش ياآغاج ياخود حيوان اولمق احتماللرى خاطريكه كله بيلور فقط آهوسنى كوروبده قاچمغه باشلاديغى كبى كورر سين كه كندو اراده سيله حركت ايديور يعنى كندو كندويه قوشوب كيديور و بيلور سين كه كندو كندويه قوشوب كيدن شى حيواندر ايشته بو ايكى قضيه يى بريره كتوره رك بر دليل ياپوب انك بر حيوان اولديغنه حكم ايدر سين .

كذلك فرض ايده لم كه قرق سكز قيه پرنجك قاچ غروشه اولديغى بيلميورز اما اون ايكى قيه پرنجك يتمش ايكى غروشه آلنديغى بيليورز ايشته بو معلوماتمزدن مجهولمز اولان عددى استخراج ايده بيلورز شويله كه اون ايكينك يتمش ايكى يه نسبتى قرق سكزك مجهول اولان عدده نسبتى كبى اولديغى تفكر ايدرك علم حسابده بيان اولنان اربعهٔ متناسبه قاعده سيله اون ايكى قيه پرنج يتمش سكز غروشه اولنجق قرق سكز قيه پرنجك ايكيوز سكسان سكز غروشه اولديغى استخراج ايلرز .

وكذلك بيلورزكه بر خط مستقيم اوزرينه واقع اولان ديكر بر خط مستقيمك ايكى طرفندەكى زاويەلر ياقائمه اولەرق يكديكره مساوى اولورلر وياخود برى منفرجه اولەرق قائمەدن بيوك وديكرى حاده اولەرق قائمەدن كچوك اولور وايشته بومعلوماتمزى علم هندسەده بيان اولنديغى اوزره ترتيب ايدرك بردليل ياپوب اندن ديكر برقضيه استنباط ايلرز

شويلەكه (برخط مستقيم اوزرينـه واقع اولان ديكر برخط مستقيم اكر عمود ايسـه ايكى طرفندەكى زاويەلر قائمه اولورلر واكر عمود دكل ايسـه ايكى طرفندەكى زاويەلرك برى منفرجه اولەرق قائمەدن بيوك وديكرى حاده اولەرق قائمەدن كچوك اولور ومنفرجه طرفندن برعمود چيقارديغمزده انك ايكى طرفنده حادث اولان زاويۀ قائمەلرك مجموعى اول زاويۀ منفرجه ايله حادەنك مجموعنه منطبق اولديغندن بومنفرجه ايله حادەنك مجموعى ايكى قائمەيه مسـاوى اولور) ديو ترتيب ايتديكمز دليل ايله ثابت اولوركه برخط مستقيم اوزرينه واقع اولان ديكر خط مستقيمك ايكى طرفندەكى زاويەلر يا قائمه اولورلر و ياخود ايكى قائمەيه مساوى اولورلر .

ايشته انسان دائمـا بويله معلومى اولان قضيەلردن دليللر ترتيب ايله هنوزمعلوم ومصدقى اولميان نتيجەلرى اكتساب ايدر علوم ومعـارف وصنـايع دخى بوطريق ايله ترقى ايدوب كيدر بناءعليه علومك تزايدى تلاحق افكار ايله دردير لر بو تفصيلاتدن اكلاشلديغى اوزره بردليل ايكى ياخود دها زياده قضيەلردن مركب بر فقرەدركه انك تصديقى ديكر برقضيەنك تصديقنى مستلزم اولور

دليلك بووجهله مستلزم اولديغى قضيه دعوى ومطلوب ونتيجـه تسميه اولنور ودليلك جزلرى اولان قضيەلرك هر برينه مقدمه دنيلور

دليلك نتيجەسى مقدمەلرينـك اخسنه تابعدر مثلا كليەيه نسبتله جزئيه وموجبەيه نسبتله سالبه اخس اولديغندن بر دليلك برمقدمەسى كليه وديكرى جزئيه ايسه نتيجەسى جزئيه چيقار وبرمقدمەسى موجبه وديكرى سـالبه ايسه نتيجەسى سالبه چيقار كذلك مقدمەلرك برى يقينى وديكرى ظنى ايسه نتيجەسى ظنى چيقار

دليل اوچ قسمه منقسم اولور شويلەكه دليل ياكلى ومطرد اولەرق بالذات نتيجەيى مستلزم اولور ياخود بالذات مستلزم اولميوب بلكه بريبـانجى مقدمه واسطەسيله مستلزم اولور و ياخود كلى وقطعى اولەرق مستلزم اولميوب بلكه جزئيت اوزره مستلزم اولور

قسم اول قياسدركه بو بابده مقصد اصلى انك مباحثى اولوب زيرده تفصيلا بيان اولنەجقدر .

قسم ثانى قياس مسـاوات ديدكلرى دليل كبى و قسم ثالث اماره دليللرى كبى در

قياس مساوات ايكى قضيەدن مركب بر دليلدركه اولكى قضـيەنك محمولنك متعلقى ايكنجى قضيەده موضوع اولور وبر مقدمۀ اجنبيه واسطەسيله نتيجەيى مستلزم اولور

نته كيم (ايكى ايله دردك مجموعى التى يه مسـاويدر التى دخى اوچ ايله اوچك مجموعنه مساويدر) ديو ترتيب ايتـديكمز دليل بر قيـاس

مساوات اولوب (ایکی ایله دردک مجموعی اوچ ایله اوچک مجموعنه مساویدر) نتیجه‌سنی مستلزم اولور لکن استلزامی بالذات اولمیوب انجق بر یبانجی مقدمه‌نک واسطه‌سیله‌در واول مقدمه‌دخی (هرنه‌که بر شیئک مساویسنه مساوی اوله اول شیئه مساویدر) قضیه‌سیدر ومقدمهٔ اجنبیه صادق اولماز ایسه مطلوب حاصل اولماز

نته‌کیم (انسان جاده مبایندر جاد دخی حیوانه مبایندر) دیدیکمزده (انسان حیوانه مبایندر) نتیجه‌سی چیقماز زیرا بونک مقدمهٔ اجنبیه‌سی اولان (برشیئه مباینک مباینی اول شیئه مبایندر) قضیه‌سی صادق دکلدر

کذلک (ایکی دردک نصفیدر درت دخی سکزک نصفیدر) دیدیکمزده ایکی سکزک نصفی اولمق لازم کلمز زیرا بر شیئک نصفنک نصفی اول شیئک نصفی دکلدر

وکذلک (اینجو حقه‌نک ایچنده‌در حقه‌دخی صندق ایچنده‌در) کلامز بر قیاس مساوات اولوب (اینجو صندق ایچنده‌در) نتیجه‌سنی مستلزم اولور زیرا بونک مقدمهٔ اجنبیه‌سی اولان (برظرفک ایچنده‌کی مظروفک ایچنده بولنان شی اول ظرفک ایچنده اولور) قضیه‌سی صادقدر فقط بو دخی ظروف خارجیه‌یه مخصوصدر یوخسه ظرفلرک بری ذهنی اولورسه مقدمهٔ اجنبیه صادق اولماز بو جهتله استلزام دخی بولنماز نته‌کیم (اجتماع نقیضین ذهنده موجوددر ذهن دخی خارجده موجوددر) قضیه‌لری صادق ایکن نتیجه کاذب اولور

دلیلک قسم ثالثندن اولان اماره دلیللرنده استلزام جزئی بولنمق حسبیله ظنی مفید اولور لکن علم یقینی حاصل ایتمز

نته‌کیم قاره بلوطلر یاغمورک یاغمسنه دلیل ایسه‌ده چوق دفعه تخلف ایتدیکندن مجرد بر ظنی موجب اولور

استقراء ناقص ایله تمثیل دخی دلیلک اشبو قسم ثالثندن معدوددر

استقراء ناقص برکلینک اکثر جزئیاتنی تتبع ایله برحکم کلی اوزرینه استدلالدر

نته‌کیم حیوانک انواعنی تتبع ایتدیکمزده کوره‌یورزکه انسان وآت وایت وقیون وسائر معلوممز اولان حیوانلرک تمساح دنیلان بالقدن ماعداسی اغزیله برشی چکنر ایکن هب آلت چکه‌سنی اوینادیـور اویله ایسه تمساحدن ماعدا حیوانلر هب آلت چکه‌سنی اوینادر دیو حکم ایلرز لکن انواع حیواناتک کافه‌سی کوریلوبده تحقیق واستقصا اولنمامش ایدوکندن بو حکممز ظنی‌در

اما استقراء تام زیرده بیان اولنه‌جغی وجهله قیاس مقسم قبیلندن اوله‌رق علم یقینی افاده ایدر

تمثیل ایکی شیئک بر سببده اشتراکلرینه بناءً برنده بر حکم بولندیغندن دیکرینه دخی اول حکمی اثبات ایلمکدر

نته‌کیم ترکیبده عالم اوطه کبیدر یعنی اوطه نصل مرکب ایسه عالم دخی اویله مرکبدر اوطه ایسه حادثدر اویله ایسه عالم دخی حادثدر دیدیکمزده بر دلیل تمثیلی اولور

ایشته بوکا اصطلاح فقهاده قیاس دنیلور اما اهل منطق عندنده مجرد ظنی موجب وقیاس منطقینک تعریفندن خارجدر

بز شمدی علم منطقده مقصد اصلی اولان قیاسک تعریف وبیاننه کله‌لم:

قیاس (قضیه‌لردن مرکب بر دلیلدرکه هرنه وقت اول قضیه‌لر تسلیم اولنور ایسه اندن بالذات بر قضیهٔ دیکر لازم کلور) دیو تعریف اولنور

نته‌کیم (عالم حادثدر زیرا عالم متغیردر وهر متغیر حادثدر اویله ایسه عالم حادثدر) دیدیکمزده اولا (عالم حادثدر)

قضیه‌سی بر دعوادر و (عالم متغیردر و هر متغیر حادثدر) قضیه‌لری ایکی مقدمه وایکیسنڭ مجموعی بر قیاسدر ایشته بو قیاس تصدیق اولندیغی کبی مطلوب اولان (عالم حادثدر) نتیجه‌سنی بالذات مستلزم اولور

دعوی ومطلوب ونتیجه دیدیکمز قضیه قیاسڭ ایچنده مندرج اولور وبو جهتله قیاس ایکی قسمه تقسیم اولنور. شویله‌که نتیجه قیاسده اکر یالکز مادة مندرج اولوبده صورة یعنی هیئت مجموعه‌سیله مندرج اولماز ایسه قیاس اقترانی تسمیه اولنور

نته‌کیم بالاده ایراد اولنان مثالده نتیجه‌نڭ هیئتی بوزیله‌رق موضوعی اولان عالم اولکی مقدمه‌ده ومحمولی اولان حادث ایکنجی مقدمه‌ده مندرج اولمغله قیاس اقترانیدر

واکر نتیجه‌نڭ عینی یاخود نقیضی هم مادة وهمده صورة یعنی هیئتیله قیاسده مندرج اولورسه قیاس استثنائی تسمیه قلنور

ونتیجه‌نڭ عینی مندرج ایسه استثنائی مستقیم ونقیضی مندرج ایسه استثنائی غیرمستقیم دنیلور

نته‌کیم (کوندوز موجوددر) دعواسنی اثبات ایچون (زیرا هر نه زمان کونش طوغمش اولورسه کوندوز

موجوددر لکن کونش طوغمشدر) دیدیکمزده بر قیاس استثنائی مستقیم اولوب اندن مطلوبمز اولان (کوندوز موجوددر) نتیجه‌سی چیقارکه هیئتیله قیاسڭ اولکی مقدمه‌سنده مندرجدر.

و (کونش طوغمش دکلدر) دعواسنی اثبات ایچون (اکر کونش طوغمش اولیدی کوندوز موجود اولوردی حالبوکه کوندوز موجود دکلدر) دیدیکمزده برقیاس استثنائی غیرمستقیم اولوب اندن مطلوبمز اولان (کونش طوغمش دکلدر) نتیجه‌سی چیقارکه نقیضی کذلك هیئتیله قیاسڭ اولکی مقدمه‌سنده مندرجدر

قیاس استثنائینڭ مباحثی آزدر ابتداآنی بیان ایده‌لمده بعده قیاس اقترانینڭ تفصیلاتنه کیریشه‌لم

فصل ثانی

(قیاس استثنائی بیاننده‌در)

قیاس استثنائی ایکی مقدمه‌دن مرکب اولوب اولکیسی دائما قضیهٔ شرطیه اولدیغندن اکا مقدمهٔ شرطیه دینور. وایکنجیسی که اکثریا لکن یا انجق یاخود حالبوکه دیو باشلار برقضیهٔ استثنائیه دیمك اولمسیله اکا دخی مقدمهٔ استثنائیه دینور

مقدمۀ شرطيه‌نك موجبۀ كليه اولمسى و متصله ايسه لزوميه ومنفصله ايسه عناديه اولمسى شرطدر زيرا موجبۀ كليه اولماز ايسه كلى و مطرد اوله‌رق نتيجه‌يى مستلزم اولماز قضاياى اتفاقيه‌ده ايسه اصلا استلزام يوقدر .

مقدمۀ استثنائيه قياس استثنائىٔ مستقيمده مقدمۀ شرطيه‌نك برجزئنى وضع واثبات ديمك اولمسيله واضعه تسميه اولنور وقياس استثنائىٔ غير مستقيمده مقدمۀ شرطيه‌نك برجزئنى رفع وسلب ديمك اولمسيله رافعه تسميه قيلنور ومقدمۀ شرطيه متصله ايسه مقدمك عينى استثنا تالينك عينى وتالينك نقيضنى استثنا مقدمك نقيضنى انتاج ايلر .

نه‌كيم (هرنه زمان كونش طوغمش اولورسه صفه ضيادار اولمق لازم كلور) كلاممزكه برمقدمۀ شرطيه‌در اكا (لكن كونش طوغمشدر) واضعه‌سنى ضم ايتديكمزده اشبو ايكى مقدمه‌نك مجموعى برقياس استثنائىٔ مستقيم اولوب (اويله ايسه صفه ضيادارد‌ر) ديو انتاج ايلر

واول مقدمۀ شرطيه‌يه (لكن صفه ضيادار دكلدر) رافعه‌سنى ضم ايتديكمزده برقياس استثنائىٔ غير مستقيم اولوب (اويله ايسه كونش طوغمش دكلدر) ديو انتاج ايلر

اما مقدمك نقيضنى استثنا تالينك نقيضنى انتاج ايتديكى

كبى تالينك عينى استثنا دخى مقدمك عينى انتاج ايلمز .
نه‌كيم مثال مذكورده (لكن كونش طوغمش دكلدر) دنيلسه (صفه ضيادار دكلدر) ديو انتاج ايلمديكى كبى (صفه ضيادارد‌ر) دنيلديكى تقديرده دخى (كونش طوغمشدر) ديو انتاج ايتمز .

زيرا متصلۀ لزوميه‌نك مقدمى ملزوم وتاليسى لازمدر لازم ايسه ملزومه نسبتله اعمدر حالبوكه اخصك بولنمسى اعمك بولنمسنى واعمك بولنمامسى اخصك بولنمامسنى اقتضا ايدرسه‌ده اعمك بولنمسى اخصك بولنمسنى واخصك بولنمامسى اعمك بولنمامسنى اقتضا ايلمز

نه‌كيم مثال مذكورده كونشك طوغمسى صفه‌نك ضيادار اولمسنى وصفه‌نك ضيادار اولمامسى كونشك طوغمامش اولمسنى مستلزم اولور اما كونشك طوغمامش اولمسى صفه‌نك ضيادار اولمامسنى وصفه‌نك ضيادار اولمسى كونشك طوغمش اولمسنى مستلزم اولماز زيرا صفه‌نك قنديل ايله دخى ضيادار اولمسى محتملدر

واكر دنيلورسه‌كه تالى مقدمه مساوى اولدقده هر برينك عينى استثنا ديكرينك عينى وهر برينك نقيضنى استثنا ديكرينك نقيضنى منتج اولور .

نه‌كيم (هرنه زمان كونش طوغمش اولورسه كوندوز موجود اولمق لازمكلور) مقدمۀ شرطيه‌سنه (لكن كونش طوغمشدر) واضعه‌سنى ضم ايتديكمزده (كوندوز موجوددر) ديو منتج اولديغى كبى (لكن كوندوز موجوددر) واضعه‌سنى ضم ايتديكمزده دخى (كونش طوغمشدر) نتيجه‌سنى مستلزم اولور واول شرطيه‌يه (لكن كوندوز موجود دكلدر) رافعه‌سنى ضم ايتديكمزده (كونش طوغمش دكلدر) ديو منتج اولديغى كبى (لكن كونش طوغمش دكلدر)

رافعه‌سنی ضم ایتدیکمزده دخی (کوندوز موجود دکلدر) نتیجه‌سنی مستلزم اولور

بو سؤاله جواباً دیرزکه تالینك مقدمه مساوی اولدیغی تقدیرده تالینك عینی استثنا مقدمك عینی مستلزم ومقدمك نقیضنی استثنا تالینك نقیضنی مستلزم اولمسی صورت قیاسدن ناشی ومنبعث اولمیوب بو استلزام انجق خصوص ماده‌یه مبتنیدرکه تالینك مقدمدن اعم اولدیغی یرلرده بو استلزام بولنماز منطقجه معتبر اولان استلزام ایسه انجق کلی ومطرد اولان استلزام اولوب خصوص ماده‌یه مبتنی اولان شیلره اعتبار اولنماز

نته‌کیم محمولك موضوعه مساوی اولدیغی صورتده موجبهٔ کلیه عکس مستوی ایله موجبهٔ کلیه‌یه منعکس اولور

مثلا (هر انسان ناطقدر) قضیه‌سنك عکس مستویسی اوله‌رق (هر ناطق انساندر) قضیه‌سی صادق اولور

لکن اهل منطق عندنده بویله خصوص ماده‌یه اعتبار اولمدیغندن عکس مستوی بحثنده موجبهٔ کلیه موجبهٔ کلیه‌یه منعکس اولماز موجبهٔ کلیه‌نك عکسی موجبهٔ جزئیه‌در دیرلر بزشمدی قضایای منفصله‌دن مرکب اولان قیاس استثنائی بحثنه کله‌لم

قیاس استثنائینك مقدمهٔ شرطیه‌سی منفصله اولدیغی صورتده اکر منفصلهٔ حقیقیه ایسه ایکی جزئندن برینك عینی استثنا دیکرینك نقیضنی انتاج ایتدیکی کبی برینك نقیضنی استثنا دخی دیکرینك عینی انتاج ایدر بوجهتله‌اندن درت درلو نتیجه النه‌بیلور.

مثلا (یاشو عدد جفت اولور یاخود تك اولور) مقدمهٔ شرطیه‌سنی تمهید ایتدکدن صکره (لکن جفتدر) دیدیکمزده (اویله ایسه تك دکلدر) و(لکن تکدر) دیدیکمزده اویله ایسه (جفت دکلدر) ولکن جفت

دکلدر) دیدیکمزده (اویله ایسه تکدر) و (لکن تك دکلدر دیدیکمزده (اویله ایسه جفتدر) دیو انتاج ایلر.

واکر مانعة الجمع ایسه یالکز ایکی جزدن برینك عینی استثنا دیکرینك نقیضنی منتج اولور واندن انجق ایکی نتیجه النه‌بیلور

مثلا (یابو شی حجردر یاخود بوشی شجردر) مقدمهٔ شرطیه‌سنی تمهید ایتدکدنصکره (لکن حجردر) دیدیکمزده (اویله ایسه شجر دکلدر) و (لکن شجردر) دیدیکمزده (اویله ایسه حجر دکلدر) دیو منتج اولور

واکر مانعة الخلو ایسه یالکز ایکی جزدن برینك نقضینی استثنا دیکرینك عینی منتج اولور وبوندن دخی انجق ایکی نتیجه النه‌بیلور

مثلا (بوشی لاحجردر یاخود بوشی لاشجردر) دیدکدن صکره (لکن حجردر) دیدیکمزده (اویله ایسه لاشجردر) و (لکن شجردر) دیدیکمزده (اویله ایسه لاحجردر) دیو منتج اولور.

فصل ثالث

(قیاس اقترانینك اشکال اربعه‌سی بیاننده‌در)

مطلوبك موضوعی (حد اصغر) و محمولی (حد اکبر) وقیاسك ایکی مقدمه‌لرنده تکرر ایدن جزء مشترك (حد اوسط) وحد اصغرك بولندیغی مقدمه (صغری) وحد اکبرك بولندیغی مقدمه (کبری) وبو ایکی مقدمه‌نك ترکبندن حاصل اولان هیئت مجموعه (شکل) تسمیه اولنور

نته‌کیم (عالم حادثدر) دعواسنی اثبات ایچون (زیرا عالم متغیردر وهر متغیر حادثدر) دیدیکمزده (عالم) حد

اصغر و (حادث) حد اكبر و (متغير) حد اوسط و
عالم (متغيردر) مقدمه‌سى صغرى و (هر متغير حادثدر)
مقدمه‌سى كبرى وبو ايكى مقدمه‌نك هيئت تركيبيه‌سى
بر شكل در

اشكال درتدر زيرا حد اوسط اكر صغراده محمول وكبراده
موضوع اولورسه شكل اولدر

واكر ايكيسنده دخى محمول اولورسه شكل ثانيدر

واكر ايكيسنده دخى موضوع اولورسه شكل ثالثدر

واكر صغراده موضوع وكبراده محمول اولورسه شكل
رابعدر

نته‌كيم بالاده مذكور اولان مثالده حد اوسط اولان
(متغير) صغراده محمول وكبراده موضوع اولمغله شكل
اولدن بر قياس اولوب (عالم حادثدر) ديو نتيجه ويرر.
و (هر انسان حيواندر وهيچ بر طاش حيوان دكلدر)
ديديكمزده شكل ثانيدن بر قياس اولوب (هيچ بر انسان
طاش دكلدر) ديو نتيجه ويرر
و (هر انسان حيواندر وهر انسان ناطقدر) ديديكمزده
شكل ثالثدن بر قياس اولوب (بعض حيوان ناطقدر)
ديو نتيجه ويرر

شكل اولده صغرانك موجبه وكبرانك كليه اولمسى شرطدر

بو شرطه رعايت اولنماز ايسه عقيم اولوب مطرد اوله‌رق
نتيجه ويرمز

بناء على ذلك شكل اولك منتج اولان ضربلرى يعنى
نوعلرى درتدر

ضرب اول ايكى مقدمه‌سى دخى موجبهٔ كليه اولوب
موجبهٔ كليه‌يى منتج اولور

نته‌كه (هر جسم مركبدر وهر مركب حادثدر) ديديكمزده
(هر جسم حادثدر) ديو نتيجه ويرر

ضرب ثانى صغراسى موجبهٔ كليه وكبراسى سالبهٔ كليه
اولوب سالبهٔ كليه‌يى منتج اولور

نته‌كيم (هر جسم مركبدر و هيچ بر مركب قديم دكلدر)
ديديكمزده (هيچ بر جسم قديم دكلدر) ديو نتيجه ويرر

ضرب ثالث صغراسى موجبهٔ جزئيه وكبراسى موجبهٔ
كليه اولوب موجبهٔ جزئيه‌يى منتج اولور

نته‌كه (اجسامك بعضيسى مركبدر وهر مركب حادثدر)
ديديكمزده (اجسامك بعضيسى حادثدر) ديو نتيجه ويرر

ضرب رابع صغراسى موجبهٔ جزئيه وكبراسى سالبهٔ كليه
اولوب سالبهٔ جزئيه‌يى منتج اولور

نته‌كه (اجسامك بعضيسى مركبدر وهيچ بر مركب

قديم دكلدر) ديديكمزده (اجسامك بعضيسى قديم دكلدر ديو نتيجه ويرر

قضيهٔ شخصيه قضيهٔ كليه حكمنده اولوب شكل اولده كبرى اوله بيلور

نته كه (شو كلان موسى افنديدر موسى افندى كاتب ماهردر) ديديكمزده (شو كلان كاتب ماهردر) ديو نتيجه ويرر

شكل ثانيده دخى ايكى مقدمه‌سندن برينك موجبه و ديكرينك سالبه وكبراسنك بهمه حال كليه اولمسى شرطدر

بناء على ذلك شكل ثانينك دخى ضروب منتجه‌سى درتدر

وضرب اول وثانيسى سالبهٔ كليه‌يى وضرب ثالث ورابعى سالبهٔ جزئيه‌يى انتاج ايدر

مثاللرى بروجه آتى ترتيب اوزره ذكر اولنور شويله كه (هر جسم مركبدر وهيچ بر نفس ناطقه مركب دكلدر) ديديكمزده (هيچ بر جسم نفس ناطقه دكلدر) ديو نتيجه ويرر

و (اجسام مولده‌دن هيچ برى بسيط دكلدر وهر قديم بسيطدر) ديديكمزده (اجسام مولده‌دن هيچ برى قديم دكلدر) ديو نتيجه ويرر

و (اجسامك بعضيسى مركبدر وهيچ بر قديم مركب دكلدر) ديديكمزده (اجسامك بعضيسى قديم دكلدر) ديو نتيجه ويرر

و (اجسامك بعضيسى بسيط دكلدر وهر قديم بسيطدر) ديديكمزده (اجسامك بعضيسى قديم دكلدر) ديو نتيجه ويرر

شكل ثالثده دخى صغراسنك موجبه و ايكى مقدمه‌سندن برينك بهر حال كليه اولمسى شرطدر وضروب منتجه‌سى التيدر بعضيلرى موجبهٔ

جزئيه‌يى وبعضيلرى سالبهٔ جزئيه‌يى منتج اولور ارتق بونلرى تعداد وتفصيل ايله اطناب كلامه حاجت كورلمز

شكل رابعده دخى يا صغراسنك كليه اولمسيله برابر ايكى مقدمه‌سنك دخى موجبه اولمسى وياخود ايكى مقدمه‌سندن بر يسنك كليه اولمسيله برابر بريسنك موجبه وديكرينك سالبه اولمسى صورتلرندن برى بولنمق شرطدر وموجبهٔ كليه‌يى اصلا منتج اولميوب اكثريا شكل ثالث كبى يا موجبهٔ جزئيه‌يى وياخود سالبهٔ جزئيه‌يى منتج اولور فقط بر ضربنده يعنى صغراسى سالبه اوله‌رق ايكى مقدمه‌سى دخى كليه اولديغى صورتده سالبهٔ كليه‌يى انتاج ايدر

نته كيم (هر بر انسان حجر دكلدر وهر ناطق انساندر) ديديكمزده (هيچ بر حجر ناطق دكلدر) ديو نتيجه ويرر

الحاصل شكل اولدن محصورات اربعه‌نك هر برى استنتاج اولنور وشكل ثانيدن يالكز سالبه‌لر وشكل ثالثدن يالكز جزئيه‌لر وشكل رابعدن كذلك جزئيه‌لر ايله برده سالبهٔ كليه استنتاج اولنوب اشرف محصورات اولان موجبهٔ كليه‌يى شكل اولدن بشقه هيچ بريسى انتاج ايلمز

واشبو اشكال اربعه‌دن كثير الاستعمال واصل معيار العلوم شكل اولدر زيرا انك ترتيبى نظم طبيعى اوزره‌در

شويله كه محمول بعضا موضوعه مساوى اولورسه‌ده اكثريا اندن اعمدر بو جهتله بر مفهومك بر موضوعه محمول اولمسى موضوعه شمولى وموضوعك آنده اندراجى ديمك اولور ذهن ايسه مشمولدن شامله قولايلقله انتقال ايدر وبو طريقله حد اصغرى اوسطه وحد اوسطى حد اكبره درج ايتدكدنصكره حد اوسطى اره‌دن طى ايتديكى كبى نتيجه‌يه واصل اوليويرر

شكل رابع ايسه شكل اولك طبان طبانه ضدى اولديغى جهتله طبيعتدن پك بعيددر

وشكل ثانینك ثالث ورابعه نسبتله استعمالی دها زیاده‌در
وشكل اولك انتاجی بیندر اما دیكر شكللرك انتاجی خفی اولوب شكل
اوله رد ایله یاخود دیكر دلیللر ایله اثبات اولنور بورالری كتب
مطوله‌ده مفصلا مذكوردر بو رساله‌مزك اوقدر تفصیله تحملی
یوقدر فقط ایضاح مرام ایچون بعضیلرینی بوراده بیان ایده‌لم

شویله‌كه شكل ثانینك ضرب اولنده كبرایی مستویا عكس ایتدیكمزده
شكل اوله رد اولنمش اولور وضرب ثانیسنده كبرایی صغری وصغرانك
عكس مستویسنی كبری قیلوب بعده نتیجه‌سنی دخی مستویا عكس
ایتدیكمزده شكل اولك ضرب ثانیسنه رد ایدلمش اولور

وشكل ثالثدن بروجه بالا (هر انسان حیواندر وهر ناطق انساندر)
دیو ایراد ایتدیكمز مثالده صغرایی مستویا عكس ایتدیكمزده شكل
اولك ضرب ثالثنه رد ایدلمش اولور

وكذلك (هر جسم مركبدر وبعض جسم حادثدر) دیدیكمزده شكل
ثالثدن بر قیاس اولوب (بعض مركب حادثدر) دیو نتیجه ویرر
بونك صغراسنی كبری وكبراسنك عكس مستویسنی صغری قیلوب
(بعض حادث جسمدر وهر جسم مركبدر) دیدیكمزده شكل اولدن بر
قیاس اوله‌رق (بعض حادث مركبدر) دیو نتیجه ویرر وبو نتیجه‌یی
مستویا عكس ایتدیكمزده مطلوبمز اولان (بعض مركب حادثدر)
نتیجه‌سی میدانه چیقار

وشكل رابعدن بروجه بالا (هر انسان حیواندر وهر ناطق انساندر
اوله ایسه بعض حیوان ناطقدر) دیو ایراد ایتدیكمز مثالده صغرایی
كبری وكبرایی صغری قیلوب (هر ناطق انساندر وهر انسان حیواندر)
دیدیكمزده شكل اولدن (هر ناطق حیواندر) نتیجه‌سنی ویرر بو نتیجه‌نك
عكس مستویسی ایسه (بعض حیوان ناطقدر) قضیه‌سی اولور .
ینه شكل رابعدن بروجه بالا (هیچ بر انسان حجر دكلدر) وهر

ناطق انساندر) دیو ایراد ایلدیكمز مثالكه (هیچ بر حجر ناطق دكلدر)
دیو نتیجه ویرر بونده دخی صغرایی كبری وكبرایی صغری قیلوب (هر
ناطق انساندر وهیچ بر انسان حجر دكلدر) دیدیكمزده شكل اوله
رد اولنه‌رق (هیچ بر ناطق حجر دكلدر) نتیجه‌سی حاصل اولوب
سالبهٔ كلیه ایسه مستویا سالبهٔ كلیه‌یه منعكس اولدیغندن بو نتیجه‌یی
عكس ایتدیكمزده اصل مطلوب اولان (هیچ بر حجر ناطق دكلدر)
نتیجه‌سی چیقار

و (هر انسان حیواندر وهیچ بر فرس انسان دكلدر) دیدیكمزده
شكل رابعدن بر قیاس اولوب (بعض حیوان فرس دكلدر) دیو
نتیجه ویرر زیرا ایكی مقدمه‌سنی دخی مستویا عكس ایتدیكمزده
شكل اولدن (بعض حیوان انساندر وهیچ بر انسان فرس دكلدر)
قیاسی حصوله كله‌رك مذكور نتیجه‌یی ویرر

بروجه بالا حداوسط اكر صغراده موضوع یا محمول اولورسه قیاس
متعارف تسمیه اولنور بالاده ایراد اولنان مثاللر هپ بوقبیلدندر .
واكر موضوع یا محمولی اولمیوبده ایكیسندن برینك متعلقاتندن اولورسه
قیاس غیر متعارف تسمیه اولنور وقیاس متعارف كبی بالذات نتیجه‌یی
مستلزم اولور وبوندن دخی اشكال اربعه منعقد اولور وهر شكلنده
بروجه بالا معین اولان شرطلره رعایت اولنمق لازم كلور

نه‌كه (اینجو محصول صدفدر وهر صدف حیوان بحریدر) دیدیكمزده
حداوسط اولان صدف صغراده محمول اولمیوب انجق محمولك مضاف
الیهی اوله‌رق كبراده دخی موضوع اولمغله شكل اولدن بر قیاس غیر
متعارف اولوب (اینجو محصول حیوان بحریدر) دیو نتیجه ویرر
كذلك (ولی اغا موسی افندینك اوغلیدر موسی افندی بر كاتب
ماهردر) دیدیكمزده حد اوسط اولان موسی افندی صغراده محمولك

مضاف اليهى وكبراده موضوع اولمغله شكل اولدن برقياس غير متعارف اولوب (ولى اغا بر كاتب ماهرڭ اوغليدر) ديو نتيجه ويرر و (اينجو محصول صدفدر وهيچ بر حيوان برى صدف دكلدر) ديديكمزده حد اوسط اولان صدف صغراده محمولڭ مضاف اليهى وكبراده نفس محمول اولمغله شكل ثانيدن برقياس غير متعارف اولوب (اينجو محصول حيوان برى دكلدر) ديو نتيجه ويرر

سائر شكللر دخى بونلره قياس اولنه

معلوم اولهكه قياس غير متعارفده صغرى ايله كبرانڭ محموللرى متحد اولديغى صورتده قياس مساوات هيئتنه كيروب اندن ايكى درلو نتيجه النور .

شويلهكه محموللرڭ ايكيسى دخى نتيجهده اثبات اولنور السه قياس غير متعارق اولوب بالذات نتيجهيى مستلزم اولور واكر محموللرڭ بريسى اسقاط اولنهرق نتيجه النور ايسه قياس مساوات اولهرق بالذات نتيجهيى مستلزم اولميوب بلكه بالاده بيان اولنديغى اوزره نتيجهسنڭ صادق اولمسى مقدمهٔ اجنبيهنڭ صادق اولمسنه منوطدر .

مثلا (ايكى ايله دردڭ مجموعى اوچ ايله اوچڭ مجموعنه مساويدر واوچ ايله اوچڭ مجموعى التىيه مساويدر) ديديكمزده (ايكى ايله دردڭ مجموعى التينڭ مساويسنه مساويدر) نتيجهسى بالذات لازم كلوب بو اعتباره كوره قياس غير متعارق اولور واكر (ايكى ايله دردڭ مجموعى التىيه مساويدر) نتيجهسى النور ايسه قياس مساوات اولوب بو نتيجهيى انجق مقدمهٔ اجنبيه واسطهسيله مستلزم اولور ومقدمهٔ اجنبيهسى (برشيئه مساوينڭ مساويسى اول شيئه مساويدر) قضيهسى اولوب بو ايسه صادق اولديغندن مذكور نتيجه دخى صادقدر .

كذلك (ايكى دردڭ ياريسيدر ودرت سكزڭ ياريسيدر) ديديكمزده بالذات (ايكى سكزڭ ياريسنڭ ياريسيدر) ديو نتيجه ويروب قياس

متعارف اولور واكر (ايكى سكزڭ ياريسيدر) ديو نتيجه النور ايسه قياس مساوات اولور وياريمڭ ياريسى ربع اولمق حسبيله بو قياس مساواتڭ مقدمهٔ اجنبيهسى اولان (ياريمڭ ياريسى يارمدر) قضيهسى صادق اولمديغندن اول نتيجه دخى صادق اولماز

تمثيل دخى بووجهلهدركه ادات تشبيه ايله برابر نتيجه النورسه قياس غير متعارف اولور واكر ادات تشبيه طى اولنهرق نتيجه النورسه دليل تمثيلى اولور

نتهكيم (عالم اوطه كبيدر واوطه ايسه حادثدر اويله ايسه عالم حادث كبيدر) دنيلورسه قياس غير متعارف اولور واكر اويله ايسه عالم حادثدر) ديو نتيجه النورسه ظنى مفيد اولان دليل تمثيلى قبيلندن اولور .

قياس اقترانى بروجه بالا يالكز حمليهلردن تركب ايدرسه اقترانىٔ حملى تسميه اولنور

واكر يالكز شرطيهلردن ياخود حمليه ايله شرطيهلردن تركب ايدرسه اقترانىٔ شرطى تسميه قلنور

اقترانىٔ حملى بالاده برتفصيل بيان اولندى اقترانىٔ شرطى دخى فصل آتيده بيان ايديلهجكدر

فصل رابع

(اقترانىٔ شرطى بياننده‌در)

اقترانى شرطى يا ايكى متصلهدن ويا ايكى منفصلهدن ياخود متصله ايله حمليهدن وياخود منفصله ايله حمليهدن وياخود

متصله ايله منفصله دن تركب ايدر بو جهتله اقترانئ شرطى بش قسمه منقسم اولور

قسم اول كه ايكى متصله دن تركب ايدر بونده اقترانئ حملى كبى اشكال اربعه منعقد اولور

شويله كه حد اوسط اكر صغراده تالى وكبراده مقدم اولورسه شكل اول واكر ايكيسنده دخى تالى اولورسه شكل ثانى واكر ايكيسنده دخى مقدم اولورسه شكل ثالث واكر صغراده مقدم وكبراده تالى اولورسه شكل رابعدر نته كه (هر نه زمان كونش طوغارسه كوندوز اولور وهر نه زمان كوندوز اولورسه ايدينلق اولور) ديديكمزده شكل اولدن بر قياس شرطى اولوب (اويله ايسه هر نه زمان كونش طوغارسه ايدينلق اولور) ديو نتيجه ويرر

و (هر نه زمان صفه ايدينلق اولورسه كوندوز اولور دكلدر وهر نه زمان كونش طوغمش اولورسه كوندوز اولور اويله ايسه هر نه زمان صفه ايدينلق اولورسه كونش طوغمش اولور دكلدر) ديديكمزده شكل ثانيدن بر قياس اقترانئ شرطى اولور

و (هر نه زمان كونش طوغارسه صفه ضيادار اولور وهر نه زمان كونش طوغارسه كوندوز اولور اويله ايسه

بعضاً صفه ضيادار اولورسه كوندوز اولور) ديديكمزده شكل ثالثدن اولور

و (هر نه زمان كونش طوغارسه صفه ضيادار اولور وكوندوز اولورسه كونش طوغمش اولور اويله ايسه بعضاً صفه ضيادار اولورسه كونش طوغمش اولور) ديديكمزده شكل رابعدن اولور

قسم ثانى كه ايكى منفصله دن تركب ايدر ايكى مقدمه سندن برينك كليه وهر برينك موجبه اولمسى وايكيسنك دخى يامنفصلهٔ حقيقيه ياخود مانعة الخلو اولملرى شرطدر.

نته كه (ياعددتك اولور ياخود عدد چفت اولوريا چفت دخى تك قسملره منقسم اولور ياخود چفت قسملره منقسم اولور) ديديكمزده (ياعدد تك اولور ياخود تك قسملره منقسم اولور وياخود چفت قسملره منقسم اولور) ديو نتيجه ويرر.

اشبو قسم ثانيده مقدم وتالينك جزلرى تكرر ايدوب بووجهله اشكال اربعه منعقد اولور وحمليه لر بيننده معتبر اولان شرطلر بوجزء مشتركلر بيننده ارانور.

قسم ثالث كه متصله ايله حمليه دن تركب ايدر بونده متصله صغرى وحمليه كبرى اولوب تكرر ومشاركت دخى

صغرانك تاليسيله كبرى بيننده بولنه‌رق اشكال اربعه منعقد اولور و برقضيهٔ شرطيه‌يى انتاج ايدر

نته‌كه (هرنه زمان برشى مركب اولورسه متغير اولور وهر متغير حادثدر) ديديكمزده شكل اولدن برقياس شرطى اولوب (هرنه‌زمان برشى مركب‌اولورسه حادث‌اولور) ديو نتيجه ويرر .

و (هرنه زمان برشى جسم اولورسه متحيزدر وهيچ برمتحيز قديم دكلدر) ديديكمزده شكل ثانيدن برقياس شرطى اولوب هرنه‌زمان برشى جسم اولورسه قديم دكلدر) ديو نتيجه ويرر. ديكر شكللر دخى بونلره قياس اولنه .

قسم رابع‌كه منفصله ايله حمليه‌دن تركب ايدر بونده اكر حمليه‌نك عددى اجزاء منفصله‌نك عددينه كوره اولديغى حالده اشبو حمليه‌لرك محمولرى دخى متحد اولورسه برقضيهٔ حمليه‌يى منتج اولور ايشته بوكا قياس مقسم دنيلور بونده منفصله‌نك موجبهٔ كليه اولمسيله برابر يا حقيقيه ويا خود مانعة الخلو اولمسى دخى شرطدر

نته‌كه (مواليد يامعدن اولور ويانبات اولور وياخود حيوان اولور معدن ايسه مركبدر نبات دخى مركبدر حيوان دخى مركبدر) ديديكمزده منفصله ايله حمليه‌دن

مركب برقياس شرطى اولوب (مواليد مركبدر) ديو نتيجه ويرر .

مرويدركه برتاريخده دشمن قارشوسنده بولنان براردويى انسزين دشمن باصمغله نوبتجى بولنان قره‌غوللرك محاكه‌سنده كندولرينه (اكر نوبت بكلميور ايديسه‌كز نيچون اردويه خبر ويرمديكز واكر بكله‌ميور ايديسه‌كز نيچون قانونه مخالف حركت ايلديكز ايكى صورتده دخى قورشونه ديزلمكه مستحقسكز) ديو اول قره‌غوللرك قورشونه ديزلمرينه حكم اولنمشدر

ايشته بومحاكه برقياس مقسمدر تصويرى بووجهله‌دركه (يابوقره‌غوللر دشمنك حركتنى اردويه خبر ويرمامشلردر ياخود نوبت بكله‌ميوبده قانونه مخالف حركت ايلمشلردر دشمنك حركتنى اردويه خبر ويرميان قره‌غول ايسه قورشونه ديزلمكه مستحقدر نوبت بكله‌ميوبده قانونه مخالف حركت ايدن هرقره‌غول دخى قورشونه ديزلمكه مستحقدر اويله ايسه بوقره‌غوللر قورشونه ديزلمكه مستحقدر) .

واكر حمليه‌لرك محمولرى مختلف اولور ايسه نتيجه‌سى شرطيهٔ منفصله اولور

نته‌كه (مواليد يامعدن اولور ويانبات اولور وياخود حيوان اولور معدن ايسه جمادر نبات دخى ناميدر حيوان دخى حساسدر) ديديكمزده (مواليديا جماد اولور ياخود نامى اولور وياخود حساس اولور) ديو نتيجه ويرر .

واكر حمليه‌نك عددى اجزاء منفصله‌نك عددندن اقل اولور ايسه كذلك منفصله‌يى انتاج ايدر

نته‌كه (مواليد يامعدن اولور ويانبات اولور وياخود حيوان اولور حيوان ايسه حساسدر) ديديكمزده (مواليد يامعدن اولور ويانبات اولور وياخود حساس اولور) ديو نتيجه ويرر .

كذلك (مواليد يامعدن اولور ويانبات اولور وياخود حيوان اولور معدن ايسه جاددر نبات دخىناميدر) ديديكمزده (مواليد ياجاد اولور ويانامى اولور وياخود حيوان اولور) ديو نتيجه ويرر .

قسم خامس كه متصله ايله منفصله‌دن تركب ايدر صغراسى متصله وكبراسى منفصلهٔ موجبه اولديغى حالده جزء مشترك مكرر اكر برنده مقدم وديكرنده تالى اولور ايسه نتيجه‌سى منفصله اولور واكر جزء مشترك مقدم وياتالينك جزئى اولورسه نتيجه‌سى متصله اولور .

نته‌كه (هرنه‌وقت اولورسه اولسون عالم حادث ايسه موجدى فاعل مختار اولمق لازم كلور وعالمك موجدى يافاعل مختار اولور ياخود فاعل موجب اولور) ديديكمزده (ياعالم حادث اولور ياخود موجدى فاعل مختار اولور) ديو نتيجه ويرر

و (هرنه وقت عالم متغير ايسه حادثدر حالبوكه دائما ياهر حادث ممكن اولور ياخود واجب اولميان واجب اولور) ديديكمزده (هرنه وقت عالم متغير ايسه دائما ياعالم ممكن اولور ياخود واجب اولميان واجب اولور) ديو نتيجه ويرر .

فصل خامس

(قياس مركب بيانده‌در)

قياس اكر يالكز ايكى مقدمه‌دن مركب اولورسه قياس بسيط تسميه اولنور .

نته‌كه بالاده امثلهٔ كثيره‌سى مرور ايلدى .

واكر ايكيدن زياده مقدمه‌لردن مركب اولور ايسه قياس مركب تسميه اولنور وموصول النتايج ومفصول النتايج ديو ايكى قسمه تقسيم اولنور

شويله‌كه اكر هرقياس بسيطك نتيجه‌سى تصريح اولنه‌رق كندوسنه وصل ايله ديكر برقياس بسيط حاصل اولمق ايچون ديكر مقدمه‌يه ضم اولنورسه موصول النتايج دنيلور واكر بسائطك بعضيلرندن نتيجه‌سى فصل اولنور ايسه مفصول النتايج دنيلور

مثلا (شو قرالتى جسمدر) دعواسنى اثبات ايچون (زيرا شو قرالتى انساندر وهر انسان حيواندر اويله ايسه شو قرالتى حيواندر) دنيلدكدنصكره (شو قرالتى حيواندر وهر حيوان جسمدر اويله ايسه شو قرالتى جسمدر) دنيلدكده موصول النتايج قبيلندن اولور

واكر (شو قرالتى انساندر وهر انسان حيواندر وهر حيوان جسمدر اويله ايسه شوقرالتى جسمدر) دنيلور ايسه مفصول النتايج قبيلندن اولور .

بالاده بيان اولنان قياس مقسم مفصول النتايج قبيلندن اولوب استقراء تام دخى قياس مقسمك بر قسميدر

مثلا (عنصر يا اتش ويا هوا ياخود صو وياخود طوپراقدر آتش ايسه جوهردر هوا دخى جوهردر صوده جوهردر طوپراقده جوهردر اويله ايسه عنصر جوهردر) كلامنز استقراء تام اوله‌رق بر قياس مقسمدر

قياس مركبك بر قسمى دخى قياس خلفيدر

قياس خلفى بر قياس اقترانى ايله بر قياس استثنائى غير مستقيمدن تركب ايدر ومطلوبك نقيضنى ابطال ايله مطلوبى اثبات ايلر

مثلا (بر شى كنديني يوقدن وار ايده‌مز) مسئله‌سنى اثبات ايچون (اكر بو قضيه صادق اولمسه نقيضنى صادق اولور يعنى بر شى كنديني يوقدن وار ايده بيلور و بر شى كنديني يوقدن وار ايسه اولجه موجود يعنى يوق ايكن وار اولمسى لازم كلور) چونكه يوق ايكن بر شيئك اجراسنه مقتدر اوله‌ميه‌جغى بديهيدر (اويله ايسه مطلوبمز اولان مسئلهٔ مذكوره صادق اولمسه بر شى يوق ايكن وار اولمسى لازم كلور) ديو نتيجه ويرر بو نتيجه‌يى شرطيه قيلوب تاليسنك نقيضنى استثنا ايتديكمزده شويله كه (مطلوبمز اولان مسئله صادق اولمسه بر شى يوق ايكن وار اولمسى لازم كلور بو ايسه خلفدر يعنى باطلدر) ديديكمزده (اويله ايسه مطلوبمز اولان مسئله صادقدر) ديو نتيجه ويرر

باب ثالث

(موجهاته دائر اولوب ايكى فصلى مشتملدر)

فصل اول

(جهات قضايا حقنده اولوب ايكى مقصدى حاويدر)

مقصد اول

(قضاياى موجهه بيانده‌در)

بر قضيه‌نك موضوع ومحمولى بعض قيود ايله تقييد اولندقده اول قضيه‌نك صدقى قيدلرينك دخى صحتنه توقف ايدر .

مثلا (موسى افنديك اوغلى دون تيمور يولى ايله ادرنه‌دن كلدى) دنيلدكده اكر كلان موسى افنديك اوغلى اولميوبده بكر افنديك اوغلى ايسه وياخود موسى افنديك اوغلى اولوبده بركون اول كلمش وياخود تيمور يولى ايله كلميوبده بحراً واپور ايله كلمش وياخود تيمور يولى ايله چورليدن كلمش اولسه قضيه صادق اولماز

وبعضا قضيه‌نك متضمن اولديغى نسبت خبريه دخى

بر قيد ايله تقييد اولنور وقضيه‌نك صدقی اول قيدك دخی صحيح اولمسنه متوقف اولور ايشته اول قيده جهت قضيه دنيلور .

متقدمينه كوره جهت قضيه نسبت ايجابيه‌نك بر حال وكيفيتی اوله‌رق اوچه منحصردر يعنی وجوب وامتناع وامكاندر

مثلا باری تعالی حضرتلرينك وجودی واجبدر يعنی ذاتی وجودينی اقتضا ايدر وشريك البارينك وجودی ممتنعدر يعنی محالدركه كندو كندوسنك خارجده موجود اولمامسنی اقتضا ايدر ومخلوقاتك وجودی ممكندركه ممتنع اولسه‌لر وجوده كله‌مزلردی وذاتلری وجودلرينی اقتضا ايتميوب عدملرندن بر امر محال لازم كلمديكی جهتله وجودلری واجب دخی دكلدر كذلك عنقانك وجودی ممكندركه واجب اولسه هر وقت موجود اولمسی لازم كلوردی وموجود اولسه اندن بر محال لازم كلميه‌جكندن ممتنع دخی دكلدر

وكذلك آتشك صيجاق اولمسی واجب وصوغوق اولمسی ممتنعدر اما سونمسی ممكندر

وجوب ضرورت ديمكدر يعنی بر شيئك ضروری اولمسيدر

ضرورت اكر ذات موضوعدن نشئت ايدرسه وجوب ذاتی دنيلور نته‌كه (الله تعالی حضرتلری بالضروره ديريدر وهرشيئی عالمدر) دنيلدكده بو حكمك ضرورتی وجوب ذاتيدر يعنی الله تعالی‌نك ذاتندن ناشيدر زيرا الله تعالی حضرتلری واجب الوجود اولوب عدمی محالدر يعنی امكانسزدر وذاتی بو صفتلری موجبدر وضرورت اكر ذات موضوعدن نشأت ايتمش اولمازايسه وجوب بالغير دنيلور كرك ضرورت ذاتيه اولسون وكرك ضرورت وصفيه وياخود ضرورت وقتيه اولسون

مثلا انسان موجود اولدقجه ناطق اولمسی ضرورت ذاتيه وبازو يازار ايكن پارمقلرينك متحرك اولمسی ضرورت وصفيه وقمرك وقت حيلولنده منخسف اولمسی ضرورت وقتيه‌در

ايشته ضرورتك بو اوچ قسمی دخی وجوب بالغيردر وجوب ذاتی دكلدر زيرا انسان وقمرك وجودلری واجب دكلدركه حتی انلره بر وصفك ثبوتی واجب بالذات اوله بيلسون

امكان بر شی كندو وجود وعدمنی مقتضی اولمامق ديمك اوله‌رق ايكی قسمه منقسمدر قسم اول امكان خاص وقسم ثانی امكان عامدر

امكان خاص ايكی طرفدن يعنی هم وجود وهمده عدم طرفندن ضرورتی سلب ايتمكدر

(انسان كاتبدر) ديديكمز كبی‌كه انسانك كرك كاتب اولمسی وكرك كاتب اولمامسی كندوسنجه بر امر ضروری دكلدر

امكان عام يالكز بر طرفدن ضرورتی سلبدر

نته‌كيم (هر اتش صيجاقدر) ديديكمزده هر آتشك صيجاق اولمامسنده ضرورت اولمديغی اكلاشيلور والا هيچ بر اتش صيجاق اولمامق لازم كلور اما صيجاق اولمسنده ضرورت اولوب اولمديغی مسكوت عنه قالور وفی نفس الامر صيجاقلق آتشه نسبتله ضروريدر

الحاصل متقدمينه كوره جهت قضيه وجوب وامتناع وامكاندن عبارتدر واوچی دخی نسبت ايجابيه‌نك قيديدر

اما متأخرينه كوره جهت قضيه كرك نسبت ايجابيه‌نك وكرك نسبت سلبيه‌نك حال وكيفيتی اوله‌رق حصر وتعداد اولنه‌ماز فقط موجهات ديو بينلرنده مشهور وموضوع بحث اولان بر طاقم قضايای موجهه اولمغله بوراده انلرك بيانه مبادرت اولنور

موجهات مشهوره ايكی قسمدر قسم اول موجهات بسيطه وقسم ثانی موجهات مركبه‌در

موجهات بسيطه سكزدر يعنى ضروريهٔ مطلقه ومشروطهٔ عامه ووقتيهٔ مطلقه ومنتشرهٔ مطلقه ودائمهٔ مطلقه وعرفيهٔ عامه ومطلقهٔ عامه وممكنهٔ عامه‌در

موجهات مركبه يديدر يعنى مشروطهٔ خاصه وعرفيهٔ خاصه و وقتيه ومنتشره ووجوديهٔ لادائمه ووجوديهٔ لاضروريه وممكنهٔ خاصه‌در

چونكه اصل جهت قضيه ضرورت ودوام وفعل وامكان اولوب ايشته بونلردن مذكور اون بش موجهه تولد ايدر

شويله‌كه ذات موضوع موجود اولدقجه نسبت تامهٔ خبريه‌نك ضرورتيله حكم اولنور ايسه ضروريهٔ مطلقه تسميه اولنور

نته‌كه (هر انسان موجود اولدقجه بالضروره حيواندر) ياخود (هيچ بر انسان موجود اولدقجه بالضروره فرس دكلدر) دنيلور

واكر وصف موضوع دائم اولدقجه نسبت تامهٔ خبريه‌نك ضرورتيله حكم اولنورسه مشروطهٔ عامهٔ تسميه اولنور

نته‌كه (هر كاتب مادام‌كه كاتبدر يعنى كتابت ايدركن بالضروره پارمقلرى متحركدر) ياخود (بر كاتب مادام‌كه كاتبدر بالضروره پارمقلرى ساكن دكلدر) دنيلور

واكر وقت معينده نسبت تامهٔ خبريه‌نك ضرورتيله حكم اولنورسه وقتيهٔ مطلقه دنيلور

نته‌كه (وقت حيلولتده بالضروره قمر منخسفدر ياخود بالضروره منور دكلدر) دنيلديكى كبى

واكر معين اولميان بر وقتده نسبت تامهٔ خبريه‌نك ضرورتيله حكم اولنورسه منتشرهٔ مطلقه دنيلور

نته‌كه (كونلردن بر كون بالضروره قمر منخسف اولور ياخود بالضروره منور اولماز) دنيلديكى كبى

واكر ذات موضوع موجود اولدقجه نسبت تامهٔ خبريه‌نك دواميله حكم اولنورسه دائمهٔ مطلقه تسميه اولنور

نته‌كه (هر انسان موجود اولدقجه دائما حيواندر ياخود دائما فرس دكلدر) دنيلور

واكر وصف موضوع دائم اولدقجه نسبت تامهٔ خبريه‌نك دواميله حكم اولنورسه عرفيهٔ عامه تسميه اولنور

نته‌كه (هر كاتب مادام كاتبدر دائما پارمقلرى متحركدر ياخود دائما پارمقلرى ساكن دكلدر) دنيلور

واكر نسبت تامهٔ خبريه‌نك فعليتى ايله يعنى ولوكه بر دفعه اولسون فعله چيقمسيله حكم اولنورسه مطلقهٔ عامه تسميه اولنور

نته‌كه (هر كوكرجين بالفعل طائردر وهيچ بر عنقا بالفعل طائر دكلدر) دنيلور

كذلك فلان كيمسه فريضهٔ حجى ادا ايتدى ياخود ايتمدى دنيلدكده مطلقهٔ عامه اولور

اكر نسبت تامهٔ خبريه‌نك امكانيله يعنى اول نسبته مخالف اولان طرفدن ضرورت ذاتيه‌نك سلبيله حكم اولنور ايسه ممكنهٔ عامه تسميه اولنور

نته‌كيم (امكان عام ايله هر آتش صيجاقدر ياخود هيچ بر آتش صوغوق دكلدر) دنيلديكى كبى

شوراسى معلوم اولسونكه (امكان عام ايله) عباره‌سى اكر نسبتك قيدى اولورسه اول حالده قضيهٔ ممكنه اولور اما اكر محمولك قيدى اولورسه قضيهٔ مطلقه اولور وضروريهٔ مطلقه ضمننده تحقق ايده‌بيلور

مثلا امكان عام ايله نسبتى تقييد ايدرك (امكان عام ايله هر انسان كاتبدر) ديديكمزده ممكنهٔ عامه اولور اما امكان عام ايله كتابتى تقييد

ايدرك (هر انسان امكان عام ايله كاتبدر) ديديكمزده قضيهٔ مطلقه
اولور وضروريهٔ مطلقه ضمننده تحقق ايلر زيرا انسانه كوره بالفعل
كتابت ضروری دكل ايسه‌ده انسان موجود اولدقجه كاتب اوله
بيلمسی امر ضروريدر

ايشته اهل منطق عندنده مشهور اولان بسائط ثمانيه اشبو سكز
قضيهٔ موجهه‌دن عبارتدر كله‌لم شمدی مركباته

بعضا لادوام ذاتی ايله مشروطهٔ عامه تقييد اولنه‌رق مشروطهٔ خاصه
تسميه اولنور وبعضا عرفيهٔ عامه تقييد اولنه‌رق عرفيهٔ خاصه
تسميه قلنور

مثلا (هر كاتب مادامكه كاتبدر بالضروره پارمقلری متحركدر لكن
بحسب الذات دائما دكل) دنيلدكده مشروطهٔ خاصه اولور وبالضروره
يرينه دائما دنيلور ايسه عرفيهٔ خاصه اولور

ولادوام ذاتی ايله بعضا وقتيهٔ مطلقه تقييد اولنه‌رق وقتيه تسميه
اولنور وبعضا منتشرهٔ مطلقه تقييد اولنه‌رق منتشره تسميه قلنور
وبعضا مطلقهٔ عامه تقييد اولنه‌رق وجوديهٔ لادائمه دنيلور

مثلا (وقت حيلولتده بالضروره قمر منخسفدر لكن دائما وبالذات
دكل) دنيلدكده وقتيه اولور و (هر كون بالضروره قمر منخسف
اولور لكن دوام ذاتی ايله دكل) دنيلدكده وجوديهٔ لادائمه اولور

وبعضا لاضرورت ذاتيه ايله مطلقهٔ عامه تقييد اولنه‌رق وجوديهٔ
لاضروريه تسميه اولنور وبعضا ممكنهٔ عامه تقييد اولنه‌رق ممكنهٔ
خاصه تسميه قلنور

مثلا (بالفعل هر حيوان متنفسدر لكن ضرورت ذاتيه ايله دكل)
دنيلدكده وجوديهٔ لاضروريه اولور و (امكان عام ايله هر حيوان
متنفسدر لكن ضرورت ذاتيه ايله دكل) دنيلدكده ممكنهٔ خاصه
اولور

وبعضا ممكنهٔ خاصه‌ده امكان خاص تعبيريله اكتفا قيلنور زيرا
امكان خاص ايكی طرفدن دخی ضرورت ذاتيه‌يی سلب ديمكدر
نته‌كيم (امكان خاص ايله هر انسان كاتبدر) دنيلدكده ممكنهٔ خاصه
اولور كه انسانك كاتب اولماسنده ضرورت ذاتيه يوق ديمك
اولور

ايشته بوموجهات سبعه‌يه مركبات دنيلوركه لفظا بر قضيه
ايسه‌لرده معنی ايكيشر حكمی متضمن اولورلر وبو حكملرك بری
ايجاب وديكری سلبدر زيرا لادوام مطلقهٔ عامه‌يه ولاضرورت
ممكنهٔ عامه‌يه اشارتدر

بناء عليه مشروطهٔ خاصهٔ موجبه بر مشروطهٔ عامهٔ موجبه ايله برده
مطلقهٔ عامهٔ سالبه‌دن وممكنهٔ خاصه ايكی ممكنهٔ عامه‌دن مركب
اولور

ايشته منطقجيلر بيننده مشهور اولان موجهات بالاده بيان اولنان
اون بش قضيهٔ موجهه دركه سكزی بسيط ويديسی مركبدر

وبعضا موضوعك بعض اوقاتنده نسبتك فعليتی ايله حكم اولنوب
حينيهٔ مطلقه تسميه اولنور وبوكا لادوام ذاتی الحاق اولننور ايسه
حينيهٔ لادائمه دنيلور ودها بونلركبی برطاقم موجهات واردر لكن
شهرتلری اولمديغندن بورسالهٔ مختصره‌ده انلرك تفصيلاتيله اطناب
مقاله حاجت كورلمز

سؤال

قضايای موجهه قضيهٔ مطلقه‌نك اقسامیدر قضيه‌نك معناسی ايسه
نسبتك وقوعی ياخود لاوقوعی ايله حكم ايتمكدن عبارتدر يعنی
دوزجه فلان شی نفس الامرده شويله‌در ياخود شويله دكلدر
وياخود بويله اولور يا اولماز ديو حكم ايتمكدر حالبوكه فعليتك معناسی

دخی بودر بوندن بشقه برشی دکلدر شوحاله کوره موجهاتك اقسامندن معدود اولان مطلقهٔ عامه حقیقت حالده مقسمی اولان قضیهٔ مطلقهنك عینی اولمق لازم کلور

جواب

اوت مطلقهٔ عامه معنی بر قضیهٔ مطلقهدر فقط لفظا بالفعل دیو تقیید ومضمونی صراحة تأبید اولنمق ملابسهسیله موجهاتدن معدود اولور

سؤال

اویله ایسه مطلقهٔ عامهنك قسیمی اولان ممکنهنك قضیه اولماسی لازم کلور زیرا انده فعلیت اولدیغندن حکم دخی بولنماز

جواب

اوت ممکنهده حکم یوقدر فقط جهتی اولان امکان برحکمی متضمن اولور زیرا موضوع ایله محمول بیننده‌کی نسبتك ضروری اولدیغنی افاده ایدر وبوجهتله قضایادن معدود اولور

مقصد ثانی

(موجهاتك احکامی بیاننده‌در)

ایکی قضیهٔ مطلقه بیننده تناقضك تحقق ایچون لازم کلان شرطلر مقالهٔ ثانیه‌دن باب اولك فصل رابعنده بیان اولنمشیدی

موجهاتده اول شرطلردن بشقه ایکی قضیه‌نك جهتده مختلف اولملری دخی شرطدر

زیرا هرشیئك نقیض حقیقیسی اول شیئك رفعیدر یعنی (فلان شی بویله‌در) قضیه‌سنك نقیضی (بویله دکلدر) قضیه‌سیدر .

امکان عام ایسه حکمه مخالف اولان طرفدن ضرورت ذاتیه‌یی سلب دیمکدر

بناء علیه ضروریهٔ مطلقه‌نك نقیضی ممکنهٔ عامه‌در ودائمهٔ مطلقه‌نك نقیضی مطلقهٔ عامه‌در سائرلری دخی انلره قیاس اولنه

موجهاتك عکسلرینه کلنجه موجبه‌لرنده ضروریهٔ مطلقه ودائمهٔ مطلقه ومشروطهٔ عامه وعرفیهٔ عامه مستویا حینیهٔ مطلقه‌یه منعکس اولور

مثلا (هر انسان موجود اولدقجه بالضروره یاخود دائما حیواندر) دیدیکمزده عکس مستویسی (حیوانك بعضیسی حیوان اولدیغی حینده انساندر) قضیه‌سی اولورکه حینیهٔ مطلقه‌در دیکرلرینك مثاللری دخی بوکا قیاس ایله استخراج اولنور

ینه موجبه‌لرده مشروطهٔ خاصه ایله عرفیهٔ خاصه مستویا حینیهٔ لادائمه‌یه ومطلقهٔ عامه ایله وقتیه‌لر ووجودیه‌لر مستویا مطلقهٔ عامه‌یه منعکس اولور

مقصد اولده مذکور اولان اون بش قضیهٔ موجهه‌نك سالبهٔ کلیه‌لرنده برطاقی مستویا منعکس اولور وبر طاقی منعکس اولماز وسالبهٔ جزئیه‌لرك عکس مستویسی اولمیوب انجق مشروطهٔ خاصه‌سی ایله عرفیهٔ خاصه‌سی عرفیهٔ خاصه‌یه منعس اولور

عكس نقيض ايسه عكس مستوينك ضدينه‌در يعنى عكس مستويده
موجبه‌لرك حالى نه ايسه عكس نقيضده سالبه‌لرك حالى اولوجهله‌در
وعكس مستويده سالبه‌لرك حالى نه ايسه عكس نقيضده دخى
موجبه‌لرك حالى اولوجهله‌در بومحلرك تفصيلاتى مطولاتنده‌در.

فصل ثانى

(مختلطات بيانده‌در)

موجهاتك يكديكريله تركبندن حاصل اولان قياسلره مختلطات دنيلور .

شكل اولك بحسب الجهة شرطى صغراسنك فعليتيدر يعنى ممكنه اولميوبده يا مطلقهٔ عامه وياخود اندن اخص اولان ديكر اون ايكى موجهه‌لردن برى اولمقدر

وقياسك كبراسى وصفيات اربعه‌دن يعنى ايكى مشروطه ايله ايكى عرفيه‌دن بشقه برموجهه اولورايسه نتيجه‌سى جهتده عينيله كبرى كبيدر

مثلا (بالضروره هرانسان موجود اولدقجه حيواندر ودائما هرحيوان موجود اولدقجه متنفسدر) ديديكمزده شكل اولدن صغراسى ضروريهٔ مطلقه وكبراسى دائمهٔ مطلقه اوله‌رق برقياس مختلطه اولوركه دائمهٔ مطلقه اوله‌رق (دائما هرانسان موجود اولدقجه متنفس اولور) ديو نتيجه ويرر

اكر قياسك كبراسى وصفيات اربعه‌دن بريسى اولورسه نتيجه‌سى جهتده صغرى كبيدر

شو قدركه اكر صغرا وجوديهٔ لاضروريه ايسه نتيجه‌ده لاضرورت

قيدى حذف اولنه‌رق مطلقهٔ عامه اولور وبرده صغراده ضرورت ياخود لادوام اولوبده كبراده بوقيدلر بولنمازايسه انلر دخى نتيجه‌ده حذف اولنور

ديكر اشكال ثلثه‌نك دخى بحسب الجهة شرائط مخصوصه‌سى واردر لكن انلرك بيانه بورسالهٔ مختصره متحمل دكلدر .

باب رابع

(مواد اقيسه بيانده اولوب درت فصلى مشتملدر)

فصل اول

(تصديقاتك انواعى بيانده‌در)

نسبت خبريه‌نك ايكى جهتى كه وقوع ولاوقوعدر ايكيسى عند العقل متساوى اولور يعنى برشى بويله‌ميدر دكلميدر ديو عقل برجهتى ترجيح ايلمزايسه بوايكى جهته تعلق ايدن علمه شك دنيلور

واكر عقل برجهتى ترجيح ايلرايسه اول جهته تعلق ايدن علمه تصديق واعتقاد دنيلور

ايشته بواعتقاد اكرجازم يعنى جهت اخرى احتمالى بالكليه منقطع اولور وجهله ثابت ونفس الامره مطابق ايسه يقين تسميه اولنور

واكر جازم وثابت اولوبده نفس الامره مطابق دكل
ايسه جهل مركب تسميه اولنور واكر جازم اولوبده
ثابت اولماز ايسه تقليد تسميه اولنور

وبو اوچ صورتده دخی مجزومك نقيضنه تعلق ايدن علمه
تخييل دينلور

واعتقاد اكر جازم يعنی قطعی اولميوبده عقل برجهتی
ترجيح ايتمكله برابر ديكر جهتی دخی مرجوح اوله‌رق
تجويز ايلر ايسه ظن تسميه اولنور ومظنونك نقيضنه تعلق
ايدن علمه وهم دينلور

مثلا عالمك حادث اولديغی دليل صحيح ايله جزما تصديق
واثبات ايدنلرك بو اعتقادی جازم وثابت و واقعه مطابق
اولمغله علم يقينيدر

وحكمانك دليل فاسد ايله عالمك قدمنی جزما اعتقاد ايتملری
واقعه مطابق اولمديغی جهتله جهل مركبدر

وبر دليل ايله استدلال ايتمكسزين مجرد علمادن استماع ايله
عالمك حدوثنی جزما تصديق ايدن برجاهلك بو اعتقادی
تقليددر

كرك بروجه بالا عن دليل وكرك بويله تقليد ايله عالمك
حادث اولديغی جزما اعتقاد ايدنلره كوره عالمك قدمنی

وحكمايه كوره عالمك حدوثنی تصور ايلمك تخييلدر .

وكيجه نامحل طولاشان كيمسه نك سارق اولديغنه حكم
اولنمسی ظندر وسارق اولميوبده طولاشمسی ديكر برسببه
مبنی اولمق احتمال مرجوحی وهمدر

بوتفصيلاتدن اكلاشلدی كه شك وتخييل و وهم هپ
تصورات قبيلندندر ويقين وجهل مركب وتقليد وظن هپ
تصديقاتدر

بناء علی ذلك قضيه يا يقينيه يا تقليديه ويا ظنيه وياخود
جهليهٔ مركبه‌در

يقينيه دخی يا بديهيه وياخود نظريه‌در

بديهيه عقلك فكر ايله يعنی ترتيب مقدمات ايله استدلاله
محتاج اولمقسزين جزما حكم وتصديق ايلديكی قضيه‌در .
برايكينك ياريسيدر وكل جزئدن بيوكدر برشی كنديسنك
غيری دكلدر قضيه‌لری كبی نته‌كيم اشاغيده تفصيل
اولنه‌جقدر

نظريه عقلك بردليل واسطه‌سيله حكم وتصديق ايلديكی
قضيه‌دركه مقدماتی يقينياتدن اولديغی حالده اول قضيه
دخی يقينيه اولور

مثلا (عالم حادثدر) قضيه‌سی يقينيه‌در فقط بديهيه اوليوب

نظريه دركه (زيرا عالم متغيردر وهر متغير حادثدر) ديو بر قياس ترتيب اولنور و (اويله ايسه عالم حادثدر) نتيجه سى النور وبو نتيجه اول دليل واسطه سيله يقيناً تصديق اولنور تقليديه مقلدك زعمنجه بديهيدر نظرى دكلدر فقط عندنده دليل ايله ثابت اولمديغندن بركسنه انى تغليط ايله شبهه يه دوشوره رك اعتقادينى بوزه بيلور .

ظنيه بعض قرائن واماراتدن مأخوذ اولان قضيه دركه عقل آنى حكم ايتمكله برابر نقيضنى دخى تجويز ايلر بو جهتله ظنياتك جمله سى نظريدر

جهليهٔ مركبه اول قضيه دركه قوهٔ واهمه يه اتباعاً عقل آنى بديهى ياخود دليلنك مقدمه لرينى يقينى زعميله قطعيا حكم وتصديق ايلر

بو جهتله جهليات مركبه نك بعضيسى زعما بديهى و بعضيسى نظريدر

ويقينياتك جمله سى صادق يعنى نفس الامره مطابق وجهليات مركبه نك جمله سى كاذبدر .

بو بحثى كركى كبى ايضاح ايچون بوراده بعض مسائل حكميه نك استطراداً بيانى مناسب كورلمشدر

استطراد

عند الحكما انسانده حواس خمسهٔ ظاهره يعنى سمع وبصر وشم وذوق ولمس اولديغى كبى دماغنده مركوز حواس خمسهٔ باطنه يعنى حس مشترك وخيال وقوهٔ واهمه و قوهٔ حافظه وقوهٔ متصرفه اولوب بونلر هپ قواى جسمانيه در

حس مشترك دماغك آيينه سى كبيدر حواس ظاهره ايله هرنه ادراك اولنورسه صورتى اكا منعكس اولور وبومقوله صور محسوسه خيالده محفوظ قالور

وقوهٔ واهمه نك بو صورتلرده ادراك ايلديكى معانئ جزئيه قوهٔ حافظه ده محفوظ اولور

مثلا انسان بر يرتيجى حيوان كورسه صورتى حس مشتركه منعكس وخيالده محفوظ اولور وقوهٔ واهمه نك انده مضرت تصور ايدرك اوركوب قورقمسى كبى معانئ جزئيه قوهٔ حافظه ده قالور

قوهٔ واهمه قواى باطنه نك حكمدارى مقامنده در دائما قوهٔ متصرفه واسطه سيله صور جزئيه ده ضم وتفريق ايله تصرف ايدر

مثلا قيونك باشنى كسر قوردك اكلنه ياپشديرر وايكى باشلى وسيورى طرناقلى قورقنج صورتلر تخيل ايدر اشته انسانك اويوركن كورديكى احلام يعنى قاريشق دوشلر بوندن نشات ايلر بو جهتله قوهٔ متصرفه يه قوهٔ متخيله دخى دنيلور

الحاصل قوهٔ واهمه محسوساتدن منتزع اولان معانئ جزئيه يى ادراك ايدر بو جهتله حسه تابع اولور ومحسوساتده طوغرى حكم ايدر نته كيم انسان بر كوزل شخص ايله بر چركين شخص كوردكده واهمه سى

انك حسن جمالنه وبونك چيركينلكنه حكم ايدر واكا محبت وبوندن نفرت ايلر

اما كلياتى ادراك ايده‌مز ومحسوس اولميان شيلر حقنده محسوساته قياساً ويرديكى حكملر كاذب اولور

مثلا هر موجود برمكان وجهتده بولنور واكا اشارت حسيه ايله اشارت اولنور ديو حكم ايدر ومجرداتى انكار ايلر

كلياتى ادراك ايدن انجق عقلدركه قوهٔ متصرفه‌يى صورت ذهنيه‌ده اعمال ايله انلردن معانىٔ كليه انتزاع ايدر مثلا اشخاصدن نوعلر وانلردن جنسلر انتزاع وبونلرى يكديكره ضم ايله قياسلر ترتيب ايدرك علوم يقينيه اكتساب ايلر

ايشته فكر ديديكمز بودر وبو جهتله متصرفه‌يه قوهٔ مفكره دنيلور وانسان انجق عقل وفكر ايله حيوانات سائره‌دن ممتاز اولور

وكلياتده عقلك حكمى طوغريدر لكن اكثريا اكا واهمه معارض اولور وبعضا آنى شاشيرر ومزلقهٔ ضلالته دوشيرر

نته‌كيم فرق ضاله‌دن بعضيلرى بارى تعالى موجوددر وهر موجود بر مكانده‌در ديه‌رك جناب حقه مكان اثبات ايدرلر بو ايسه انجق وهمك عقله غلبه‌سندن نشأت ايلمش بر اعتقاد باطلدر

ايشته واهمه‌نك بويله محسوس اولميان شيلرده حكم ايلديكى قضاياى كاذبه‌يه وهميات دنيلوركه جهليات مركبه ديمك اولور

انسان يالكز عقليله قالسه طوغريدن شاشماز لكن حس ووهم ايلرو كچوب نفسى كندولرينه منجذب ومسخر ايتمشلردر بو سببدن ناشى وهمياتك احكامى اكثريا نفسك عندنده بديهياتدن متميز اوله‌ماز وعقل وشرع اكر وهمك احكامنى دفع وتكذيب ايتمسه‌لر وهمياتك بديهياته التباس واشتباهى باقى قالور وهيچ برطرف ايديله‌مز اولور ايدى

واهمه‌نك كذبنه دلالت ايدن خصوصلردن برى بودركه كندى حكمنك نقيضنى منتج اولان مقدمه‌لرده عقله موافقت ايدر

مثلا (ميت جماددر وهر جماد قورقولماز برشيدر) مقدمه‌لرينى عقل ايله برابر تصديق وتسليم ايلر ونتيجه‌يه كلنجك يان چيزر وميتدن قورقولور ديو حكم ايدر

ايشته بونك ايچوندركه انسان اكثريا كندوسنده ايكى متناقض حكم بولور مثلا طاش وطوپراقدن عبارت اولان مزارلقدن كچركن خوف ايده‌جك برشى اولمديغنى عقلاً جزم ايدركن واهمه‌سى اوركر واكا تبعا كندوسنه خوف ووحشت كلور وعقلك حكمى كيرو قالور

وبونك ايچوندركه انسان اوله‌جكنه هم ايناتور وهمده ايناتماز كبى كورينور شويله‌كه افراد انسانيه برطرفدن طوغار وديكر طرفدن فوت اولوب كيدر وايچلرنده پك نادر كمسنه‌لر يوزياشنى برازتجاوز ايده بيلور شو حاله كوره شمدى موجود اولان ادملردن يوزبوقدر سنه صكره هيچ برى قالميوب يرلرينه بشقه‌لرى قائم اولور ديو عقل قطعيا جزم ايلر واهمه دخى بوراسنى تسليم ايدر وبورايه‌قدر عقل ايله برابر كيدر لكن اوصره‌ده كندوسى دخى معدوم اولمق نتيجه‌سنه كلنجك انى تسليم ايده‌ميوب كيرو دونر وهمان يارامازچوجقلر كبى صور ذهنيه‌ده تصرفات جزئيه وخيالات شخصيه ايله مشغول اولوب قالور بزينه صدده كله‌لم

فصل ثانى

(بديهياتك اقسامى بيانده‌در)

اهل منطقك بيانـه كوره بديهيات يعنى قضاياى بديهيه التيدر

يعنى اوليات • فطريات • مشاهدات • مجربات •
حدسيات متواترات • در

اوليـات اول قضيـه‌لردركه هر عقل سليم انلرك حكم وتصديقنده هيچ بر واسطه‌يه محتاج اولميوب مجرد طرفينى يعنى موضوع ومحمولنى تصور ايديجك بينلرنده‌كى نسبتى جزما تصديق ايلر •

كل كندى جزئندن بيوكدر • دائره مربع دكلدر • اجتماع نقيضين محالدر • كيجه كوندوز دكلدر • بر اوچ دكلدر • اوچ بر اوله‌ماز قضيه‌لرى كبى

فطريات اول قضيه‌لردركه عقل انلرك طرفينى تصور ايدركن ذهنده حاضر اولان بر حد اوسط واسطه‌سيله همان نسبت حكميه‌يى جزما تصديق ايلر •

درت چفتدر قضيه‌سى كبى كه درت وچفت مفهوملرينى تصور ايدن كيمسه متساويينه منقسم اولمق مفهومنى دخى برابرجه تصور ايدر وذهننـده همان (درت متساويينه منقسمدر ومتساويينه منقسم اولان هر شى چفتدر) ديو بر قياس خفى ترتب وتشكل ايدرك عقل انك واسطه‌سيله درت چفتدر ديو جزما حكم ايدر •

بنـاءً عليه فطريات (قضايا قياساتها معها) ديو تسميه اولنور •

بو جهتله قضاياى فطريه نظريانه بكزر ايسـه‌ده حقيقت حالده نظريه دكلدرلر زيرا نظريه بروجه بالا فكر ايله اكتساب اولنان قضيه‌در فكر دخى ذهنك مطلوبدن مبادى‌يه حركتى وبعده مبادى‌يى ترتيب ايدرك مقصده عودتى ديمكدر فطريانده ايسه بويله حركتلر اولميوب انجق ذهنده دفعى اوله‌رق بالطبع مترتب اولان قياس خفى واسطه‌سيله حكم اولنور وبو قياس خفى موضوع ومحمولك تصورلرى صره‌سنده دفعة تحصل ايتمكله بو تصورلرك تمامندن معدود اولور

بناء عليه قضاياى فطريه بديهيـات اوليه قوتنده‌در وبلكه ايكيسنى بربرندن آيرمق كوجدر هله درت چفتدر قضيه‌سى بياغى بديهيهٔ اوليه‌در زيرا جفت متساوييـنه منقسم ديمكدر بناء عليه عقلك درت چفتدر ديو حكم ايتمسى مجرد موضوع ومحمولنك تصورلرى ايله‌در دنيله‌بيلور

مشـاهدات اول قضيه‌لردركه مجرد حس ايله جزما حكم وتصديق اولنور

وبو حس اكر حواس ظاهره‌دن ايسه حسيات دنيلور
كونش ضيا ويريجيدر اتش ياقيجيدر قار صوغوقدر •
تيمور يموشاق دكلدر وبال طاتليدر قضيه‌لرى كبى •
واكر حواس باطنه‌دن ايسه وجدانيات دنيلور
كنديمزده خوف وغضب اولديغى وقرنمزك اجيقديغنى درك واذعان ايلديكمز كبى

حدسيات اول قضيه‌لردر كه حدس ايله دفعة يعنى سنوحات قبيلندن اوله‌رق ذهنده حاصل اولان قياس خفى واسطه‌سيله عقل انلرى جزما حكم و تصديق ايلر نته كه قمرڭ نورى كونشدن مستفاددر ديو حدس ايله جزما حكم اولنور .

شويله كه قمرڭ كونشه نسبتله اوضاعى تبدل ايتدكجه تشكلات نوريه‌سنڭ مختلف اولديغى مشاهده اولنيجق اگر قمرڭ نورى كونشدن منعكس و مستفاد اولسه قربا وبعدا اوضاعى تبدل ايتدكجه تشكلات نوريه‌سى مختلف اولماز ايدى ديو دفعة قلبه سنوح ايدن قياس خفى واسطه‌سيله عقل (قمرڭ نورى كونشدن مستفاددر) ديو حكم ايلر .
حدس ذهنڭ سرعت انتقالى ديمكدر كه فكره مقابل بر كيفيتدر چونكه فكر بر وجه بالا ذهنڭ مطالبدن مباديه و مباديدن مطالبه حركتيدر بناء عليه فكرده ايكى حركت بولنور و حركت تدريجى بر كيفيتدر حدس ايسه ذهنڭ دفعة مباديدن مطالبه انتقالى يعنى دليلڭ درحال ذهنه سنوح ايديورمسيدر بو دخى تدريجى اولميوب آنى بر كيفيتدر . بو كيفيت بعض ذواتده برامر فطريدر كه هر ماده‌ده مبادى دفعة ذهنلرينه سنوح ايدر وبعض ذواتده دخى ترتيب ادله‌ده كثرت ممارسه ايله بر ملكهٔ حدسيه حاصل اولور

وكرڭ فطرى وكرڭ كسبى اوله‌رق متحدس اولنلره كوره بديهى اولان قضيه‌لر سائر ناسه كوره نظرى اولور وانلره كوره حدس ايله حاصل اولان قياس خفى بونلره كوره قياس جلى اولوب انكله مطلوبه استدلال ايدرلر .

مجربات اول قضيه‌لردر كه تكرر مشاهده ايله عقل انلرى جزما حكم و تصديق ايلر .

يعنى حكمڭ تجربه اوزرينه ترتبى مكررا مشاهده ايديجك (اگر بو قضيه تصادف قبيلندن اولسه حكمڭ تجربه اوزرينه ترتبى دوام ايتمزدى لكن دوام ايتدى) ديو ذهنده حاصل اولان بر قياس خفى واسطه‌سيله آنى جزم ايدر .

مغنزيا مسهلدر قضيه‌سى كبى كه بر كره مغنزيا ايچلدكدنصكره اسهال وقوع بولمغله (مغنزيا مسهلدر) ديو بر قاعده اتخاذ اولنه‌ماز لكن لدى التجربه هر نه زمان مغنزيا ايچلور ايسه اسهال ايلديكى كوريلنجه مغنزيا مسهلدر ديو جزما حكم اولنور

متواترات اول قضيه‌لردر كه انلرى كذب اوزرينه اتفاقلرى عقلا محال اولان جم غفير خبر ويرمكله جزما حكم و تصديق اولنور .

شويله كه جم غفيرڭ بالمشاهده خبرلرى توارد ايدرك انلرڭ كذب اوزرينه اتفاقلرى عقلا تجويز اولنه‌ميه‌جق مرتبه قولاقلر طولدقده دفعة عقل (بو قضيه صحيح اولمسه بوقدر ادم آنى اخبار اوزرينه اتفاق ايتمزلردى حالبوكه اتفاق ايتديلر) ديو ذهنده حاصل اولان برقياس خفى واسطه‌سيله جزما حكم ايلر .

نته كيم مكه‌يى كورميان آدمڭ مكه واردر ديو جزما حكم ايلسى و محمد صلى الله تعالى عليه وسلم نبوت دعواسى

ایتدی و معجزه‌لر کوستردی دیو بلا تردد تصدیق اولنمسی کبی .

تواترك حسه مستند اولمسی شرطدر بناء علیه بر حس ایله محسوس اولمیان عقلیاتده تواتر دلیل اوله‌مز

الحاصل بدیهیاتده حاکم یا یالکز عقلدر یاخود یالکز حسدر ویاخود حس ایله برابر عقلدر

حاکم یالکز عقل اولدیغی صورتده اکر مجرد طرفینی تصور ایله حکم ایدرسه اولیاتدر واکر ذهنده حاضر اولان بر حد اوسط واسطه‌سیله حکم ایدرسه فطریاتدر وحاکم یالکز حس اولدیغی صورتده مشاهداتدر وحس ایله عقل برابر اولدیغی صورتده اکر تکرر مشاهده ایله یعنی تکرر مشاهده اوزرینه حاصل اولان بر قیاس خفی واسطه‌سیله حکم ایدرسه مجرباتدر واکر تکرر مشاهده‌یه محتاج اولمقسزین دفعة ذهنه سنوح ایدن قیاس خفی واسطه‌سیله حکم ایدرسه حدسیاتدر واکر حس سمعه واصل اولان اخبارك مخبرلری کذب اوزرینه اتفاقلری تجویز اولنه‌میان جم غفیر اولدقلری جهتله ذهنده حاصل اولان برقیاس خفی واسطه‌سیله حکم ایدرسه متواتردر

خفی اولمیه‌که کتب منطقده (شو آتش حاردر) و (هر آتش حاردر) قضیه‌لری مشاهداته مثال اوله‌رق ایراد اولنمشدر حالبوکه بر کیمسه آتشه طوقونوبده حار اولدیغنی مشاهده ایدیجك (شو آتش حاردر) دیدکده مشاهداتدن بر قضیهٔ شخصیه اولور اما هر آتشك حرارتی مشاهد اولمدیغندن هر آتش حاردر دنیلدکده حکمك بعض افرادده مشاهده‌سی واسطه‌سیله هر فردی اوزرینه حکم ایدلمش اولور .

بو ایسه استقراء ناقص قبیلندن اولمغله یقینی مفید اولمیوب

(تمساحدن بشقه هر حیوان آلت چکه‌سنی اوینادر) قضیه‌سی کبی ظنیاتدن اولور دیو بر سؤال قوی ایراد اولنمشدر

بو سؤالك جوابنده بعض محققین (حکمتنده تقرر ایتمشدرکه نفس بر نوعك بعض افرادنده حکمی مشاهده ایدیجك اکا جانب مبدأ فیاضدن اول نوعك هر فردنده بو حکمك وجودینه علم قطعی فیضان ایدر اما بر جنسك بعض افراد نوعیه‌سنده حکمی مشاهده ایتمکله هر فردنده اول حکمك وجودینه علم قطعی کلمز زیرا بعض افرادینه اول حکمك خلافنی مقتضی بر فصلك منضم اولمسی جائز ومحتملدر ایشته بونك ایچون تمساحدن بشقه هر نوع حیوان الت چکه‌سنی اوینادر دیو علم قطعی حاصل اولمیور) دیمشدر

بو جوابك خلاصه‌سی (انسان بر نوعك بعض افرادنده بر حکمی مشاهده ایتمکله اول حکم بو نوعك هر فردنده موجوددر دیو اکا علم قطعی کلور اما بو جنسك بعض افرادنده بر حکمی مشاهده ایتمکله هر فردنده اول حکمك وجودینه علم قطعی کلمز زیرا جائزکه مشاهده ایتدیکی فردك نوعنه مباین اولان دیکر بر نوعنك فصلی اول حکمك خلافنی مقتضی اوله دیمك اولور .

انجق انسان بر نوعك بعض افرادنده بر حکمی مشاهده ایتدکده جائزکه اول نوعك دیکر افرادینه اول حکمك خلافنی مقتضی بعض تشخصات منضم اوله دیو بو جوابه دخی اعتراض اولنمشدر

مؤلف فقیر دیرکه بر نوعك بعض افرادنده بر کیفیتك مشاهده اولنمسی اوزرینه اول نوعك هر فردنده بو کیفیت واردر دیو دفعة ذهنه بر علم قطعی سنوح ایدرسه بو قضیهٔ کلیه حدسیاتدن واکر تجربه ایله بویله بر علم قطعی حاصل اولور ایسه مجرباتدن اولور

واکرچه حدس وتجربه انجق متحدس ومجربلرینك کندولرینه علم قطعی کتوروب بشقه‌لرینه دلیل اولماز انجق بر نوعك بعض افرادنده

برائر مشاهده اولنوبده سائر افرادنده اول اثرك وجودينه دخی یاحدس ایله ویاخود تجربه ایله قطعیا حکم اولنمسی هرکسك نفسنده پك چوق دفعه وقوع بولمش اولدیغنه نظراً انکار اولنه‌بیلور موادن دکلدر فقط بوحالده (هر آتش حاردر) قضیه‌سی یاحدسیاتدن ویاخود مجرباتدن اولوب مشاهداته مثال اوله‌مز قالدیکه مشاهداتده حاکم انجق حواسدن بریدر حواسك ادراکی ایسه جزئیاته منحصردر کلیاتی مدرك اولان انجق عقلدر بوکا نظراً مشاهدات هپ قضایای شخصیه‌دن عبارت اوله‌رق کلیه‌لری یاحدسیاتدن ویاخود مجرباتدن اولمق لازم کلور

ایشته کتب منطقده بدیهیاتك تعریف وتقسیمنه دائر مسطور اولان تفصیلاتك خلاصه‌سی بوندن عبارتدر

رأی واعتقاد فقیره کوره بدیهیات اول امرده ایکی قسمه منقسمدر.

قسم اول عقلیات صرفه‌دن اولان بدیهیاتدرکه عقل انلرك حکم وتصدیقنده خارجه طانشمازوحواسك اعانه‌سنه یعنی مشاهده‌وتجربه کبی برواسطهٔ حسیه‌یه محتاج اولمز بلکه موضوع ومحموللرینی تصور ایدیجك بینلرنده‌کی نسبت حکمیه‌یی جزما تصدیق ایدیورر

ایشته بونلره بدیهیات عقلیه‌دنیلمك مناسب اولورکه قدمانك اولیات وفطریات دیدکلری بدیهیاتدر

قسم ثانی واسطهٔ حس ایله حکم اولنان بدیهیات اولوب بونلره دخی بدیهیات خارجیه دیه‌لم وبونلری ایکی صنفه تقسیم ایده‌لم بری بروجه بالا قضایای شخصیه‌دن عبارت اولان مشاهدات و دیکری حدس یاتجربه ویاخود تواتر واسطه‌سیله محسوساتدن منتزع ومأخوذ اولان بدیهیاتدر

شمدی شو تقسیمه کوره بدیهیاته دائر سانح خاطر اولان تحقیقات وتفصیلاته مبادرت ایده‌لم

بدیهیات عقلیه‌نك موجبه‌لرنده محمولك مفهومی موضوعك مفهومیله متحد کبی اوله‌رق عقلا اندن انفکاکی محال اولدیغی کبی سالبه‌لرنده دخی بو مفهوملرك اتحاد واجتماعی عقلا محالدر

مثلا بر کیمسه کل مفهومنی برطاقم جزلرك اجتماعندن حاصل اولان شی دیو تصور ایتدکدن‌صکره بو جزلرك هر برندن بیوك اولمق مفهومنی تصور ایتدکده بو مفهوملرك ایکیسی بر شیدن عبارت اولدیغنی جزم ایله بلا واسطه وبلا تردد (کل جزئندن بیوکدر) دیو قطعیا حکم ایلر

کذلك دائره‌یی تکرلك ومربعی درت کوشه‌لی دیو تصور ایتدکده مربعك دائر ایله اتحاد واجتماعی قابل اوله‌میه‌جغنی بالذات جزم ایدرك همان (دائره‌مربع‌دکلدر) دیو قطعیا حکم ایدر

امابدیهیات خارجیه‌نك حکملری مشاهده‌یه موقوفدر وبعضا بردفعه مشاهده ایله کسدیریله‌میوب تکرر مشاهده‌یه محتاج اولور مثلا عقل یالکز قارایله صوغوق ویمور ایله یموشاق مفهوملرینی تصور ایتمکله (قار صوغوقدر) و (یمور یموشاق دکلدر) دیو حکم ایلمز بلکه قارك صیجاق ویمورك سرت اولمسنی تجویز ایلر لکن حس لمس ایله (قار صوغوقدر) و (یمور یموشاق دکلدر) دیو قطعیا حکم ایلر

کذلك مغنزیا ایله مسهل مفهوملرینی تصور ایتمکله (مغنزیا مسهلدر) دیو حکم ایلمز بلکه مغنزیانك مسهل اولمامسنی تجویز ایلر لکن‌هرنه وقت ایچلسه اسهال ایلدیکنی‌مکررا مشاهده ایدیجك مغنزیا مسهلدر دیو قطعیاحکم ایلر

بناء علی ذلك بدیهیات خارجیه‌ده محمولك مفهومی خارجدن کلوبده موضوعه ربط اولنمش کبی اوله‌رق عقلا اندن منفك اوله‌بیلور

بديهيات عقليه‌ده ايسه بروجه بالا محمولك مفهومى موضوعك مفهوميله يكوجود اوله‌رق عقلا اندن فك اولنه‌ماز

بعض كتب رياضيه‌نك مقدمه‌لرنده علوم متعارفه ديو. كل جزئندن بيوكدر . كل مجموع اجزاسنه مساويدر . برمقداره مساوى اولان مقدارلر متساويدر . برمقدار ديكر مقداردن هم بيوك وهم كچوك اوله‌ماز . كبى بسط وتمهيد اولنان قضيه‌لر هپ بديهيات عقليه‌دندر وحساب وهندسه دليللرى هپ بونلره مستنددر

وبو علوم متعارفه قضاياى حقيقيه اولمغله حكملرى مفروض اوزرينه‌در موجود خارجى اوزرينه دكلدر

مثلا (كل جزئندن بيوكدر) قضيه‌سنك معناسى خارجده كل وارايسه جزئندن بيوك اولمسى ضرور يدر يعنى كل نامنده برشى عالمده موجود اولسون اولمسون هله موجود اولديغى تقديرده جزئندن بيوكدر ديمك اولور

كذلك (دائره مربع دكلدر) قضيه‌سنك معناسى دائره نامنده برشى موجود اولسون اولمسون موجود اولديغى تقديرده مربع دكلدر يعنى عقلا برمربع دائره بولنه‌ماز ديمك اولور

دقت اولنسه انسان بومثللو بديهيات عقليه‌يه معاملات جزئيه‌سنده دخى اعتبار واستناد ايلر

نته‌كه اوچيوز غروش بورجى اولان كسنه اوچ تقسيطده يوز غروش ادا ايتدكده كاملا بورجندن قورتلمش اولديغى جزم ايدر زيرا بيلوركه اوچ دفعه يوز اوچيوزك مجموع اجزاسيدر كلك مجموع اجزاسنه مساواتى ايسه بروجه بالا علم حساب وهندسه‌ده مستعمل اولان علوم متعارفه دندر

كذلك بريورغانجى بر اوطه‌نك اكنى اولچوبده مثلا بش ارشون كلسه وبعده چارشويه كيدوبده بش ارشون اكنده برقاش بولسه بوقاشك

اكى اول اوطه‌نك اكنه مطابقدر ديو جزم ايدر قاشى كتوروبده اوطه‌نك اكنه تطبيق ايتمكه محتاج اولماز زيرا بيلوركه برمقداره مساوى اولان مقدارلر متساويدر

وكذلك بركيمسه درت ايله سكز وبرده التى ايله التينك اون ايكى يه مساوى اولديغى بيلدكده درت ايله سكزك التى ايله التى‌يه مساوى اولديغى دخى ينه بومتعارفه‌يه مبنى قطعيا جزم ايلر

الحاصل بديهيات عقليه‌نك عقلا صدق وصحتى ضروريدر

بديهيات عقليه‌يه مصادم اولان حكملرى عقل بروجهله قبول ايتمز .

بديهيات عقليه‌نك نقيضلرى نه‌خارجده بولنه‌بيلور ونه‌ده ذهنده تصور اولنه‌بيلور

بررسام درت اللى التى اياقلى اوچ كوزلى بر انسان رسمى ياپه‌بيلور اما برمربع دائره رسم ايده‌مز

والاجتماع نقيضين لازم كلور ايكى نقيضى جمع ايسه محالدر زيرا برشى ياواقعدر يا غير واقعدر يوخسه‌هم واقع وهم غير واقع اوله‌ماز (برشى ياواقعدر ياغير واقعدر) ياوار اولديغى تقديرده واردر ياخود يوق اولديغى تقديرده يوقدر يعنى وار ايسه واردر يوق ايسه يوقدر ديمك اولور وهم صادق هم كاذب برقضيه‌نك وجودى ممكن اولمديغى افاده ايدر

بودخى (برشى هم واقع هم غير واقع اوله‌ماز) يعنى هم وارهم يوق اوله‌ماز ديمكه وارر

اشبو (برشى هم واقع هم غير واقع اوله‌ماز) قضيه‌سى براساسدر كه دكل يالكز (برشى يا واقعدر ياغير واقعدر) قضيهٔ بديهيه‌سنك بلكه بالجمله علوم متعارفه‌نك مرجعى وصدق وكذبلرينك ميزانيدر .

شويله كه بوقضيهٔ اساسيه‌دن درت بديهيهٔ عامه دها تولد ايدر كه (واقع واقعدر) و (غير واقع غير واقعدر) و (واقع غير واقع

دكلدر) و (غير واقع واقع دكلدر) قضيهٔ بديهيه‌لريدر
(واقع واقعدر) يعنى وار ايسه واردر و (غير واقع غيرواقعدر) يعنى يوق ايسه يوقدر قضيه‌لرى موجبه‌لرك ميزانيدر
و (واقع غير واقع دكلدر) يعنى وار ايسه يوق اوله‌ماز و (غيرواقع واقع دكلدر) يعنى يوق ايسه وار اوله‌ماز قضيه‌لرى دخى سالبه‌لرك ميزانيدر

بديهيات عقليه‌نك كافه‌سى اشبو بديهيات عامه‌دن برينه طيانور . مثلا (كل جزئندن بيوكدر) متعارفه‌سى (واقع واقعدر) بديهيه‌سنك مشتملاتندندر زيرا بركل جزئندن بيوك اولمسه كل ديديكمز كل اولمامق يعنى واقع اولان واقع اولمامق لازم كلور حالبوكه واقع واقعدر .
(هركل مجموع اجزاسنه مساويدر) متعارفه‌سى دخى بو وجهله (واقع واقعدر) بديهيه‌سى اوزرينه مبتنى اولور
(كيجه كوندوز دكلدر) و (اوچ بر اوله‌ماز) قضيهٔ بديهيه‌لرى بر شى كنديسنك غيرى دكلدر) بديهيه‌سنه وبو دخى (واقع غير واقع دكلدر) بديهيهٔ عامه‌سنه راجع ومنتهى اولور شويله‌كه كيجه كوندوز واوچ بر اولسه بر شى كنديسنك غيرى اولمق لازم كلور وبر شى كنديسنك غيرى اولسه واقع غير واقع اولمق لازم كلور حالبوكه واقع غيرواقع دكلدر

و (بر مقدار ديكر مقداره يا مساويدر ياخود غير مساويدر) متعارفه‌سى (بر شى يا واقعدر ياخود غير واقعدر) بديهيهٔ عامه‌سنه مستند اولور

و (بر مقدار ديكر مقداردن هم بيوك هم كچوك اوله‌ماز) متعارفه‌سى هم اعظم هم غير اعظم اوله‌ماز ديمك اولمسيله (بر شى هم واقع هم غير واقع اوله‌ماز) بديهيهٔ اساسيه‌سنه ارجاع اولنور
علوم متعارفه‌نك كافه‌سى بديهيات عقليه‌دن اولدقلرى حالده يكديكره

نسبتله خفى وجلى واجلى اولدقلرندن بر منوال مشروح يكديكره ارجاع ايله تأييد وايضاح اولنورلر وبو وجهله بداهتلرينك سببى عيان اولور ودليل صورتنده ايراد اولنان جمله‌لره تنبيهات دنيلور كه حقيقت حالى اخطار ايله ايضاح وتأييد ايدرلر يوخسه بونلر حقيقة دليل دكللردر والا ايضاح وتأييد اولنان متعارفه‌لر نظريه اولمق لازم كلور حالبوكه علوم متعارفه‌نك كافه‌سى بر وجه بالا بديهياتندر . ايشته بو وجهله علوم متعارفه‌نك كافه‌سى ذكر اولنان بديهيات عامه‌يه ارجاع اولنور انلر دخى (بر شى هم واقع هم غير واقع اوله‌ماز) بديهيهٔ اساسيه‌سنه طيانور وبونكله ثابت اولوركه اشبو بديهيهٔ اساسيه جمله بديهيات عقليه‌نك ميزان ودستور عموميسى حكمنده‌در

بو تفصيلاتدن ظاهر وعيان اولوركه بديهيات عقليه بر شيئك جميع صورممكنه سنى جامع اولمغله ذهنه عارض اولان شك وشبهه‌يى كاملا رفع وازاله ايدرك عقلى نور يقين ايله روشنا ايلر

بديهيات خارجيه‌يه كلنجه بر وجه بالا قضاياى شخصيه‌دن عبارت اولان مشاهدات هب بديهيات جليه‌دن معدود ايكن بونلرده بعضا غلط وخطالر وقوع بولور

مثلا بر آدم اينه‌يه باقسه انده كندى كبى بر ادم كورر وبرازيرى صو ايچنده اولان دكنك قيريق كبى كورينور ويشيل كوزلك ايله باقلدقده كوريلان شيلر يشيل ظن اولنوركه آينه ايچنده كورينان مثالك خارجده وجودى اولمديغى مجزو مدرودكنك صودن طيشار وچيقار- لدقده طوغرى اولديغى تبين ايدر ويشيل كوزلك چيقاريلوبده باقلدقده يشيل رنك درحال محو اولور ايشته بونلر غلط بصر يعنى كوز الدانمه تعبير اولنان شيلردر
انسانك اويوركن كورديكى قاريشق رؤيالر دخى بو قبيلدندركه هب

قوۀ متخيله نك قورنديلرندن عبارت اولوب اويناديغى كبى بريسنك اصلى اولمديغى اكلاشيلور

حس ووهمك بووجهله ادراك ايلديكى مثال وخياللر محسوساتدن مأخوذ اولان صور ذهنيه‌دركه چوق دفعه واقعه مطابق كلمز

بناء على ذلك مشاهداتده نظرۀ اولايه الدانميوبده نفس الامره اصابت ايده‌بيلمك ايچون حقيقت حالى تحرى وتحقيق ايتمك لازم كلور

حالبوكه مشاهداتده بويله غلط حس محتمل اولنجق تجربه ياحدس وياخود تواتر واسطه‌سيله محسوساتدن منترع ومأخوذ اولان قضاياى كليه‌يى شبهه واحتمالدن قورتاروبده قضيۀ بديهيۀ حقيقيه درجه‌سنه واردرمق نه مرتبه مشكل اولديغى ادنى مطالعه ايله معلوم اولور

بناءعلى ذلك قضاياى خارجيه‌ده غلط وخطا ايتميه‌رك علم يقين حاصل ايتمك انسانه كوره ممكن اولسه‌بيله بردرجه‌يه قدر اوله‌بيلور

صدق وسدادافكارك معيار صحيحى اولان عقل كندى دائرۀ ادراكى داخلنده بولنان معقولاتده طوغرى حكم ايدر اما دائره‌سى خارجنده‌كى قضاياى خارجيه‌ده نه ياپسون بونلرى واسطۀ حواس ايله خارجه تطبيق ايتمكه محتاج اولور حواس ايسه خطادن خالى اولمازواهمه دخى ادراك ايده‌مديكى كلياتده ادراك ايلديكى جزئياته قياسا حكم ايتمك ايستر وبويولده عقله معارضه وحسب البشريه چوق كره غلبه ايلر .

علم حساب وهندسه مسائلى هپ بديهيات عقليه‌يه طيانور بوجهتله غايت واضح وجلى وهر درلو تردد وشبهه‌دن برى اوله‌رق اثبات اولنور .

حكمت طبيعيه دليللرى ايسه بديهيات خارجيه ايله مخلوطدر وچوغى استقراء ناقصدر بوجهتله علوم طبيعيه مسائلنى هر درلو احتمالات ذهنيه‌دن وارسته ايده‌جك وجهله اثبات پك كوجدر

تحقيقات سابقه‌دن مستبان اولدى‌كه بديهيات عقليه هيچ بر استثنا قبول ايتمز هرنه‌وقت وهرنره‌ده وهرنه حالده اولورسه اولسون بالضروره صحيح وصادقدرلر

بناء على ذلك بديهيات عقليه‌يه مصادم اولان نصوص متواتره تأويل اولنور .

نته‌كيم (ان الله على كل شئ قدير) آيت كريمه‌سى كه الله تعالى حضرتلرى هرشيئه قادردرديمك اولور بونده‌كى شيدن شريك بارى استثناء عقلى ايله مستثنادر ديو تأويل اولنمشدر

چونكه واجب تعالى حضرتلرينك قدرتى كندى شريك ونظيرينك خلق وتكوينته دخى تعلق ايتسه محالك ممكن اولمسى وواجبك واجب اولمامسى لازم كلوربوايسه (برشى هم واقع وهم غير واقع اوله‌ماز) بديهيۀ اساسيه‌سنه مناقضدر

بونك ايچون عقلا محال يعنى بديهيات عقليه‌يه مناقض اولان شيئه قدرت الهيه تعلق ايتمز ديرلر

وبناء على ذلك بديهيات عقليه‌يه منافى برحادثه نقل وروايت ايدلسه بالبداهه رد اولنور

مثلا معجزه وكرامت كبى خارق العاده برسبب ايله اجتماع نقيضين وقوع بولدى دنيلسه قبول وتصديق اولنه‌ماز .

اما بديهيات خارجيه‌ده محمولك موضوعه ثبوتى عقلا ضرورى دكلدر بوجهتله بديهيات خارجيه استثنا قبول ايده‌بيلور وبونلرك كليتى چوق سوز كوتورر

مثلا مغنزيانك مسهل اولديغى مجزوم ايكن بعض موانع جزئيه حيلولتيله حكمى تخلف ايتمك عقلا ممكندر وبرحكيم طبيعى (هر مغنزيا بالضروره ومطلقا مسهلدر بروجهله استثنا قبول ايتمز واصلا تخلف ايده‌مز) ديو دعوى ايتسه اكا لانسلم ديرز وبو دعواسى

اثبات ایچون ایراد ایده‌جکی دلیللر قضایای خارجیه ایله مختلط اوله‌جغندن انلره دخی بووجهله اعتراض ایدرز ارتق انك بو مثللو اعتراضاتی دفع وهردرلو احتمالات ذهنیه‌یی ازاله ایدوبده دعوای مشروحه‌سنی قضیهٔ کلیه اولمق اوزره اثبات ایلمسی متعذردر

کذلك باباسز چوجق اولمق محال عادیدر یعنی عادت طبیعته منافیدر لکن محال عقلی دکلدرواحوال طبیعیه‌ده شاذ ومستثنا شیلر کورلدیکی واردر ایشته بوقبیلدن اوله‌رق خارق العاده برسببله باباسز برچوجق اولمق بدیهیات عقلیه‌یه مناقض دکلدر وطبیعیوندن بری چیقوبده باباسز چوجق اوله‌ماز دیرایسه بومدعاسنی بدیهیات اولیه‌یه مستند ومنتهی دلیللر ایله اثبات ایده‌مز

بناء علی ذلك بدیهیات خارجیه‌یه منافی کوریلان نصوص متواتره‌نك تأویلنه حاجت کورلمیوب ظاهری اوزرینه ابقا اولنورلر

وحکمای الهیون امکان عقلی دائره‌سنده معجزه کبی خوارق عاده‌یی قبول ایدرلر .

بز ایضاح مرام ایچون صددن چیقدق ومباحث حکمیه وکلامیه‌یه طالدق سوزی اوزاتدق ارتق صدده عودت ایده‌لم

فصل ثالث

(قضایانك اجزای ادله اولدقلری جهتله تقسیمی حقنده‌در)

قضایا ادله‌نك اجزاسی اولدقلری جهتله یدی قسمدر قسم اول یقینیاتدر بدیهی اولسون نظری اولسون نته که بالاده تفصیلاتی مرور ایلدی

قسم ثانی مشهوراتدرکه یاجمیع ناس بیننده مشهور اولوب

هرکس انلری تصدیق واعتراف ایلر عدل کوزلدر . ظلم قبیحدر . قضیه‌لری کبی ویاخود یالکز برطائفه عندنده مشهور اولور ذبح حیوان چیرکیندر قضیه‌سی کبی که یالکز هندلیلر عندنده مشهور ومعترفدر

بو قضیه‌لرك سبب شهرتی یامصلحت عامه‌یی مشتمل اوللریدر آنفا مذکور اولان عدل کوزلدر . ظلم چیرکیندر . قضیه‌لری کبی . ویاناسك طبیعتلرنده‌کی رقتدر نته‌کیم ضعفایه باقق ممدوحدر دنیلدیکی کبی .

یاخود ناسك حیتلریدر کشف عورت مذمومدر قضیه‌سی کبی .

ویاخود شرایع وآداب وعادتلری اقتضاسیدر امور شرعیه وسائر اصول ورسوم مرعیه کبی

وشهرت بعضا بر مرتبه‌یه واررکه اولیاته ملتبس ومشتبه اولور وبینلری شو وجهله فرق وتمییز اولنورکه انسان کندینی عقلنه مغایر اولان جمیع اموردن خالی فرض ایتسه مجرد عقلیله اولیاتی قطعیا حکم وتصدیق ایلر اما مشهوراتی بووجهله حکم ایلمز .

ومشهورات بعضا صادق وبعضا کاذب اولور اولیات ایسه بهمه‌حال صادقدر .

وهر قومك آداب وعادتلری وهرفن وصناعت اصحابنك صناعتلری اقتضاسنجه کندولرینه مخصوص مشهوراتی واردر .

قسم ثالث مسلماتدر یعنی خصمك عندنده مسلم اولان قضیه‌لردر که متکلم حین مباحثه‌ده انلره استناد ایلر . نته‌کیم برمسلمان ایله مباحثه ایدن خرستیان معراج نبوی‌یی استبعاد ایتسه مسلمان دخی عروج عیسی قضیه‌سنه استناد ایده‌بیلور

و بر حنفی ایله بر شافعی مباحثه ایدرکن هر بریسی اصول فقهه استناد ایده بیلور زیرا مسائل اصول فقه بالجمله فقها عندنده مسلماتندر

سائر علوم وفنونده دخی بویله مسلم اتخاذ اولنان برطاقم قضیه لر واردرکه مسائلی اثبات ایچون انلره استناد اولنور

قسم رابع مقبولاتدر کبار علماء ومشایخ مثللو مظنهٔ کرامدن مسموع ومأخوذ اولان نصیحتلر کبی

قسم خامس ظنیاتدر یعنی ظنی مفید اولان اماره قضیه‌لریدر نته کیم کیجه قرا کلقده طولاشان خرسزدر دنیلدیکی کبی

قسم سادس مخیلاتدر که کاذب اولدقلری مجزوم ایکن مجرد سامعه انبساط یاخود نفرت ویرمك ایچون تخییل اولنان قضیه لردر .

نته کیم باده یاقوت سیالدر . بال بر نوع اکرنج قوصمقدر دنیلدیکی کبی

قسم سابع وهمیاتدرکه محسوس اولمیان شیلرده وهمك محسوساته قیاس ایله قطعیا حکم ایلدیکی قضیه لردر .

نته کیم بعض ناس مشاهده ایلدکلری اجسامه قیاس ایله هر موجودك مکان وجهتی واردر دیو حکم ایدرلر بو مثللو قضایای وهمیه ایسه بالاده بیان اولندیغی اوزره هپ جهلیات مرکبه‌در .

فصل رابع

(صناعات خمس بیانینده‌در)

دلیللر بحسب الماده بش قسمدرکه بونلره صناعات خمس دنیلور .

برنجیسی برهاندرکه مقدمات یقینیه‌دن مرکب اولان بر قیاسدر بومقدمه‌لر کرك بدیهی اولسون وکرك نظری اولوب ده بدیهی یه طیانسون

نته کیم (عالم متغیردر وهر متغیر حادثدر اویله ایسه عالم حادثدر) دیدیکمز کبی

علم حساب وعلم هندسه دلیللری هپ برهان جلیدر .

برهاندن غرض اکمل معارف اولان علم یقینی حاصل ایتمکدر.

ایکنجیسی جدلدرکه مشهوراتدن یاخود مسلماتدن مرکب اولان قیاسدر

نته کیم (بوایش ظلمدر هر ظلم ایسه چیرکیندر اویله‌ایسه بوایش چیرکیندر) دنیلور

بروجه بالا برمسلمانك معراجی استبعاد ایدن بر خرستیانی عروج عیسی مسئله سیله اسکات ایلمسی دخی جدلدر

حضرت عیسی علیه السلامك باباسز تولد ایلدیکنی انکار ایدن بریهودی یی حضرت آدم علیه السلامك هم باباسز

وهمده اناسز مخلوق اولدیغی دلیلیله اسکات ایتمك دخی بو
قبیلدندر

جدالدن غرض خصمی الزام وبرهانی ادراکدن عاجز
اولنلری اقناعدر

وبویله اقناع ایچون ترتیب اولنان قیاس جدلی یه دلیل
اقناعی دنیلور

اوچنجیسی خطابه درکه مقبولات وظنیاتدن ترکب ایدن
قیاسدر

نته کیم ادلهٔ نقلیه وامارهٔ دلیللری هپ بو قبیلدندر . بوندن
غرض ناسی کندولرینه فائده لو اولان شیلره ترغیب
ومضر اولان شیلردن تنفیر در ایشته خطیبلرك وواعظلرك
ایشلری بودر

وجناب حقك امرلرینه تعظیم واطاعت ومخلوقاتنه رحم
وشفقت خصوصلرنده طوغریسی خطابه نك فوائد جلیله سی
واردر

ودردنجیسی شعردرکه مخیلاتدن ترکب ایدن قیاسدر
بوندن غرض ترغیب ویاتنفیر ایله نفسك تأثریدر

نته کیم شوقدحك ایچنده کی براعلی باده در باده ایسه یاقوتهٔ
سیاله در دنیلسه نفس منبسط اولور وباده یه بالطبع
رغبت ایدر

وشعر اگر موزون وگوزل سس ایله تغنی یه مقرون
اولورسه تأثیری دها زیاده اولور

بشنجیسی سفسطه درکه وهمیاتدن ترکب ایدن قیاسدر .

نته کیم فرق ضاله دن بعضیلری باری تعالی حضرتلری
موجوددر وهر موجودك مکان وجهتی واردر دیدکلری کبی

بومقوله سفسطه جیلرك غرضی زعملرنجه تحصیل علمدر
وحقیقت حالده بومثللو ادلهٔ فاسده نك اڭ بیوك فائده سی
بیلوب ده اندن توقی واحترازدر

وبر کیمسه نك بویله فاسد اولدیغنی بیله رك ترتیب ایلدیکی قیاسه
مغالطه دنیلورکه بوندن غرض دخی خصمی تغلیط واسکاتدر

بونك امثال مختلفه سی واردر ازجمله دیوارده منقوش
اولان صورت فرسه اشارت اولنه رق (بوفرسدر وهر
فرس صاهلدر) دنیلدکده صورت فرسك صاهل
اولمسنی انتاج ایدر بو ایسه فاسددر زیرا صغرا ده کی
فرسدن مراد فرس صوری وکبراده کی فرسدن مراد فرس
حقیقی اولدیغندن حد اوسط تکرر ایتمز .

کذلك (انسان حیواندر وحیوان جنسدر) دنیلدکده
انسان جنسدر دیو نتیجه ویرر

بونك سبب فسادی دخی شکل اولده کبرانك کلیتی شرط
ایکن کلیه مقامنده طبیعیه قوللانلمسیدر

تذنيب

دليل يالمى وياخود انى اولور

زيرا مؤثر ايله اثره استدلال اولنور ايسه لمى واثر ايله مؤثره استدلال اولنور ايسه انى تسميه اولنور

مثلا كيجه وقتى اوزاقدن بر محلده آتش كوريلوبده انكله اوراده دخان بولنديغنه استدلال اولنورسه دليل لميدر وكوندوزين دخان كوريلوبده انكله آتش بولنديغنه استدلال اولنورسه دليل انيدر

بونى دخى بيلمليسينكه دليل اكر اخرك كلامنى نقل وحكايه يه متوقف اولورسه دليل نقلى والا دليل عقلى تسميه اولنور

لاحقه

قياسلرك مقدمه لرندن بعضيلرى چوق دفعه ظهورينه بناء طى اولنور اثناى مباحثه ومحاوره ده بوكا دقت ايله اكا كوره ترتيب قياس اولنمق لازم كلور

مثلا بركيمسه برايشى تقبيح ايده جك اولدقده (بوايش ظلمدر) دير بو ايسه برمقدمه سى مطوى اولان قياسدر شويله كه (بوايش ظلمدر وهر ظلم قبيحدر اويله ايسه بوايش قبيحدر) ديمك اوله رق شكل اولدن برقياس اولور فقط كبراسى جمله ناس عندنده مشهور اولمغله ذكرينه حاجت كورلميوب صغراسنك ذكريله اكتفا اولنمشدر

وكذا برمعامله ء تحقيريه ايله كيمسه نك كسر خاطرينه جسارت ايدن كمسنه يه نصيحت اوله رق (قلب قيرمق فناشيدر) دينلدكده شكل اولدن برقياس مطوى الصغرى اوله رق (سنك بو معامله ك قلب قيرمقدر قلب قيرمق ايسه فناشيدر اويله ايسه سنك بو معامله ك فناشيدر) ديو ترتيب اولنور

كذلك بركيمسه رفيقنه قايق ايله بوغاز ايچنه كيده لم ديوبده اودخى (هوا سرتدر) ديسه مرادى (قايق ايله كيدلمز) دعواسنى اثبات ايچون (هوا سرت اولنجق قايق ايله كيدلمز لكن هوا سرتدر اويله

ايسه قايق ايله كيدلمز) ديو برقياس استثنائى مستقيم ترتيب ايتمكدركه واضعه سى مذكور وشرطيه سى مطويدر

كذلك سنه باشى امتحاننده كيرو قالان شاكرده (اكر بو سنه درسه لايقيله چالشمش اوليديكز امتحانده برنجى اولورديكز) دينلدكده مراد (لكن برنجى اولمديكز اويله ايسه بو سنه لايقيله درسه چالشمامش سكز) ديمك اولمسيله شرطيه سى مذكور ورافعه سى مطوى برقياس استثنائى غير مستقيم اولور

منطق وكلام ومعانى وبيان كبى اسامىء علوم وفنوندن بعضا نفس مسائل وبعضا تصديق مسائل وبعضا تكرر تصديقات ايله حاصل اولان ملكه مراد اولنور

واشبو اوچنجى معنايه كوره هر برعلم اول علمك حاوى اولديغى مسائلى كرارا ومرارا ادراك وتصديق ايده ايده حاصل اولان ملكه دن عبارتدر نته كه مقاله ء اولانك باب اولنده واقع فصل ثانينك اخرنده مرور ايلدى

وايكنجى معنايه كوره هر برعلم اول علمك مسائلنى دليللرى ايله تصديق واثباتدن عبارتدر

وبرنجى معنايه كوره هر برعلم بر طاقم مسائلدن عبارتدركه مقدمه ده بيان اولنديغى اوزره برجهت وحدت ذاتيه ياخود عرضيه ايله مضبوط وعلوم سائره دن متميز اوله رق برعلم مستقل اعتبار اولنور وعند المحققين برعلمك اجزاسى اول علمك مسائلندن عبارت اولور

وبعضا برعلمك مباديسى دخى مسامحة اول علمك اجزاسندن عد واعتبار اولنور .

مبادئ علوم ايكى قسمدر قسم اول مبادئ تصوريه وقسم ثانى مبادئ تصديقيه در

مبادئ تصوريه مسائلك موضوع ومحمول‌لرينك تعريفاتيدر .

مبادئ تصديقيه بر علمك مسائلنى اثبات ايچون ايراد اولنان ادله ايله اول ادله نك اجزاسى اولان قضيه لردركه اول علمك مسائلندن اولملرى لازم كلمز بلكه بشقه بر علمك مسائلندن اوله بيلورلر ياخود هيچ بر مدون علمك مسائلندن اولمازلر

ايشته بو قضيه‌لر بالذات بين يعنى بديهى اولوب علوم متعارفه تسميه اولنورلر نته‌كه بالاده تفصيل اولندى

ياخود نظرى اولوب انجق متعلمك عندنده مسلمدر وبودخى ايكى صنفدركه برى اصول موضوعه وديكرى مصادراتدر

مصادرات اول قضيه‌لردركه متعلمك عندنده موقتا مسلم اتخاذ اولنور شويله‌كه فلان مبحثده بيان اولنور دنيلوب متعلم دخى بوكا انتظار ايله موقتا انلرى تسليم ايلر

اصول موضوعه اول قضيه‌لردركه متعلم انلرى مجرد معلمنه حسن ظن ايله تصديق وتسليم ايلر

نته‌كه هندسه كتابلرينك مقدمه‌لرنده اصول موضوعه ديو بر طاقم قضيه‌لر بسط وتمهيد قيلنور وبعده بونلردن براهين هندسيه ترتيب اولنور.

سؤال

متعلمك اصول موضوعه‌يى حسن ظن ايله اذعان ايلمسى بونلرك قضاياى ظنيه‌دن اولمسنى ايجاب ايدر برهان ايسه مقدمات يقينيه‌دن تركب ايلر بو حالده اصول موضوعه براهين هندسيه‌نك مقدماتى اوله‌ماز.

جواب

بوراده ظندن مراد انجق متعلمك معلمنه حسن ظنندن نشأت ايدن اعتقاد جازمدر

سؤال

اويله ايسه اصول موضوعه هپ قضاياى تقليديه اولمق لازم كلور حالبوكه تقليديه دخى براهينك اجزاسندن اوله‌ماز

جواب

اصول موضوعه معلمك عندنده يقينياتدندر ومتعلمه كوره تقليديه اولملرى انلرك ذاتاً يقينيه اولملرينه مانع اولماز بو جهتله اصول موضوعه‌دن تركب ايدن قياسلر دخى برهاندر

علم منطقده مقصد اقصى برهاندر كلمهٔ برهان ايله ختم كلام ايده‌لم

آداب سداد

من

علم الآداب

اثر خامهٔ احمد جودت

صاحب و ناشرلرى

قره‌بت و قصبار

معارف نظارت جليله‌سنك رخصتيله طبع اولنمشدر

استانبول

(قره‌بت وقصبار) مطبعه‌سى — باب عالى جاده‌سنده نومرو ٢٥

١٣٠٣

بسم الله الرحمن الرحيم

بحث و مباحثه بر كيمسه اثبات مدعايه قيام ايدوبده ديكر كمسه‌نك اكا اعتراض يعني خصمانه مقابله ايتمسيدر اما خصمانه اولميوبده مجرد بر شيئي اوكرنمك ايچون صورمق سؤال استفساريدر . بونك جوابي دخي سؤال اولنان شيئي اعلام و افهامدن عبارت اولمسيله بو يولده وقوع بولان سؤال و جوابلر مباحثه قبيلندن دكلدر .

مقام مباحثه‌ده جواب اكر نفس الامره بنا اولنور ايسه جواب تحقيقي دينيلور . و اكر نفس الامر ارانميوبده مجرد خصمك تسليمنه بنا اولنورسه جواب جدلي دينيلور و مقدمات برهانيه‌يي و بلكه خطا بياني بيله ادراكدن عاجز و قاصر اولنلري اقناع ايچون جواب جدلي اختيار اولنوب بو يولده ايراد اولنان دليله دليل اقناعي و دليل الزامي دينيلور .

بناء على ذلك مباحثه يا اظهار صواب ايچون يعني

حقيقت حالي ميدانه چيقارمق ايچون اولور ياخود مجرد اسكات خصم ايچون اولور .

اظهار صواب ايچون جريان ايدن مباحثه‌يه مناظره و بو وجهله بحث ايدنلره مناظر دينيلور

مجرد اسكات خصم ايچون جريان ايدن مباحثه‌يه جدل و بو غرض ايله بحث ايدنلره مجادل دينيلور

مجادلك غرضي هر نصل اولورسه اولسون خصمي اسكات ايتمكدن عبارتدر .

اما مناظرك مقصدي مجرد حق و صوابي اظهار ايتمكدر حق و صواب كرك كندو يدنده ظاهر اولسون و كرك خصمي يدنده ظاهر اولسون . بهمه حال صوابك كندو يدنده ظهوريني التزام ايتمز . هله سلف صالحين هضما للنفس و دفعا لحظ النفس صوابك يد خصمده ظهوريني ايسترلردي

مناظرلر اظهار صوابه موفق اوله بيلمك ايچون موجه اولميان بحثلردن اجتناب ايتمليدر . زيرا بو بحثلر مقام مناظره‌ده فائده ويرمز . و بيهوده مناقشه‌لر ايله مطلوب اله كيرمز . آداب و اصول مناظره‌دن خارج سوزلرك ارقه‌سي النه‌ماز . بيهوده وقتلر كچر اظهار صواب اولنه‌ماز .

بناء علی ذلك صناعت توجیه نامیله بر فن مستقل وضع
اولنمشدرکه ابحاث کلیه‌نك موجه اولوب اولمدیغی جهتله
احوالندن بحث ایدر ۰ بوکا علم اداب بحث وعلم مناظره
دخی دینیلور ۰

مباحثاتك آداب سداد وصحتی بو علم ایله بیلنور ۰
ومدافعاتك صحیحی فاسدندن ومقبولی مردودندن بو علم
ایله فرق وتمییز اولنور ۰ بونك قواعدینه رعایت ایدنلر
مناظراتده خطادن مصون اولورلر ۰ وبوندن بی بهره
اولنلر علم حکمت وعلم کلام وعلم اصول فقهی کرکی کبی
تفهمدن محروم قالورلر ۰

ایشته بو علمك مسائل مهمه‌سنی جامع اولمق ومعیار سداد
دن صکره اوقونمق اوزره اشبو رساله‌نك تألیفنه ابتدار
اولندی وآداب سداد دیو تسمیه قلندی ۰

من الله التوفیق وهو الهادی الی الصواب

مقدمه

(اصحاب فن مناظره بیننده متداول ومشهور اولان)
(اصطلاحاته دائردر)

بر مسئله‌یی درمیان ایدن کیمسه یا ناقل ویا مدعی اولور
ناقل بر کتابدن یاخود بر ذاتدن بر مسئله نقل وروایت
ایدن کیمسه دیمك اولمغله اکا تصحیح نقل ایت دینیلور او
دخی قنغی کتابده مذکور اولدیغنی بیان ایله نقلنی تصحیح
ایتدکده ارتق مؤاخذه اولنه‌ماز ۰ فقط نقل بعضا نقض
اولنور

مثلا بر کیمسه فلاسفه‌نك برندن حشر اجسادی نقل
ایتدی دینیلسه (بو نقل باطلدر زیرا بو نقل فلاسفه‌نك
مذهبنه منافیدر وهر نقل که بویله اوله باطلدر) دیو نقل
مذکور نقض اولنور

وبرده ناقل اکر نقل ایتدیکی مسئله‌نك صحتنی التزام
ایدرسه مدعی حکمنده بولنور

هر مدعی دعواسنی بر دلیل ایله اثباته مجبور اولور

دلیلسز دعوی تحکمدر . تحکم ایسه مسموع دکلدر بناء علیه هر دعوایه دلیل ایستنیلور . مکرکه بدیهی اولورسه اکا دلیل ایستنیلمز . زیرا قضایای بدیهیه دلیل ایله اثباتدن مستغنیدر .

شوقدر وارکه بدیهی خفی اولور ایسه دلیل صورتنده بر فقره ایله خفاسی ازاله اولنور . و بو فقره یه تنبیه دینیلور .

نته کیم عالمك متغیر اولدیغنی اثبات ایچون یعنی خفاسنی ازاله ضمننده تنبیه ایچون (زیرا بز عالمده حرکات و اثار مختلفه مشاهده ایده یورز . اویله ایسه عالم متغیردر) دینیلدیکی کبی

بو مقامده دلیلدن مراد دلیل منطقی یعنی فن منطقده مبین اولان قیاس اولوب درت قسمه تقسیم اولنورکه برهان واماره وجدل ومغالطه در

برهان ادلهٔ یقینیه دن مرکب وشروطنی جامع اولان قیاسدرکه نتیجه یه علم یقین افاده ایدر

اماره مقدمه لرندن بریسی یاخود ایکیسی دخی ظنی اولان قیاسدرکه نتیجه یه علم ظنی افاده ایدر

جدل ایکی مقدمه سندن بریسی یاخود ایکیسی دخی مشهورا-

تدن یاخود خصمك عندنده مسلماتدن اولان قیاسدر . بوندن غرض خصمی الزام واقناعدر

مغالطه من حیث الصوره یاخود من حیث الماده فاسد اولان قیاسدرکه تغلیط خصم ایچون ترتیب اولنور

قیاسك من حیث الصوره فسادی شرطلرینی مستجمع اولمامسیله در

مثلا (انسان حیواندر وحیوان جنسدر اویله ایسه انسان جنسدر) دنیلسه شکل اولدن بر قیاس فاسد اولور زیرا کبراسی قضیهٔ طبیعیه در شکل اولده ایسه کلیت کبرا شرطدر

قیاسك من حیث الماده فسادی حقه شبیه قضیهٔ کاذبه یی محتوی اولمسیله در

مثلا (واجب تعالی حضرتلری موجوددر وهر موجود بر جهتده در) دنیلسه شکل اولدن بر قیاس فاسد اولور زیرا کبراسی قضیهٔ کاذبه در

مصادره علی المطلوب که نتیجه دلیلدن جزء قیلنمقده در بو دخی من حیث الماده فساد قبیلندندر . چونکه نتیجه یی بیلمك اولا دلیلی بیلمکه و دلیلی بیلمك دخی جزئنی بیلمکه موقوف اولدیغندن بالاخره نتیجه یی بیلمك نتیجه یی

بیلمکه توقف ایدرکه بر شیئك نفسندن مقدم اولمسی لازم
کلور بو ایسه دور فاسد اولمغله باطلدر

مثلا (انسان بشردر وهر بشر ضاحکدر اویله ایسه
انسان ضاحکدر) دینلسه بر قیاس فاسد اولور .

زیرا انسانك ضاحك اولدیغنی بیلمك بشرك ضاحك
اولدیغنی بیلمکه موقوف اولور انسان ایسه بشر دیمك
اولدیغندن بر شی بیلنمزدن اول بیلنمش اولمق لازم کلور بو
دخی مصادره علی المطلوب اولمغله انی مشتمل اولان قیاس
دوری بر قیاس فاسد اولور

کذلك (هر انسان ضاحکدر وهر ضاحك متعجبدر)
اویله ایسه هر انسان متعجبدر) دینلدکده صکره کبرایی
اثبات ایچون (هر ضاحك انساندر وهر انسان متعجبدر
اویله ایسه هر ضاحك متعجبدر) دینلسه دلیل اولك
نتیجه‌سی کبراسی اثبات ایچون کتوریلان دلیلك جزئی
اولمغله بو دخی دور فاسدقبیلندندر

اثبات مدعی ایچون نصب نفس ایدن کیمسه‌یه معلل
ومستدل واکا اعتراض ایدن کمسنه‌یه سائل دینلور .

معلل کندی دعواسنی قواعد علم منطقه توفیقاً بر دلیل
ایله اثبات ایدر

سائل دخی اول دلیلك مقدمه‌لرندن قنغیسنی تسلیم ایتمز
ایسه لانسلم دیو معللدن اکا دلیل ایستر

ایشته سائلك بو وجهله وقوعبولان اعتراضی منع دیو
تسمیه اولنور . وبوکا مناقضه دخی دینلور . یاخود
سائل اول دلیلك مقدمه‌لرینی تشریحه کیریشمیوب انجق
نفس دلیلك بطلاننی بر دلیل ایله اثبات ایلر .

انك بو وجهله اعتراضنه دخی نقض دینلورکه علم اصول
فقه اصطلاحنجه مناقضه تسمیه اولنور .

ویاخود سائل نفس دلیله دخی تعرض ایتمیوب انجق
معللك دعواسنی ابطال ایدر یعنی بر دلیل ایله اول دعوا
نك نقیضنی اثبات ایلر . بوکا دخی معارضه دینلور

الحاصل سائلك اوچ منصبی یعنی اوچ وظیفه‌سی واردرکه
منع نقض معارضه‌در . بو طرق ثلثه‌نك هر برنده معللك
دخی وظائف معینه‌سی واردر

فقط کرك سائلك اعتراضی وکرك معللك جوابی موجه
اولمق لازمدر . موجه اولمز ایسه ارباب فن مناظره
عندنده مسموع دکلدر

(توجیه) مناظره سوزینی خصمك سوزینه مقابل وانی
دافع اولور وجهله ایراد ایلمکدر

اكر مناظرك سوزى خصمنك سوزينه مقابل كلمز ايسه موجه اولماز

مثلا معلل (شو قرالتى انساندر) دعواسنى اثبات ايچون (زيرا شو قرالتى نطق ايديور وهر نطق ايدن انساندر) ديوبده سائل دخى بن انك بياض اولديغنى تسليم ايتمم ديسه مقدمهٔ غير ملتزمه‌يى منع ايتمش اوله‌جغى جهتله موجه اولماز. زيرا بر شيئك بياض اولماسندن ناطق اولماسى لازم كلمز ناطق زنجى اوله بيلور بناء عليه سائلك ومعللك كلاملرى يكديكرينى جرح ايتمز بو جهتله ايكيسنك كلاملرى بيننده مقابله بولنماز

كذلك سائلك كلامى مستدلك كلامنه مقابل اولوب انجق انى دافع اولمسه ينه موجه اولماز

نته كيم بديهيات اوليه‌دن يا فطريه‌دن اولان مقدمه‌يى منع ايتمك كبى كه سائلك منعى هر نقدر مستدلك كلامنه مقابل اولور ايسه‌ده انى دافع اوله‌ماز.

زيرا اوليادن يا فطرياتدن اولان قضيه‌يى منع ايتمك مكابره‌در.

مشاهدات ومجربات وحدسيات ومتواترات انجق اصحابنه علم يقين افاده ايدوب بشقه‌سنك عليهنه دليل اولماز ايسه-

ده مشاهده وتجربه وحدس وتواتر اكر جميع ناس عندنده مشترك اولور ايسه بونلرى منع دخى مكابره اولور. كونشك طلوعنى وبغدادك وجودينى انكار ايتمك كبى

سائلك عندنده مطلبه موافق اولان علم ايله معلوم بولنان مثلا مقام برهانيده علم يقينى ايله ومقام ظنده علم ظنى ايله ومقام تقليدده علم تقليدى ايله والحاصل سائلك بر وجهله معلوم ومسلمى اولان مقدمه‌يى منع ايتمسى دخى مكابره‌در

مثلا اهل ديانت اولان كيمسه يا برهان ايله ويا تقليد ايله عالمك حادث اولديغنه جزما معتقد اولمسيله عالمك حدوثنى منع ايتمسى وفلاسفه‌دن برينك بالعكس قدم عالمى منع ايتمسى مكابره‌در

(مكابره) بيلوركن مخالفت و عناد ايتمك معناسنه‌در انجق اهل فن مناظره عندنده اظهار صوابه نفعى اولميان كلام ايله منازعه ديمكدر

بناء عليه سائلك كندى عندنده بروجه بالا معلوم ومسلم اولان مقدمه‌يى ياخود مثبت اولان بردعوايى منع ايتمسى مكابره اولديغى كبى بلا دليل بردليلى ياخود بر دعوايى ابطال ايتمسى دخى مكابره‌ده داخل اولور هر نه درلو

اولور ایسه اولسون مکابره خصمك سوزینی دافع اولمدیغی جهتله مسموع اولماز

ایشته سؤال بر منوال مشروح موجه اولمق لازم کلدیکی کبی جوابی دخی کذلك موجه یعنی سؤاله مقابل وانی دافع اولمق لازمدر

شویله که سائل اکر بر مقدمه‌یی منع ایدرسه معلل انی اثبات ایتمك لازم کلور یوخسه منع ایله مدافعه ایده‌مز . زیرا لانسلم دیو واقع اولان اعتراضه لانسلم ایله جواب ویریله‌مز ودلیل ایستیاندن دلیل ایسته‌نیله‌مز . بلکه بر دلیل ایله اول مقدمهٔ ممنوعه‌نك اثباتی لازم کلور وسائل بو ایکنجی دلیلك مقدماتندن برینی منع ایدرسه معلل انی دخی بر دلیل ایله اثبات ایدر . وهکذا سائل منع ایتدکجه معلل دخی استدلاله دوام ایلر . وسائل اکر معلله نقض یامعارضه ایله مقابله ایدر ایسه اول حالده سائل بولنان کیمسه معلل اولور ومعلل بولنان کیمسه سائل اوله‌رق منع یا استدلال وظیفه‌لری انك الینه کچوب اودخی طریق منعی التزام ایدرسه خصمی استدلال ایله مشغول قالور . واکر نقض یامعارضه یولنه کیدرسه خصمی ینه سائل اولور وهکذا برینك وظیفه‌سی دیکرینه انتقال ایده‌بیلور نهایت یامعللك

دلیلی بدیهیاته مستند اوله‌رق سائلك بر دیه‌جکی قالمیوب معلل انی اسکات ایلمش اولور .

ویاخود معلل اثباتدن عاجز قالوب سائل انی اسکات ایلمش اولور معللك سائلی اسکات ایلمسنه الزام وسائلك معللی اسکات ایلمسنه افحام دنیلور

وهر حالده عاجز قالانه مغلوب ومبهوت وخصمنی عاجز قیلانه غالب دنیلور

غلبه‌جه الزامك قوتی افحامدن زیاده‌در . زیرا بر مقدمه‌نك منعی قولایدر . اما اثباتی کوجدر . لانسلم دیمك سوز ایچندن مدافعه‌یه بکزر . استدلال ایسه آچقدن خصمك اوزرینه یوریمك کبیدر . بناء علیه هرکیم مستدل اولور ایسه بارکران مباحثه انك اوزرنده بولنور

بالاده بیان اولندیغی اوزره مناظرك مقصدی مجرد اظهار صوابدن عبارت اولمسیله مناظر اولان سائل ابتدا دلیل معللك مقدمه‌لرینی تفتیش ایلر وقنغیسنی اثباته محتاج کورر ایسه آنی منع ایدر . واکر وهلهٔ اولاده منع ایده‌جك بر مقدمه کوره‌مز ایسه اول حالده استدلال یعنی نقض یامعارضه یولنه کیدر والحاصل وظایف ثلثه‌دن قنغیسی مقصده اوفق ایسه انی اختیار ایلر مفحم یاملزم اولمقدن احتراز ایتمز

سائل مجادل ایسه کندی دلیلنه کرکی کبی کوکنمدجه اسلم طرق اولان منعی براغوبده همان طریق استدلاله کیتمز . فقط الزام خصم ایله اظهار فضل ایچون بحث ایدن اصحاب جدلدن بعضیلری بو دقیقه‌لردن غفلت ایله همان طریق استدلاله سکردر . وبعضاً افراط حرص وتهالك ایله بلا موجب خصمنك وظیفه‌سی اولان استدلالی غصب ایدر . حالبوکه حصن منیع منعدن چیقوب کندوسنی خصمنك منوعنه هدف ایتمش اولور . واکثریا منع ایله خصمنی افحام ایده‌بیله‌جك ایکن وادیٔ استدلالده کندوسی مفحم قالور

(غصب) سائلك بر مقدمه‌یی منع ایده‌جك یرده دلیل ایله ابطال ایلمسیدر که مقام مناظره‌ده مردوددر چونکه غاصبك دلیلی اول مقدمه‌یی دافع اولدیغی جهتله موجه اولسه بیله کندوسی سائل بولندیغی جهتله معللدن دلیل ایسته‌مك وظیفه‌سی ایکن بونی براغوبده اول مقدمه‌نك بطلاننی ادعا واثبات یولنه کیدرك خصمنك منصبی اولان استدلالی الندن المش اولدیغنه مبنی نظر ارباب مناظره‌ده مقبول دکلدر

بو مقامده مقدمه‌دن مراد دلیلك یالکز جزٔلری دیمك دکلدر بلکه صحت دلیلك موقوف علیهی اولان شی دیمکدر که ادله‌نك اجزاسنه شامل اولدیغی کبی شرائطنه وتقریبنه

دخی شامل اولور . زیرا بر دلیلك صحتی جزٔلرینك صحتنه موقوف اولدیغی کبی شرطلرینك مجتمع وتقریبنك تام اولمسنه دخی توقف ایدر

ادله‌نك اجزاسی صغرا وکبراسی یاخود شرطیه‌سیله واضعه‌سی یارافعه‌سیدر . شرائطی ایسه علم منطقده مفصلا مبین ومشروح اولغله بوراده تفصیله حاجت یوقدر ادله‌نك اجزاسی بر دعوای صریحه اولدیغی کبی شرطلری دخی برر دعوای ضمنیه‌در .

ازجمله شکل اولدن بر قیاس ترتیب ایدن کیمسه بو دلیلك صغراسی موجبه وکبراسی کلیه‌در دیو ضمنا دعوی ایتمش اولور دلیلك تقریبی مطلوبی مستلزم اولور وجه اوزره سوقیدر بو دخی بر دعوای ضمنیه‌در . زیرا هرکیم بر دلیل کتورسه ضمنا بو دلیلك تقریبی تامدر دیو دعوی ایتمش اولور

تقریبك تمامیتی بحثنه کلنجه اکر نتیجه مطلوبك عینی یاخود اکا مساوی ویاخود اندن مطلقا اخص اولورسه دلیلك تقریبی تامدر

مثلا (بعض حیوان ناطقدر) دعواسنی اثبات ایچون (زیرا بعض حیوان انساندر وهر انسان ناطقدر) دیدیکمزده مطلوبمز اولان (بعض حیوان ناطقدر) دعواسنك عینی انتاج ایدر

ينه بودعوايى اثبات ايچون (زيرا هر ناطق متحرك بالا رادهدر وهر متحرك بالاراده حيواندر) ديديكمزده (هر ناطق حيواندر) ديو نتيجه ويروب بودخى مطلوبمز اولان (بعض حيوان ناطقدر) قضيهسنه مستويا منعكس اولور . عكس مستوى ايسه اصل قضيهيه مساويدر

وينه بو دعوايى اثبات ايچون (زيرا بعض حيوان انسان اسوددر وهرانسان اسود زنجيدر) ديديكمزده (بعض حيوان زنجيدر) ديو نتيجه ويرركه مطلوبمز اولان (بعض حيوان ناطقدر) قضيهسندن مطلقا اخص اولور اخص ايسه اعمى مستلزمدر

ايشته بواوچ صورتده دخى دليلمز مطلوبى مستلزم اولمغله تقريبى تامدر

واكر نتيجه مطوبدن مطلقا ياخرد من وجه اعم اولور ايسه دليلك تقريبى تمام اولماز . زيرا . اعم اخصى مستلزم دكلدر

مثلا (شوقرالتى انساندر) قضيهسنى اثبات ايچون (زيرا شوقرالتى متحرك بالارادهدر وهرمتحرك بالاراده حيواندر) ديديكمزده (شوقرالتى حيواندر) ديو نتيجه ويرر بو نتيجه ايسه مطلوبمزدن مطلقا اعمدر . بوجهتله اول قرالتينك

حيوان اولمسندن انسان اولمسى لازم كلميوب بشقه بر نوع حيوان اولمسى محتمل وملحوظدر بناء عليه دليلمز مطلوبى مستلزم اولهجق وجهله سوق اولنمامش ديمك اولمسيله تقريبى تام دكلدر

كذلك قراكلقده كورينان برجسمك انسان اولديغى اثبات ايچون (زيرا بو جسم قراكلقده كورينيور وهرشىكه قراكلقده كورينه بياضدر) ديديكمزده (بوجسم بياضدر) ديو نتيجه ويرر . حالبوكه بياض ايله انسان بيننده عموم وخصوص من وجه بولنديغندن اول جسمك بياض اولمسيله انسان اولمسى لازم كلمز بوجهتله دليلك تقريبى تمام اولماز .

اما نتيجهنك مطلوبه مباين اولديغى صورتده تقريبك تماميتى متصور دكلدر

نتهكيم (شو قرالتى طاشدر) ديو دعوى ايتدكدن صكره (زيرا شو قرالتى متحرك بالارادهدر وهر متحرك بالاراده حيواندر) ديو استدلال ايتمك كبى

ايشته مستدل اولان كيمسه دليلنى بويله مطلوبى مستلزم اولهجق وجهله سوق ايدهبيلمك ايچون كمال بصيرت اوزره ترتيب مقدماته اهتمام وسائل دخى دليلك مقدمات صريحه وضمنيهسنه دقت ايدرك اكا كوره سؤاله قيام ايتمليدر

وايكيسى دخى تأنى ايله طاورانوب يكديكرك افادهسنى
كوزجه تفهم ايتدكدن صكره مدافعه ايتمك آداب
مناظره دندر .

بناء عليه برى ديكرك كلامنى لايقيله اكلامديغى حالده
تكرار ايتديرمك ومرادى نه اولديغنى استفسار واستيضاح
ايتمك جائزدر

تعيين طريق دخى دأب مناظريندن دكلدر

يعنى سوزى اوزاتدك ياخود دليلكده حشويات وار
وياخود افادهلرك واضح دكل شويله ديملىيدين بو وجهله
افاده ايتمليدين ديو معلله يول كوسترمك صددندن چيقوبده
اظهار صوابه مدار اولميان سوزلرايله اوغراشمق ديمك
اولديغى جهتله موجه دكلدر .

فقط معللك دليلنى شاهدايله ابطال ايتدكدن صكره بو
دعوانك اثباتنده صواب اولان شويله ديمكدر دنيلمك
تعيين طريق قبيلندن اولميوب بلكه وظائف ثلثهنك
ايكنجيسى اولان نقض قبيلندندر

الحاصل مقام مناظرهده سائلك موجه ومقبول اولان وظائفى
منع ونقض ومعارضهدن عبارتدر بو وظائف ثلثهدن هر
برينك كيفيت اجراسى وهر برينه قارشو مستدلك صورت

مدافعهسى بروجه آتى بر باب مستقلده بيان وتفصيل
اولنهجقدر

فقط شوراسى معلوم اولمليدركه بورادهنقض ومعارضهدن
مراديمز نقض حقيقى ومعارضهٔ تحقيقيهدر نقض شبهى ايله
معارضهٔ تقديريهيه شامل دكلدر

(نقض شبهى) معلل هنوز دعواسنى اثبات ايتمدن سائل
انى شويله برفسادى مستلزمدر ديو دليل ايله ابطال ايتمكدر
(معارضهٔ تقديريه) كذلك معلل هنوز دعواسنى اثبات
ايتمدن كتورهجكى دليل مقدرينه معارضهدر يعنى سنك
بودعوانى اثبات ايدهجك دليلك وارايسه بنده خلافنى
اثبات ايدر دليلم وار ديو اول دعوانك نقيضنى اثبات ايله
هنوز ايراد اولنميان دليله معارضهدر .

كرك نقض شبهى وكرك معارضهٔ تقديريه معلله دعواسنك
اثباتنه ميدان ويرميهرك همان استدلاله قيام ايديويرمكدن
عبارت اولمسيله غصب قبيلندندرلر بو جهتله انلرك
احوالندن بحث اولنميهجقدر

———ooooooooo———

باب اول

(سائلك منعى و معللك اكا جوابى حقنده‌در)

بالاده بيان اولنديغى اوزره منع مقدمهٔ معينه‌يه دليل ايستمكدن عبارتدركه بو مقدمه ممنوعدر يااثباته محتاجدر ويامسلم دكلدر ياخود لانسلم وياخود عليك البيان كبى بر سوزايله ادا اولنور

يالكز بويله طلب دليل‌ايله اكتفا اولنورايسه منع مجرد دنيلور واكر بونى تأييد ايدر برسوز علاوه اولنور ايسه منع مع السند دنيلور

مثلا مستدل برجسمك حيوان اولديغنى اثبات ايچون (بو جسم متحركدر وهرمتحرك حيواندر) ديوبده سائل دخى (بودليلك كبراسى ممنوعدر ياخود مسلم دكلدر) ديسه‌منع مجرد اولور . واكر كبرى مسلم دكلدر ديدكدنصكره نيچون جائز دكلكه متحرك اغاج اولسون ديسه ياخود نصل تسليم ايده‌يم‌كه بعضا روزكار ايله اغاجلر متحرك اولور ديسه‌وياخود اول جسم اكر متحرك بالاراده‌اولسيدى واقعا حيوان اولوردى حالبوكه متحرك بالاراده اولديغى ممنوعدر ديسه اشبو اوچ صورتده دخى منع مع السند اولور

بعضا سندى ايضاح ايچون برسوز دها علاوه اولنور . واكا تنوير سند دنيلور

نته‌كيم مثال مذكورده نيچون جائز دكلكه متحرك اغاج اولسون دنيلدكدن صكره تنوير برسند اوله‌رق كورميور-ميسين‌كه بعضا روزكارايله اغاجلر متحرك اولور دنيلور

سند بعضا دليل صورتنده ايراد اولنور

نته‌كيم مثال مذكورده (كبرى ممنوعدر زيرا هرمتحرك حيوان اولسه روزكار ايله متحرك اولان اغاجلر دخى حيوان اولمق لازم كلور بوايسه باطلدر) دنيلور

بوندن مقصد انجق سندك قوتلى اولديغنى اشعاردر يوخسه حقيقة دليل كتورمك دكلدر والامقدمه‌ده بيان اولنديغى اوزره غصب قبيلندن اولور

سند يامنعه مساوى ويااندن مطلقا اخص اولمليدركه مانعه نافع يعنى منعنى مؤيد اوله . يوخسه مطلقا يامن وجه اعم اولورسه نافع اولماز

مثلا معلل (بوقرالتى ضاحك دكلدر زيرا بوقرالتى انسان دكلدر هر ضاحك ايسه انساندر اويله ايسه بوقرالتى ضاحك دكلدر) ديوبده سائل دخى صغرى مسلم دكلدر نيچون جائز دكلكه بوقرالتى ناطق اوله‌دير ايسه سندى منعنه مساوى اولور . واكر نيچون جائز دكلكه زنجى

اوله دير ايسه سندى مطلقا اخص اولور . وبوايكى
صورتده مانعك سندى كندويه نافع اولور . واكر نيچون
جائز دكل كه حيوان اوله دير ايسه سندى منعدن مطلقا اعم
اولور .

واكر نيچون جائز دكل كه سياه اوله دير ايسه من وجه
اعم اولور . وبوايكى صورتده دخى سندى كندويه نافع
اولماز

مقدمه‌ده بيان اولنديغى اوزره ادله‌نك شرائطى بر دعواى
ضمنيه اولديغندن سائل انلرى دخى منع ايده‌بيلور

ازان جمله معلل شكل اولدن ترتيب ايلديكى قياسه قضيهٔ
طبيعه‌يى كبرى قيلسه سائل (بو دليلك تحقق شرائطى
ممنوعدر نصل ممنوع اولميه كه كبراسى قضيهٔ كليه اولمسى
شرطدر) ديو منع ايله اعتراض ايلر

كذلك دليلك تقريبى بر دعواى ضمنيه اولديغندن سائل
انى دخى منع ايده‌بيلور

مثلا معلل (شو قرالتى انساندر زيرا اراده‌سيله حركت
ايده‌يور وهرنه كه اراده‌سيله حركت ايليه حيواندر)
ديدكده سائل بو دليلك تماميت تقريبى ممنوعدر چونكه
بوندن لازمكلان بو قرالتينك حيوان اولمسيدر حالبوكه
برشيئك حيوان اولمسندن انسان اولمسى لازم كلمز انساندن

بشقه برنوع حيوان اوله‌بيلور ديو اعتراض ايلر .

وبعضا مقدمه‌لرك براحتماله كوره برى و ديكر احتماله كوره
ديكرى ممنوع اولور . شويله كه سائل اكر مرادك بو
ايسهٔ فلان مقدمه ممنوعدر واكر مرادك شو ايسه فلان
مقدمه ممنوعدر ديو منعى ترديد ايلر مثلا معلل (قاشق
قوللانمق بدعتدر وهر بدعت مكروهدر اويله ايسه قاشق
قوللانمق مكروهدر) ديدكده سائل اكا بدعتدن مرادك
امر دينده بدعت ديمك ايسه صغرى ممنوعدر واكر مرادك
بدعت لغويه يعنى صكره‌دن ايجاد اولنمش برشى ديمك
ايسه كبرى مسلم دكلدر مأكل وملابس كبى امور عاديه‌ده
صكره‌دن ايجاد اولنمش نيجه شيلر واردر كه امر دينه طو-
قونور يرلرى يوقدر بونلرك ايسه مكروه اولديغى ممنوعدر
ديو اعتراض ايلر

وسائل بعضا مقدمهٔ مطويه‌ده ترديد ايله برتقديره كوره
مقدمهٔ مطويه‌يى وديكر تقديره كوره تقريبى منع ايدر
مثلا معلل (شو قرالتى انساندر زيرا متحرك بالاراده‌در)
ديدكده سائل اكر كبراى مطويه (هر متحرك بالاراده
انساندر) قضيه‌سى ايسه ممنوعدر واكر (هر متحرك
بالاراده حيواندر) قضيه‌سى ايسه تقريب ممنوعدر ديو
ترديد ايله اعتراض ايلر

سائل بروجه بالا بر مقدمه‌یی منع ایتدکده معلل انی دلیل
ایله اثبات ایلر

مثلا معلل (عالم حادث اولیجق بهمه حال انك بر موجدی
اولمق لازم کلور حالبوکه عالم حادثدر اویله ایسه عالمك
بر موجدی واردر) دیو بده سائل بو دلیلك واضعه‌سنی
منع ایلسه معلل (زیرا عالم متغیردر وهر متغیر حادثدر)
دیو واضعه‌سنی اثبات ایدر

برده سائلك سندی منعه مساوی اولوبده معلل انی ابطال
ایلسه مقدمهٔ ممنوعه‌سنی اثبات ایلمش اولور

نته‌کیم بر جسمك انسان اولدیغنی منع ایدن سائل نیچون
جائز دکلکه ناطق اولسون دیو بده معلل انك ناطق
اولدیغنی ابطال ایتسه انسان اولدیغنی اثبات ایلمش اولور
زیرا احد متساویینك ارتفاعی دیکرینك ارتفاعنی مستلزم
اولور

مطلقا اعم اولان سند بروجه بالا مانعه نافع دکل ایسه‌ده
انك ابطالی معلله نافع اولور

نته‌کیم مثال سالف الذکرده سائل نیچون جائز دکلکه
حیوان اولسون دیو بده معلل انك حیوان اولدیغنی ابطال
ایتسه انسان اولدیغنی اثبات ایلمش اولور ٠

زیرا اعمك ارتفاعی اخصك ارتفاعنی مستلزم اولور اما
سند مساوی یا مطلقا اعم اولماز ایسه انك ابطالی معلله فائده
ویرمز

سائلك بروجه بالا منع ایله اعتراض ایتمسی اوزرینه معلل
بعضا تحریر مراد ایله جواب ویرر ٠ شویله‌که مقدمهٔ ممنو-
عه‌دن یاخود انك موضوعندن ویا محمولندن مرادم شودر
دیو مانعك اعتراضنی دفع ایدر

مثلا معلل (شو قارشوده طوران سویلیور وهر سویلین
انساندر اویله ایسه شو قارشوده طوران انساندر) دیو بده
سائل دخی بو دلیلك کبراسی ممنوعدر محتملدرکه شو قارشوده
طوران طوطی کبی سویلر بر نوع قوش اوله دیدکده معلل
بنم مرادم بالطبع سویلر دیمکدر دیو تحریر مراد ایله جواب
ویرسه سائلك اعتراضی مندفع اولور ٠ زیرا نطق طبیعی
انسانك فصلیدر فصل ایسه نوعه مساویدر بناء علیه هر
حیوان که بالطبع سویلیه انساندر بونی منع ایتمك مقدمهٔ
بدیهیه‌یی منع دیمك اولور بو ایسه باطلدر دیو منعی ابطال
ایله مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثبات ایلمش اولور ٠ بناء علی ذلك
تحریر مراد دخی بالواسطه مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثبات دیمك اولور
الحاصل سائل بر مقدمه‌یی منع ایتدکده معللك وظیفه‌سی

یابر دلیل ایله بالذات یاخود بروجه بالا ابطال سند ویا تحریر مراد ایله بالواسطه مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثبات ایلمکدر سندی یاخود تنویر سندی منع ایتمك فائده‌ویرمز زیرا بونلری یوق فرض ایتسه‌ك منع مجرد قالور ۰ ومعلل ینه مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثباته مجبور اولور

وسائل بعضا مقدمه‌لردن برینی منع ایتدکدن صکره انی تسلیم ایله دیکرینی منع ایدر ۰ بوکا تنزل ومجارات خصم وارخاء عنان بحث دینلورکه خصمه مماشات قبیلندن اوله‌رق بر مقدمه‌یی تسلیم دیمك اولوب یوخسه حقیقة تسلیم وتصدیق دکلدر ۰ بناء علیه معلل بو مقدمه‌لرك ایکیسنی دخی اثبات ایتمدکجه مدعاسنی اثبات ایتمش اولماز

مثلا معلل طون کیمك مکروهدر دیو ادعا ایدوبده بونی اثبات ایچون (وقت سعادتده طون اولمیوب صکره‌دن احداث اولنمشدر وهر شی که وقت سعادتده اولمیوبده صکره‌دن احداث اولنمش اوله مکروهدر) دیمسی اوزرینه سائل دخی صغری مسلم دکلدر انی تسلیم ایتسم کبرایی تسلیم ایتمم چونکه جامع شریفلرك مناره‌لری کبی صکره‌دن ایجاد اولنمش نیجه شیلر وارکه مکروه دکلدر دیسه صغرایی تسلیم ایله خصمه ارخاء عنان ایتمش اولور یوخسه انی حقیقة تسلیم ایلمش اولماز

بروجه بالا معلل بالذات یاخود بالواسطهٔ مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثبات ایده‌میوبده سائله سنك سوزلرك قواعد نحویه‌یه مغایردر یاخود سندك اعم اولمق حسبیله سندیته صالح دکلدر یوللو سوزلر ایله صدددن چیقار ایسه دعواسنی اثباتدن عاجز قالمش ومفحم اولدیغنی ستر ایله دفع حجاب ایچون بشقه بحثه کچمش واولکی بحث بتمش دیمك اولور

ایشته علم آدابده (بر بحثدن بحث اخره انتقال ایتمك افحامدر) دیو مندرج اولان مسئله نك معناسی بودر ۰ سائلك اعتراضی اوزرینه معلل کندی دلیلنی اتمامدن عاجز قالوبده بشقه دلیله انتقال ایتمسی دخی بو فنك اصطلاحنجه بر نوع افحامدر

چونکه دلیل ثانی بحث دیکر عد اولندیغندن معلل اولکی دلیلی باشه چیقاره‌میوبده انی ترك ایتمسیله اولکی بحث منقطع ومعلل انده مفحم اولمش صایلور لکن بو دخی اهل فن بیننده بر امر اعتباری واصطلاحیدر یوخسه حقیقت حالده افحام دکلدر ۰ زیرا مقصد اصلی اثبات مدعادر معلل ایسه دلیل ثانی ایله انی اثبات ایدیجك خصمنی الزام ایله مقصدینی حصوله کتورمش اولور

اما معللك دلیل اولی ترك ایتمسی عجزندن ناشی اولمیوبده بلکه مقدمهٔ ممنوعه‌یی اثبات ایله اول دلیلی تصحیح واتمامه

مقتدر ایکن بو وجهله سوزی اوزاتمقدن ایسه سائلك اصلا
دیه جکی قالمیه جق صورتده واضح وجلی بر دلیل ایله انی
الزام ایدیویرمك اوزره بشقه دلیله انتقال ایتمسی بر دلیله
دلیل اخرك ضم وعلاوه سی دیمك اوله رق افحام و انقطاع
بحث قبیلندن عد و اعتبار اولنماز

باب ثانی

(سائلك دلیلی نقض ایتمسی و بونك اوزرینه)
(معللك کیفیت مدافعه سی بیاننده در)

معللك دلیلنی ابطال ایچون ناقضك کتوردیکی دلیله
شاهد دینور

شاهد ایکی قسمدر قسم اول برماده ده معللك دلیلی جاری
وحکم مدعا ایسه متخلف اولمقدر

قسم ثانی معللك دلیلی اجتماع نقیضین ودور وتسلسل
کبی دیکر فسادی مستلزم اولمقدر

قسم اولك تقریری بو وجهله درکه بو دلیل فلان ماده ده
جاری و حالبوکه حکم مدعا متخلفدر وهر دلیل که حال
وشانی بویله اوله فاسددر اویله ایسه بو دلیل دخی فاسددر
دینلور

بو شاهدك کبراسی منع اولنه ماز . زیرا بر دلیل بر ماده ده
جاری اولوبده حکم مدعانك متخلف اولمسی قابل اوله ماز
اما صغراسی منع اولنه بیلور . زیرا اشبو صغری ایکی
مقدمه یی متضمندرکه جریان وتخلف ماده لریدر وبو مقدمهٔ
ضمنیه لردن هر بری منع اولنه بیلور

شویله که ناقضك خصمی طرفندن بنم دلیلمك اول ماده ده
جاری اولدیغی مسلم دکلدر واقعا سنك اکلادیغك کبی
اولیدی جاری اولوردی حالبوکه بنم مرادم شودر دیو
دلیلك جریانی منع اولنور . یاخود جریانی تسلیم ایله حکم
مدعانك تخلفی منع اولنور . وناقضك اولکی صورتده
جریانی وایکنجی صورتده تخلفی اثبات ایتمسی لازم کلور
مثلا فلاسفه دن بری عالمك قدیم اولدیغنی اثبات ایچون
(زیرا عالم اثر قدیمدر وهر اثر قدیم قدیمدر) دیو استدلال
ایدوبده سائل دخی (سنك بو دلیلك انسانده دخی جاریدر
حکم مدعا یعنی قدم ایسه متخلفدر یعنی انسان دخی اثر
قدیم اولدیغی حالده قدیم دکلدر وهر دلیل که بویله اوله
فاسددر اویله ایسه بو دلیل دخی فاسددر) دیو دلیل
مذکوری نقض ایتدکده اول فلسفی بنم مرادم بالذات
اثر قدیم دیمکدر انسانك تکوننده ایسه ادوار فلکیه
واستعدادات هیولانیه نك دخلی واردر بناء علیه دلیلك

انسانده جریانی مسلم دکلدر انی تسلیم ایتسم حکم مدعانك
تخلفنی تسلیم ایتمم چونکه افراد انسانیه حادث ایسه ده جائزکه
نوع انسان قدیم اوله) دیه بیلور . وناقض اولان کیمسه
اولکی صورتده دلیلك انسانده جریانی وایکنجی صورتده
حکم مدعانك تخلفنی یعنی نوع انسانك قدیم اولمدیغنی اثباته
محتاج اولور

ایشته منعك طریق اسلم اولدیغی بونکله دخی متضح
اولورکه سائل نقض یولنه کیتدیکی ایچون استدلال ایله
اوغراشمغه مجبور اولور حالبوکه دلیلك کبراسنی یعنی
(هر اثر قدیم قدیمدر) مقدمه سنی منع ایتمش اولسیدی
فلسفی انی اثباته محتاج اولور واستدلال ایله او مشغول
قالور ایدی

قسم ثانینك تقریری بو وجهله درکه (بو دلیل فاسددر
زیرا بو دلیل فلان خصوصی مستلزم اولوب اول
خصوص ایسه فاسددر وهر دلیل که بویله اوله فاسددر)
دنیلور

بونك صغراسی دخی ایکی مقدمه یی متضمندرکه بری
دلیلك اول خصوصی استلزامی ودیکری اول خصوصك
فسادیدر

ایشته بو ایکی مقدمهٔ ضمنیه نك دخی بعضا اولکیسی

وبعضاً ایکنجیسی منع اولنور مکرکه خصوص فساد
بدیهیاتدن اولور ایسه اول حالده ایکنجی مقدمهٔ ضمنیه
منع اولنه ماز والا مکابره اولور

مثلا بو دلیل اجتماع نقیضینی یاخود اعظمك اصغره
مساواتنی مستلزم اولوب بو ایسه فاسددر دنیلدکده
ایکنجی مقدمهٔ ضمنیه منع اولنه ماز زیرا کرك نقیضینك
اجتماعی وکرك اعظمك اصغره مساواتی بدیهی البطلاندر
اما بو دلیل دوری یا تسلسلی مستلزم اولوب بو ایسه
فاسددر دنیلدکده ایکنجی مقدمهٔ ضمنیه دخی منع اولنه
بیلور . زیرا هر دور وتسلسلك بطلانی مسلم دکلدر .
چونکه دور ایکی شیئك یکدیکره توقف ایتمسی دیمك
اولهرق ایکی نوعدر . نوع اول دور تقدمیدرکه مصادره
علی المطلوب کبی بر شیئك نفسنه تقدمنی مستلزم اولمغله
باطلدر .

نوع ثانی دور معیدر ابوت وبنوت کبی که تقدم و تأخر
اولقسزین برینك تصوری دیکرینك دخی برلکده
تصورینی مستلزم اولور لکن برینك نفسنه تقدمنی موجب
اولمدیغی جهتله باطل دکلدر

علل واسبابده تسلسل دخی باطلدر وبونکله واجبك
وجودی اثبات اولنور . شویله که ممکنات اکر واجبه

منتهی اولمسه یکدیکره علت اولوب مثلا بو کون اسن روزکاره دونکی صغوق واکا اولکی کون یاغان یاغمور واکا دخی دها اول ظهور ایدن دومان وهکذا حادثات متصاعدا بربرینه علت اوله‌رق نهایت یااوست طرفده‌کی الت طرفده‌کیلردن برینك معلولی اولور ویاخود الی غیر النهایه کیدر . حالبوکه اولکی صورتده دور تقدمی لازم‌کلوب بو ایسه محالدر وایکنجی صورتده تسلسل لازم کلوب بو دخی محالدر دیو سلسلهٔ ممکناتك واجبه منتهی اولمسنه استدلال اولنور

الحاصل یکدیکره علت اولمق اوزره لازم کلان دور فاسد اولدیغی کبی تسلسل دخی فاسددر فقط تسلسلك دیکر برمعناسی دخی واردرکه برحد معینده طورمامق دیمکدر مثلا برایکینك نصفی واوچك ثلثی ودردك ربعی وکذا اونك عشری ویوزك یوزده بری اولور وهکذا الی غیر النهایه کیده‌بیلور یعنی برحد وقوف اولمیوب انسان اعتبار ایده‌بیلدیکی قدر ایدر لکن معتبرك اعتباری منقطع اولیجق تسلسل دخی منقطع اولور بو معناجه تسلسل برامر اعتباری اولمغله محال دکلدر بناء علی ذلك بردلیلی نقض ایچون (زیرا بودلیل تسلسلی مستلزم اولوب تسلسل

ایسه فاسددر) دینلدکده اول دلیلك تسلسلی مستلزم اولدیغنی تسلیم ایده‌یم لکن تسلسلك فاسد اولدیغنی تسلیم ایتمم جائزکه امور اعتباریه‌ده تسلسل اوله دیو ایکنجی مقدمهٔ ضمنیه منع اولنه‌بیلور

والحاصل شاهدك ایکی قسمنده دخی صغراسی منع اولنه‌بیلور وناقض دخی مقدمهٔ ممنوعه‌سنی اثباته مجبور اولور . اما شاهدك کبراسی قسم اولنده منع اولنه‌مدیغی کبی قسم ثانیده دخی منع اولنه‌ماز . زیرا فاسدی مستلزم اولان دلیلك فاسد اولدیغی جای اعتراض اوله‌ماز

شو قدر وارکه قسم ثانی دیکر بروجهله دخی تقریر اولنه‌بیلور یعنی صغری مقدمهٔ واحده اوله‌رق النور وایکنجی مقدمهٔ ضمنیه کبراده قالور . شویله‌که (بودلیل فاسددر زیرا بودلیل دوری مستلزمدر وهردلیل‌که بویله اوله فاسددر) دینلور . بو تقدیرده کبری دخی منع اولنه‌بیلور . مکرکه خصوص فساد بروجه بالا اجتماع نقیضین کبی بدیهیاتدن اوله

سائل بروجه بالا معللك دلیلنی شاهد ایله ابطال ایتدکده مقدمه‌ده بیان اولندیغی اوزره نصل‌که کندیسی معلل اوله‌رق استدلال یوکی آنك اوزرنده قالور ایسه معلل

دخی سائل اوله‌رق وظائف ثلثـه اکا منتقل اولور . وبرمنوال مشروح شاهدك مقدمه‌لرندن برینی منع ایدر شـاهدی نقض ویا اکا معـارضه دخی ایده‌بیلور . وبو اوچ وظیفه‌دن برینی اجرا ایتمیوبده مدعاسنی اثبـات ایچون بشـقه بردلیل کتوردیکی تقدیرده نظر اولنور . اکر اولکی دلیلی اتمام ایده‌مدیکندن ناشی بشـقه دلیله انتقال ایتمش ایسـه باب اولده بیان اولندیغی اوزره بر بحثدن بحث اخره چکمش وبحث اول منقطع اولمش عـد واعتبار اولنور . وبوایسـه فن مناظره اصطلاحنجه بر نوع افحام صایلور . واکر اولکی دلیلك اتمامندن عاجز دکل ایکن دها واضح بردلیل ایله خصمنی الزام ایدیو . یرمك مقصدینه مبنی بشـقه دلیله انتقال ایتمش ایسـه عجز وافحام عد اولنه‌ماز . بلکه دلیل اوله دهـا واضح بر دلیل ضم وعلاوه ایله خصمنی برصورت قویه‌ده مبهوت ایتمش اولور .

ابراهیم علیه السـلام حضرتلرینك نمرود ایله مبـاحثهٔ مشهوره‌سی ایشـته بوقبیلدندر . شویله که الله تعـالی حضرتلرینك ربوبیتنی اثبات ایچون ابراهیم علیه السلام جنـاب حق احیا واماته ایدر دیدی نمرود بنـده احیا

واماته ایدرم دیو قتله مستحق اولان محبوسـیندن برینی اطلاق ودیکر برینی اعدام ایله زعمنجه حضرت ابراهیمك دلیلنی نقض ایتدی .

بونك اوزینه ابراهیم علیه السـلام الله تعالی حضرتلری کونشی مشرقدن کتیره‌بیور سـنده مغربدن کتور دیه‌جك نمرود مبهوت اولدی . حضرت ابراهیمك احیادن مرادی جانسز جسملره جان ویرمك دیمك اولوب بوایسـه الله تعالی حضرتلرینه مخصوص برفعل اولدیغی جای اشتباه وتردد دکلدر بوراسی نمرودك مجلسـنده‌کی خواصك دخی معلوم ومسلمی ایدی . نمرود ایسـه انی بشقه معنایه صرف ایله مغالطه یولنده بنده احیا ایدرم واماته ایدرم اوله ایسـه بنده ربوبیتمی تسلیم ایتملیسین دیو مجلسده‌کی حضاری تردده دوشوره بیله‌جك صورتله اعتراض ایتدکده ابراهیم علیه السلام تحریر مراد ایله دلیلنی اتمام ایده‌بیلور ایکن سوزی اوزاتمیوب همـان مثال اخره انتقـال ایله بروجه مشروح حضارك دخی تردینـه محل قالمیه‌جق وجهله نمرودی الزام ایدیوردی .

باب ثالث

معارضه بیانندهدر

معارضه اوچ قسمدر معارضه بالقلب معارضه بالغیر معارضه بالمثل‌در .

چونکه معارضك دلیلی دلیل معللك صورة ومادة عینی اولورسه معارضه بالقلب وغیری اولورسه معارضه بالغیر ویالکز صورة عینی اولورسه معارضه بالمثل تسمیه اولنور . صورة غیری اولوبده مادة عینی اولدیغی تقدیرده دخی معارضه بالغیر قبیلندن اولور .

صورة عینی اولمقدن مرادیمز اقترانیاتده شکللری براولمق واستثنائیاتده ایکیسی دخی مستقیم یاغیر مستقیم اولمق دیمکدر .

مادة عینیت دخی قیاس اقترانیلرده حد اوسطلرك وقیاس استثنائیلرده جزء مکررلرك اتحادندن عبارتدر مثلا فلاسفه (عالم مؤثردن مستغنیدر وهرشی که مؤثردن مستغنی اوله قدیمدر اویله ایسه عالم قدیمدر) دیوبده متکلمین طرفندن بوکا معارضه اولمق اوزره (عالم متغیردر وهیچ برمتغیر قدیم دکلدر اویله ایسه عالم قدیم دکلدر) دنیلدکده

دلیللرك ایکیسی دخی شکل اولدن اولوب انجق حد اوسطلری متغایر بولندیغندن یالکز صورة متحد اولدقلرینه مبنی معارضه بالمثل اولور . وفلاسفه‌نك ینه بودلیله معارضه اولمق اوزره متکلمین طرفندن (عالم متغیردر وهیچ برقدیم متغیر دکلدر اویله ایسه عالم قدیم دکلدر) دنیلدکده فلاسفه‌نك دلیلی شکل اولدن اولدیغی حالده معارضه دلیلی شکل ثانیدن اولمغله معارضه بالغیر اولور .

رؤیت باری بحثی دخی معارضه بالقلبه مثال اولور . چونکه اهل سنته کوره روز جزاده مؤمنلر جناب باری‌یی مشاهده ایدرلر معتزله طائفه‌سی ایسه رؤیت باری ممکن دکلدر دیرلر وقرآن کریمده (لاتدرکه الابصار وهو یدرك الابصار) یعنی کوزلر انی ادراك ایتمز او ایسه کوزلری ادراك ایلر دیو بیورلمشدرکه کوزلر انی کورمز او ایسه کوزلری کورر دیمك اولدیغنه بناء معتزله بونکله رؤیت بارینك ممکن اولدیغنه استدلال ایتدکلری کبی اهل سنت دخی ینه بوایت کریمه ایله رؤیت بارینك ممکن اولدیغنی اثبات ایدرلر بناء علیه طرفیندن سوق اولنان دلیللرك حد اوسطلری براولمغله دلیللر مادة متحد اولورلر وایکیسی برشکلدن اوله‌رق ترتیب اولندقلری حالده صورة دخی متحد اوله جقلرندن معارضه بالقلب اولور

شويله كه معتزله (رؤيت بارى ممكن دكلدر زيرا رؤيت بارى قرأن كريمده نفى اولنمشدر وهر شى كه قرأن كريمده نفى اولنمش اوله ممكن دكلدر) ديو استدلال ايتدكده اهل سنت طرفندن دخى (بو دليل هرنقدر سزك مدعاكزه دلالت ايدرسه ده بزم عندمزده دخى انى نفى ايدر بر شى واردركه اوده بو دليلدر شويله كه رؤيت بارى ممكندر زيرا رؤيت بارى قران كريمده نفى اولنمشدر وهرشى كه قرأن كريمده نفى اولنمش اوله ممكندر) دنيلور ايسه دليللرك ايكيسى دخى شكل اولدن اولمغله معارضه بالقلب اولور ومعارضه دليلنك كبراسى بو وجهله اثبات اولنوركه (قرأن كريمده نفى اولنان شى ممكن اولمسه نفيى فائده‌سز اولور على الخصوص مقام تمدحده ممكن اولميان شيئى نفى ايتمكده بر فائده اولماز حالبوكه تالى باطلدر) دنيلدكده (اويله ايسه قرأن كريمده نفى اولنان شى ممكندر) ديو نتيجه ويرر

واكر معارضه دليلى شكل ثانيدن اوله‌رق (رؤيت بارى قرأن كريمده نفى اولنمشدر وهيچ بر ممكن قرأن كريمده نفى اولنمش دكلدر اويله ايسه رؤيت بارى ممكن دكلدر) ديو تقرير اولنورسه دليللر صورة متغاير اولدقلرندن معارضه بالغير قبيلندن اولور

كذلك معارضه دليلى قياس استثنائئ غير مستقيم اوله‌رق (رؤيت بارى ممكن اولمسه قرأن كريمده نفى اولنماز ايدى حالبوكه قرأن كريمده نفى اولنمشدر اويله ايسه رؤيت بارى ممكندر) ديو تقرير اولنديغى تقديرجه دخى دليللر صورة متغاير اولمغله معارضه بالغير قبيلندن اولمق لازم كلور

مغالطات عامة الورود يعنى اول مغالطه‌لركه انلر ايله هر شيئك اوزرينه حتى يكديكرك نقيضى اولان ايكى قضيه اوزرينه بيله استدلال اولنه بيلور . ايشته بو مغالطه‌لر دخى معارضه بالقلب قبيلندن اولور

مثلا وجود وعدمى انسانك جماد اولمسنى استلزام ايدن شى ايكيدن خالى اولميوب بهمه حال ياموجود ويامعدوم اولمق لازم كله جكندن بونكله انسانك جماد اولديغنه استدلال اولنور . شويله كه (وجود وعدمى انسانك جماد اولمسنى استلزام ايدن شيئك بهمه حال ياوجودى وياعدمى ثابت اولیجق انسانك جماد اولمسى لازم كلور مقدم ايسه حقدر يعنى وجود وعدمى انسانك جماد اولمسنى استلزام ايدن شيئك بهمه حال يا وجودى ويا عدمى ثابتدر) دنيلور و (اويله ايسه انسان جماددر) ديو نتيجه ويرر بو دليل ايسه بر مغالطه اولوب انكله مدعانك نقيضى

اولان (انسان جماد دکلدر) قضیه‌سی اوزرینه دخی
استدلال اولنه بیلور
شویله‌که (وجود و عدمی انسانك جماد اولمامسنی
استلزام ایدن شیئك یا وجودی و یا عدمی ثابت اولیجق
انسانك جماد اولمامسی لازم کلور مقدم ایسه حقدر
اویله ایسه تالی دخی انك کبیدر یعنی انسان جماد دکلدر)
دنیلور . و دلیللرك ایکیسی دخی قیاس استثنائیٔ مستقیم
وجزء مکررلری متحد اولدیغندن معارضه بالقلب اولور
بو مغالطه‌نك حلی شو وجهله‌درکه اول شیئك معدوم
اولدیغی اختیار ایله شرطیه‌نك ملازمه‌سنی منع ایلرز
شویله‌که مغالطك زعم ایتدیکی کبی مطلوبی استلزام
ایتمك صفتیله مقید اولان شیئك کندی معدوم اولوبده
بو استلزام صفتی باقی قالسه واقعا ملازمه تمام اولوردی
بو ایسه ممنوعدر جائزکه اول شی ایله برابر صفتی اولان
استلزام دخی منتفی اوله یاخود کندو باقی اولوبده بو
صفتی منتفی اوله . چونکه بر مقیدك انتفاسی هم کندو-
سنك وهمده قیدینك انتفاسیله اوله بیلدیکی کبی یالکز
قیدینك انتفاسیله دخی اوله بیلور . مثلا بر اوطه‌ده سیاه
جبه یوقدر دنیلدکده اول اوطه‌ده هیچ جبه بولنمامق
محتمل اولدیغی کبی سیاه‌رنکلی جبه بولنمیوبده بشقه‌رنکلی

جبه بولنمق احتمالی دخی واردر . حالبوکه بو ایکی
صورتده دخی شرطیه‌نك ملازمه‌سی تمام اولماز
معارضه معللك دعواسنی ابطال ایله دلیلنه مقابله‌دن
عبارتدر . انجق معارضه بالقلبده نقض معناسی واردر .
زیرا بر دلیل صحیح نقیضین اوزرینه قائم اولماز . بو
جهتله معارضه بالقلب دلیلی نقض یولنده دخی تقریر
اولنه بیلور .
شویله‌که بروجه بالا بو دلیل سنك مدعاکه دلالت ایلر
ایسه‌ده بنم عندمده دخی انی نفی ایدر شی واردر اوده
بعینه بو دلیلدر یولنده تقریر اولنورسه معارضه بالقلب
اولور . واکر بو دلیل صحیح دکلدر زیرا بو دلیل
مدعانك نقیضنده دخی جاری اولوب حکم مدعا ایسه
متخلفدر دیو تقریر اولنور ایسه نقض قبیلندن
اولور
مقدمه‌ده بیان اولندیغی اوزره ناقض کبی معارض دخی
مستدل اولور . وبو حالده معلل دخی سائل ومنع ونقض
ومعارضه وظیفه‌لری اکا منتقل اولور بو جهتله معارضه
دلیلنك بر مقدمه‌سنی منع یاخود اول دلیلی بر شاهد ایله
نقض ایده بیلور . اما معارضه‌یه معارضه مفید اولماز .
زیرا معارضك دلیلی معللك اولکی دلیلنه معارض اولد-

یعنی کی کتوزه‌جکی ایکنجی دلیله دخی معارض اولور بو جهتله معللك دعواسی ثابت اولماز . بناءعلیه معارضه دلیلنه یا منع ایله یا نقض ایله تعرض ایتمك لازم کلور . مکرکه معللك ایکنجی دلیلی معارضك عندنده مسلم یاخود منع ضمنی‌یی مشتمل اوله‌رق معارضه دلیلنك وجه اختلالی اندن مستفاد اوله اول حالده معارضه‌یه معارضه مفید اوله بیلور

❋ تمرین ❋

اهل سنت عندنده صفات ازلیهٔ الهیه‌دن بریده کلامدر . معتزله ایسه بونی انکار ایله کلام الله مخلوقدر دیرلر حالبوکه قرآن کریمده (وکلم الله موسی تکلیما) یعنی الله تعالی حضرتلری موسی علیه السلامه حقیقة سویلدی دیو بیورلمشدر .

ایشته اهل سنت بو آیت کریمه ایله استدلال ایدوب دیرلرکه (کلام یعنی سویلمك قران کریمده جناب حقه مسنددر وهر شی که قران کریمده اکا مسند اوله صفت ازلیه‌در اویله ایسه کلام دخی صفت ازلیه‌در یعنی جناب حق انکله حقیقة متصفدر)

معتزله طرفندن بو دلیله طرق ثلثه ایله اعتراض ایدیلور وهر برینه اهل سنت طرفندن برر وجهله جواب ویریلور

شویله که اولا معتزله طرفندن اول ایت کریمه‌ده کلامك جناب حقه مسند اولدیغی مسلم دکلدر جائزکه کلام بوراده مجازا سوزی خلق ایتمك معناسنه اوله دیو دلیلك صغراسی منع اولنور . اهل سنت طرفندن دخی کلام اکر جناب حقه مسند اولمسه اصل اولان معنای حقیقیدن بلا قرینهٔ مانعه عدول اولنمق لازم کلور بو ایسه جائز دکلدر اویله ایسه کلامك حقیقة جناب حقه مسند اولدیغی ثابت اولور دیو مقدمهٔ ممنوعه اثبات قلنور

ثانیا معتزله طرفندن قرآن کریمده خلق دخی جناب حقه اسناد اولنمغله بو دلیل انده‌ده جاری اولوب خلق ایسه بر امر اضافی اوله‌رق صفت ازلیه اولمدیغندن حکم مدعا متخلفدر دیو دلیل مذکور نقض اولنور

واهل سنت طرفندن جائزکه خلق یعنی تکوین دخی حیات علم قدرت اراده سمع بصر کلام کبی بر صفت ازلیه اولوبده تعلقاتی حادث وامر اضافی اوله دیو حکم مدعانك تخلفی منع ایدیلور

ثالثا معتزله طرفندن کلام حروف حادثه‌دن مرکبدر وهر شی که بونلردن مرکب اوله حادثدر وهیچ بر حادث صفت ازلیه دکلدر اویله ایسه کلام دخی صفت ازلیه دکلدر) دیو معارضه ایدیلور . واهل سنت طرفندن بووجهله

جواب ویریلورکه حروفدن مرکب اولان انجق کلام
لفظی اولوب بونك حادث اولدیغنده دخی منازعه یوقدر
فقط بزم مرادمز کلام نفسیٔ الهی اولوب بو ایسه
حرفلردن مرکب دکلدر بناءعلی ذلك کلامدن مراد
اکر کلام نفسی ایسه معارضه دلیلنك صغراسی ممنوعدر
و اکر کلام لفظی ایسه معارضه دلیلنك تقریبی ممنوعدر
دنیلور

﴿ فذلکه ﴾

برقضیه‌یی منع ایتمك اول قضیه‌نك بطلاننی افاده ایتمز فقط
خفاسنی افاده ایدر . مقدمه‌سی خفی اولان دلیل ایسه
معلوم الثبوت دکل دیمکدر . ثبوتی معلوم اولمیان شی
ایله دخی بشقه شی ثابت اولماز برشیئی نقض انی ابطال
دیمکدر . اویله ایسه بر دلیلی نقض دخی اول دلیلك
بطلاننی افاده ایدر . لکن دلیلك بطلانندن دعوانك
بطلانی لازم کلمز زیرا دلیل دعوانك ملزومیدر لازمك
ملزومدن اعم اولمسی ایسه جائزدر بوجهتله ملزومك
انتفاسی لازمك انتفاسنی مستلزم اولماز . نهایت اول دعوا
بو دلیل ایله ثابت اولماز اما دیکر دلیلی اوله بیلور
بناءعلی ذلك منع و نقضك متعلقلرنده اثرلری متفاوت
ایسه‌ده دعواده اثرلری متحددر

معارضه‌نك حکمی مساقطه‌در یعنی دلیللر متعارض
و متساقط اولور ودعوی بلا دلیل قالور . الحاصل معللك
دعواسی ثابت اولمامش اولور
شو حاله نظراً وظائف ثلثه‌نك هپ مرجعی براولورکه
معللك دعواسی ثابت دکل دیمکدر
دعوایه تعرض دلیله تعرضدن اقوی اولدیغنه بناء
اعتراضاتك اشدی معارضه وبعده نقضدر . ومنع اکرچه
اعتراضاتك اضعفیدر لکن اسلمیدر و اظهار صوابده
سائرندن زیاده دخلی واردر زیرا انده معلل مقدمهٔ
ممنوعه‌یی اثباته مجبور اولور ولدی الاثبات دعواسنك
حق اولدیغی ظاهر اولور . اما نقض ومعارضه‌ده معلل
سائل اولمغله وظائف ثلثه‌دن دیلدیکنی اختیار ایده‌بیلور
حالبوکه منع یامعارضه یولنه کیدر ایسه کندو دعواسنك
حق اولدیغی حقیله ظاهر اولماز و دعواسنی شبهه‌دن
قورتارمق ایچون خصمنك دلیلنی نقض ایتمسی لازمکلور

﴿ فائده ﴾

قیاس کرك مفرد اولسون وکرك مرکب اولسون بعضا
لاجل الاختصار بعض مقدماتی طی اولنور و قیاسك
مذکور اولان مقدمه‌سی مطلوبك موضوعنی مشتمل ایسه

صغری اولوب کبراسی مطویدر . و اکر مطلوبك
محمولنی مشتمل ایسه کبری اولوب صغراسی مطویدر .
و مطلوبك هیچ بر طرفنی مشتمل دکل ایسه نظر اولنور
اکر بسیط اوله‌رق مطلوبی منتج اولورسه قیاس مفرد
استثنائیدر . والا قیاس مرکبدر .
مثلا (کوندوز موجوددر زیرا کونش طوغمشدر)
دنیلدکده کونش طوغمشدر مقدمه‌سی مطلوبك هیچ بر طرفنی
مشتمل دکلدر فقط بسیط اوله‌رق مطلوبی منتج اولمغله
قیاس استثنائی اولور .
شویله که (زیرا هر نه زمان کونش طوغمش اولورسه
کوندوز موجوددر حالبوکه کونش طوغمشدر اویله ایسه
کوندوز موجوددر) دیو تقریر اولنور .
و (عالمك بر مؤثری واردر زیرا هر متغیر حادثدر)
دنیلدکده مذکور اولان (هر متغیر حادثدر) مقدمه‌سی
مطلوبك بر طرفنی مشتمل دکلدر و بسیط اوله‌رق مطلوبی
منتج اولماز بناء علیه قیاس مرکبدر . شویله که (عالم
متغیردر و هر متغیر حادثدر و هر حادثك بر مؤثری واردر
اویله ایسه عالمك بر مؤثری واردر) دیو تقریر اولنور .

باب رابع

(تصورات حقنده اولوب ایکی فصلی مشتمل)

فصل اول

(تعریف بیانندەدر)

تعریف بر شیئی ذهنده تصوردن عبارت اولمغله اکا منع
و معارضه تعلق ایتمز . فقط شرطلرینی مستجمع دکلدر
یاخود فسادی مستلزمدر دیو نقض اولنه‌بیلور
بو جهتله تعریفه اعتراض ایدن مستدل و اکا جواب ویرن
مانع اولور
نته‌کیم بو تعریف افرادینی جامع یا اغیارینی مانع دکلدر
یاخود دوری یا تسلسلی مستلزمدر دیو نقض اولنور
صاحب تعریف طرفندن دخی منع ایله مقابله ایدیلور
شویله که (بو تعریف صحیح دکلدر زیرا افرادینی جامع
دکلدر و هر تعریف که افرادینی جامع اولمیه صحیح دکلدر
اویله ایسه بو تعریف صحیح دکلدر) دنیلور . و تعریفلرده
مادهٔ نقض تحقق یعنی نفس الامرده محقق اولمق لازم
کلدیکندن صغرانك اثباتی لازمکلور . بناء علیه (زیرا
بو تعریف فلان شیئه شامل اولمیوب معرف ایسه اکا

صادقدر وهر تعریف که حال وشانی بویله اوله افرادینی
جامع دکلدر اویله ایسه بو تعریف دخی افرادینی جامع
دکلدر) دیو صغری اثبات اولنور . فقط بو دلیلك صغراسی
ایکی مقدمه‌یی متضمندر که بری تعریفك اول شیئه شامل
اولماسی ودیکری معرفك اکا صادق اولمسیدر صاحب
تعریف ایشته بو ایکی مقدمهٔ ضمنیه‌دن برینی منع ایده‌بیلور
شویله که تعریفك فلان کلمه‌سندن مراد بودر بناء علیه
تعریفك اول شیئه شامل اولمدیغی مسلم دکلدر یاخود
معرفدن مراد بودر بو جهتله اول شیئه صادق اولدیغی
ممنوعدر دیه‌بیلور وکذا (بو تعریف فلان شیئه شامل اولوب
معرف ایسه اکا صادق دکلدر وهر تعریف که بویله اوله
اغیارینی مانع دکلدر وهر تعریف که اغیارینی
مانع اولمیه صحیح دکلدر اویله ایسه بو تعریف صحیح
دکلدر) دنیلور . و بو وجه بالا صغرانك ایکی مقدمهٔ
ضمنیه‌سندن بری منع اولندقده تعریفدن یاخود معرفدن
مراد شودر دیو تحریر مراد ایله جواب ویریلور کذلك
(بو تعریف دوری یا تسلسلی مستلزمدر وهر تعریف که حالی
بویله اوله صحیح دکلدر اویله ایسه بو تعریف صحیح دکلدر)
دنیلور . صاحب تعریف طرفندن دخی دوری یا تسلسلی
مستلزم اولدیغی مسلم دکلدر دیو صغری منع اولنه‌بیلور .

یاخود جائز که دورمعی یاخود امور اعتباریه‌ده تسلسل
اوله دورمعی وتسلسل اعتباری ایسه محال دکلدر دیو
کبری دخی منع اولنه‌بیلور

فصل ثانی

(تقسیم بیانینده‌در)

تقسیم بر نوع تعریفدر . بناء علیه تقسیملره دخی منع ومعارضه
تعلق ایتمز . فقط شرائطنی مستجمع دکلدر دیو نقض
اولنه‌بیلور . بو جهتله تقسیمه اعتراض ایدن مستدل واکا
جواب ویرن مانع اولور . تقسیم ایکی نوعدر . نوع اول
کلك اجزاسنه تحلیل و تقسیمیدر
نته کیم اوطه درت دیوار و بر سقفدر . وهر جسم تراب و
ما وهوا ونار دن مرکبدر . ولیموناطه براز لیمون صویی
و بر مقدار شکر ایله عادی صودن عبارتدر دنیلدیکی کبی
تقسیمك بو نوعنده مقسم اولان کل مجموع اجزادن عبارت
اولمسیله هر قسمك مقسمه مباین اولمسی امر ضروریدر
نوع ثانی کلینك جزئیاتنه تقسیمیدر . نته کیم حیوان یا حیوان

ناطقدر ویاحیوان غیر ناطقدر وعنصر یا تراب یاصو ویا
هوا ویانار‌در دنیلدیکی کبی

تقسیمك بو نوعنده مقسمك هر قسمنه نسبتله بحسب الحمل
مطلقا اعم اولمسی شرطدر . اقسامدن بریسی مقسمك عینی
یاخود مباینی اولسه تقسیم باطل اولور .

نته‌کیم انسان یابشردر ویافرسدر . یاخود انسان یابشردر
ویازنجیدر . ویاخود انسان یارومیدر ویا فرسدر . دنیلسه
اوچ صورتده دخی تقسیم باطل اولور

وبرده تقسیمك اقسامنی حاصر اولمسی شرطدر

یعنی مقسمك کافهٔ مشتملاتی اقسامنده مندرج اوله‌رق خار.
جده هیچ بر قسم قالمامليدر والا تقسیم نقض اولنور

شویله‌که (بوتقسیمك اقسامنده فلان شی داخل اولمیوب
مقسم ایسه اکا شاملدر و هر تقسیم که بویله اوله
اقسامنی حاصر دکلدر وهر تقسیم که اقسامنی حاصر
اولمیه باطلدر اویله ایسه بوتقسیم دخی باطلدر) دنیلور .
وقاسم طرفندن دخی اول شیئك اقسامدن خارج یاخود
مقسمك اکا شامل اولدیغی منع ایدیله‌بیلور

انجق تقسیملرده ارانیلان حصر ایکی قسمدر . یعنی عقلی
واستقرائیدر

حصر عقلی نفی ایله اثبات بیننده متردد ومقسم عقلا
اقسامنده منحصر اولور

ایشته بوکا تقسیم عقلی دنیلورکه عقلك بر قسم دیکر
تجویز ایتمسیله منقوض اولور

حیوانك ناطق ایله غیر ناطقه تقسیمی کبی که حیوان یاناطقدر
یادکلدر دیو نفی ایله اثبات بیننده متردد اوله‌رق حیوانك
عقلا بشقه برقسمی بولنه‌ماز

عددك زوج ایله فرده تقسیمی دخی بو قبیلدندر . زیرا
زوجك معناسی فرد اولمیان عدد وفردك معناسی زوج
اولمیان عدد دیمك اولدیغندن نفی ایله اثبات بیننده متردد
وعدد عقلا بوایکی قسمده منحصر اولور اما حصر استقرائیده
عقلا انحصار ارانمیوب مقسمك اقسامنده انحصارینه انجق
استقرا وتتبع ایله حکم اولنور

ایشته بوکا تقسیم استقرائی دنیلورکه بونده مادهٔ نقض
متحقق اولمق لازم کلور

بروجه بالا عنصرك درده تقسیمی کبی که عقلك دردن
زیاده‌سنی تجویز ایتمسیله بوتقسیم باطل اولماز .

بونی نقض ایچون بشنجی عنصری بولوب میدانه قومق
لازم کلور

خاتمه

(آداب مناظره بياننده در)

مجلس مناظره‌ده مورث كلال وملال اوله‌جق مرتبه اطناب مقال ايتماملیدر

لكن فهم معنايه خلل ويره‌جك مرتبه اختصار كلامدن دخی اجتناب ايتمليدر

هله تفهم معناده ترددی جالب اولان لفظ مجمل وتعسر فهمی موجب اولان الفاظ غريبه استعمالندن احتراز ايتمك لازمدر

مناظر خصمنك مرامنی اكلامديغی حالده كلامنی تكرار ايتديره‌بيلور . اما مرامنی اكلامدين كلامنه دخل ايتمك جائز دكلدر

مقصدده يعنی اظهار صوابده مدخلی اولميان شيلره تعرض ايله صدددن چيقماملیدر . و الا سوز طاغيلوب سمت مقصددن تباعد ايدلمش اولور

اثنای مناظره‌ده كولمك وچرپنمق وحدت ايله رفع صوت ايتمك كبی حاللر مناظرينه ياقشماز

بو مثللو معاملات نابجا ايله انجق جاهللر كندی جهللرينی ستر ايتمك ايسترلر . حالبوكه بو وجهله جهللرينی ميدانه قومش اولورلر

ميدان مباحثه‌ده كشی خصمنی حقير كورماملیدر . و الا قيدسزلق ايله كندوسندن ضعيف سوزلر صدور ايدوبده خصم ضعيفك مغلوبی اولمسنه سبب اوله‌بيلور الحاصل سوزی دقت وبصيرت ايله سويلملی وخصمنك سوزينی كمال تأنی ايله دكلملی ومرامنی لايقيله اكلاملی وبعده مقابله‌يه قيام ايتمليدر

خصمنك سوزينی ياری يرده كسمك خلاف ادبدر .

هله ايكی كشی مناظره ايدركن بر اوچنجی شخص انلرك سوزينی كسوبده بحثه كيرشمك پك نابجا وپك ياقشقسز بر معامله‌در . فقط انسان بحسب الفطره مجبول وحريص اولديغندن چوق دفعه حرصنی يكه‌ميوب من غير روية بومثللو خطالرده بولنور

بناء علی ذلك مناظره‌يه مأمور اولان مجلسلرك رياستی مهام اموردندر . رئيسلرك حسن اداره‌يه موفق اوله‌مامه‌لرندن طولايی بو مجلسلر عجيب وغريب قارغشه‌لقلره اوغرايوبده مذاكرات ومباحثاتدن بر نتيجه حاصل

ایدیله مدیکی هزار بار مشاهده اولنمشدر هر مجلسده مذاکره نك
انضباط و انتظام تحتنده جریانی ایسه فرائض اموردندر
بو سوزلرمز هب اهل و ارباب مناظره یه کوره در
آداب و قوانین مناظره بیلمیانلر ایله مباحثه بیهوده یورغونلقدر
اهل و اربابیله مناظره اولنملی . اصحاب جدل ایله حسن
جدال اوزره بولنملی . خصمك مغالطه سندن بغایت
صاقنملیدر .

والله الموفق للصواب
وهو الملهم للسداد

